

Szabó Lőrinc Füzetek 7.

Szabó Lőrinc Füzetek 7.

ISSN 1586-8087
ISBN 963 661 685 X

Felelős kiadó Kabdebó Lóránt
Felelős szerkesztő Ruttkay Helga
Tördelte Somogyi Gábor
A nyomdai munkálatokat a László és Társa Bt. végezte
Felelős vezető László András

Szabó Lőrinc Füzetek 7.

DR. FELSZEGHI SÁRA

„Álommá zsongul a tücsökHzene”
Szabó Lőrinc betegségei

Előszó / 3

„Álommá zsongul a tücsökHzene” / 5
Szabó Lőrinc betegségei

I. „s most csak az fontos, hogy elektrokardiogramom mit mutat” / 7
(Előzmények, betegségek 1950-ig)

II. „Este tíztől fojtogatott-dobált a szív körül vonagló kín-nyaláb” / 23
(Betegségek 1951–55 között. Szabó Lőrinc infarktusai)

III. „Búcsuzót gügyög a fülemüle. Álommá zsongul a tücsökHzene.” / 67
(Szabó Lőrinc betegségei és halála 1956–57)

Felhasznált irodalom / 109

A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kara
Szabó Lőrinc Kutatóhelyének sorozata
az MTA Könyvtárának közreműködésével,
az OTKA (T38252) és az MTA Támogatott Kutatóhelyek Irodája
támogatásával

Sorozatszerkesztő
KABDEBŐ LÓRÁNT

Szerkesztette
LIPA TÍMEA

2005

Előszó

Szabó Lőrincnek és családjának betegségeit dr. Czeizel Endre nagyívű genetikai látomásban tárta fel a *Költők, gének, titkok*, illetőleg az *Aki költő akar lenni, pokolra kell annak menni?* című műveiben.

Én, a magam munkájában a Bernáth Aurélné dr. Pártos Alice főorvosasszony hagyatékában található orvosi dokumentumok alapján kívántam követni a költő felnőttkorának betegségeit és halálának körülményeit.

A dokumentumokat a főorvosasszony lánya, Bernáth Mária (Marili) művészettörténész adta át Kabdebó Lórántnak, hogy valamelyik közgyűjteményben helyezze el. Ezt ő az MTA Könyvtára Kézirattárának adta át.

Munkámat az általuk készített fénymásolatok és szkennelt másolatok alapján végeztem. A leletek szövegeiben szereplő betegségek és gyógyszerek magyarázatát – szögletes zárójelek között – a folyamatos olvasás érdekében beillesztettem az idézett szövegrészbe.

„Álommá zsongul a tücsökHzene”

Szabó Lőrinc betegségei

„Szándékosan ezt a verset hagytam záróversnek. Tibanyban írtam, egy ott átélt eseményről szól, egyik legszebb élményéről tibanyi tartózkodásaimnak. Egy feledhetetlen szép holdfogyatkozásról. Mint gyakran, évente többször is egyik ottani barátoméknál, Illyés Gyuláéknál voltam. Valahogy homályosan, de mélyen belejártszott egy nemrég, 1954 június 30-i napfogyatkozásnak az emléke is, egy különlegesen boldog napomé. Búcsúzóznak szánom ezt a verset. Az »elképzelt halál« négy verse, a kék-szellős-lebegés után búcsúzás az ezüst-fekete-balkuló tájjal:

*Búcsuzót gügyög a fülemüle.
Álommá zsongul a tücsökHzene.*

Szándékosan nem komponáltam be a »halál« szót a versbe. Hátba újra »feltámadok«, és a III. kiadás előtt újabb versekkel kiegészíthetem a kötetet. Ne legyen gondom rá, hogyan bidaljam át ismét a folytatást. Így hát ez a vers végleges búcsú – a következő kiadásig!”¹

Szabó Lőrinc a *Holdfogyatkozás* című verséről írta a fentieket. A *TücsökHzene* második kiadását, melynek a *Holdfogyatkozás* a záróverse, már a halálos ágyán kapja kézhez. Így ez a vers valóban a költő végleges búcsúja lett. Úgy tűnik, megérezte közelgő halálát, de reménykedett „feltámadásában”, és hagyott lehetőséget a visszaútra.

Kövessük végig az utat, amely betegségeken és szenvedéseken át vezetett, és egyben a költő által remélt „visszaut”-at is jelentette.

1 Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*, 274.

I.

„s most csak az fontos, hogy elektrokardiogramom mit mutat”

(Előzmények, betegségek 1950-ig)

„Ráztam a büszke rongyot én is,
hittem, akartam nagyokat,
s most csak az fontos, hogy elektro-
kardiogramom mit mutat.”
(*A végső harc*)²

1933 augusztusában Szabó Lőrinc néhány napot tölt Bernáth Aurél léknál Pöstyénben, ahol Bernáth Aurél felesége, dr. Pártos Alice fűrdőorvosként dolgozik. Szabó Lőrinc *Vers és valóság* című visszaemlékezéséből tudjuk, hogy „először elektrokardiogramot dr. Bernáth Alice készített Pöstyénben [...]. Inkább csak játékból, mint igazi szükségből, hiszen akkor még ideges szívdobogásaim jelentkeztek. Erre utal a vers.”³ Ez az EKG nem áll rendelkezésünkre.

Szabó Lőrinc első orvosi dokumentuma 1943-ból való, noha a költő vallomása alapján tudjuk,⁴ hogy: „a harmincas évek végén” egy kisebb műtéten esett át. A lábszárán egy légycsípés következtében kialakult flegmone-t műtöttek [*kötőszövet-gyulladás*]. Ennek a műtétnek a pontos dátuma: 1935. november 11., ugyanis aznap írta Révay Józsefnek levélben: „egyébként néhány napig beteg voltam és leszok: a lábomon ma metszenek fel egy mély infekciót.”⁵

Három hét ágynyugalmat a korai felkelés miatt újabb két hét fekvés követ. *Operáció után* című versében⁶ erre így emlékezik:

Ha beteg volnék! De csak sebesült!...
Kötözött lábbal hanyódom az ágyon.
Magamban vagyok kívül a világon,
s hangok mesélik, mi van odakünt.

A műtétet és a kezelést a Fillér utcában lakó, a Szabolcs utcai izraelita kórház főorvosa, dr. Lévai végzi [*aki ezt követően Erzsike – Vékesné Korzáti Erzsébet, A huzsonhatodik év bősnoájének – csont-TBC-jét is gyógyította*]. Bár nagy köztük a különbség, a költő emberileg is közel kerül orvosához. Lévai doktor halálakor a *Pesti Napló*ban publikálja *Egy orvos halálára* című versét:⁷

2 Szabó Lőrinc: *Összes versei*, I. 349.

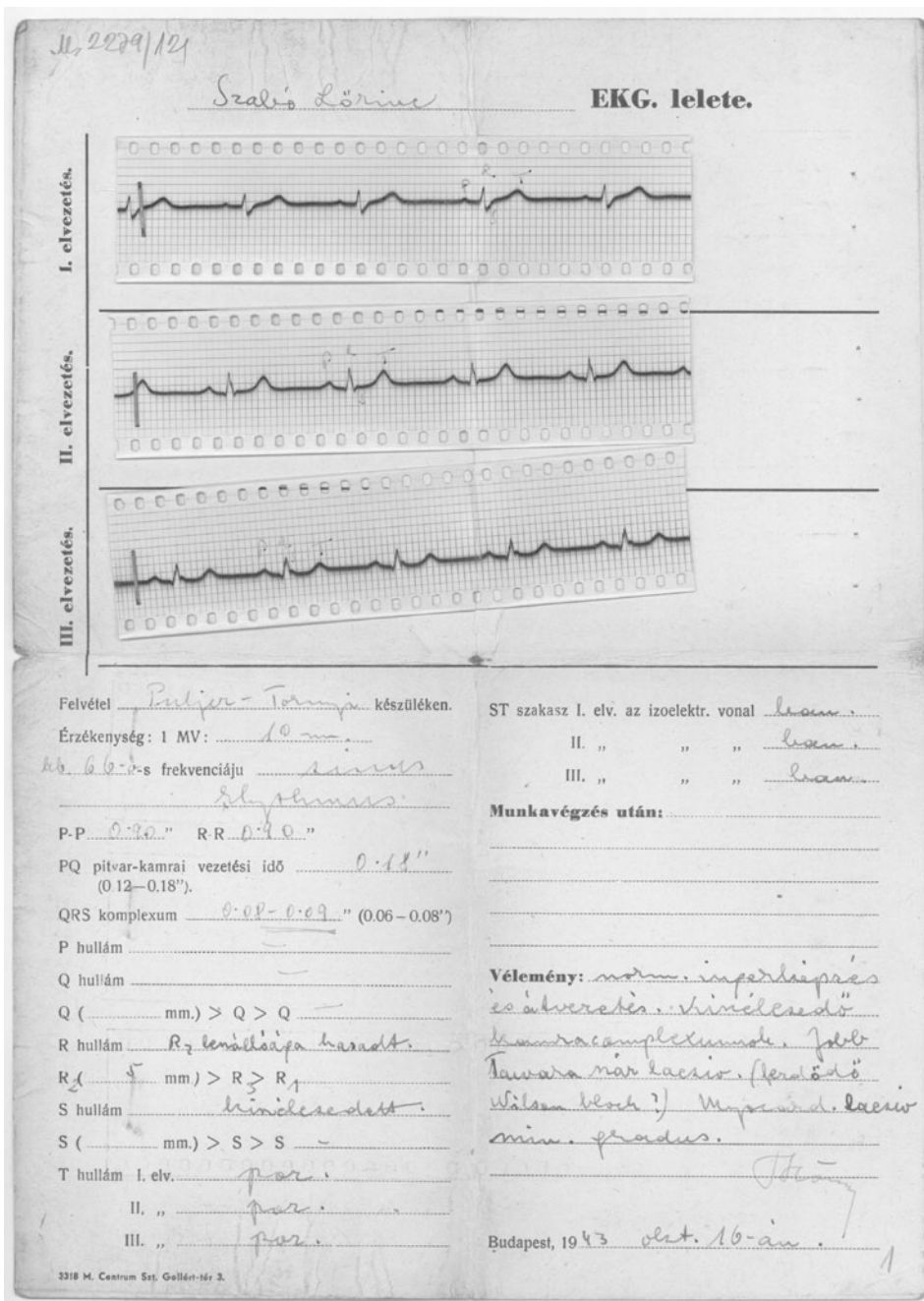
3 Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*, 73.

4 Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*, 2001.

5 Szabó Lőrinc levele Révay Józsefnek, 1935. november 11. Petőfi Irodalmi Múzeum, Kézirat-tár, V. 5471/28.

6 Szabó Lőrinc: *Összes versei*, I. 539.

7 Szabó Lőrinc: *Összes versei*, I. 540.

1943. október 16-án készült EKG és kiértékelése

És akkor, amit annyiszor, megint
éreztem, mily áldás a hit
s a bizalom, amely a testi kint
s a veszélyt vállalni segít;
hittem benned: titok voltál nekem
s mégis biztos, kipróbált védelem.

A következő, 1943. október 16-i dokumentum egy EKG-görbét és annak kiértékelését tartalmazza. Nem tudjuk, miért készült [*panaszok miatt vagy rutinvizsgálat volt-e?!*]: „Norm. ingerképzés és átvezetés. Kiszélesedő kamracomplexumok. Jobb Tawara szár laesio (kezdődő Wilson block?) Myocard. laesio min. gradus.” Kismértékű szívizomsérülés – ez lenne későbbi szívbetegségének első jele?! Nem tudjuk, mert sem későbbi orvosi dokumentumokban, sem Szabó Lőrinc levelezésében erre a vizsgálatra utalást nem találunk.

A szívizom oxigénszükséglete és -kínálata közötti aránytalanság rohamokban jelentkező tartós vagy átmeneti fájdalmat okoz, általában a bal mellkasfélen vagy retrosternálisan [*a szegycsont mögött*] – ez az angina pectoris. Ennek kiváltója fizikai megterhelés, izgalom, telt gyomor, hirtelen hőmérséklet-változás. Ilyen panaszra Szabó Lőrincnek jóval később jelentkezik, mégis találkozunk verseiben már korábban ezzel a fogalommal. Az „angina” szó először az *Intelem* című versében⁸ fordul elő:

Ki fájhat legjobban? Ki tudja,
hol vagy a legvédtelenebb?
A nő, akinek odaadtad
rajongó, bolond testedet.

Az önzés, melyre jogot adtál,
szent lesz, szentséges háború,
ellened fordul, őről és fojt,
mint az angina, mint a szű.

Mint látjuk, nem egészségi állapotával összefüggésben használja a költő az „angina”-t. A félelem erejét jelzi ezzel, azt a félelmet, mely ebben az időben minduntalan feltör benne, merénylettől tartva, ha egy nő mellett kell aludnia:

Ki árthat legtöbbet? Ki tudja,
a tőr szivedig merre vág?
A nő, kinél el mersz aludni,
a nő, aki lelkedbe lát.⁹

⁸ Szabó Lőrinc: *Összes versei*, I. 579.

⁹ Szabó Lőrinc: *Összes versei*, I. 579.

Félelmeim túl ebben az időben jelentősebb megbetegedéséről nem tudunk. 1943. október 26-án Budapestről feleségéhez és ekkor Kolozsvárott élő színésznő lányához írt leveléből értesülünk egy kisebb légúti betegségéről, de a munkáról betegsége alatt sem mond le:

Én viszont nem mentem le a szerkesztőségbe, meghűltem, láztalanul fájok, este szokott módon légcsőhurutra gyanakodtam, izzasztottam magam, tárgyaltam Kocsis Lacival, az nagyon ajánlotta az itthon maradást, hát megtettem. Ma a mellem fáj, s kezdek köhögni. Egy-két nap. Szombatra rendben kell lennem. [...] Vasárnap nagyot haladtam a Baudelaire-ben: délelőtt fél tízkor nekiültem a munkának és éjjel 2 óráig nem keltem föl az asztaltól. [...] No itt volt, s már elment Steiner dr., 36,7-em van. Kétnapos Germicid-kúrát [*láz- és fájdalomcsillapító*] próbálunk meg.¹⁰

A kezelés eredményéről 1943. október 27-én ír feleségének:

Csak azért ezt a pár sort, hogy hírt halljon a betegségemről. Szedem a Germicidet és társát, éjjel is, használ érzem, csak már szédülök tőle. Éles fájdalmam nincs, inkább tompa, orrom dugul, cigaretta elég jól esik. Haszon a bajban: dolgozom a Baudelaire-en!^{11, 12}

A betegség nem tart sokáig: „*egészségileg rendben vagyok, csak még dűnnyög a hangom és sokat szipákolok [...]. Baudelaire-rel tegnapelőtt este elkészültem*”¹³ – írja feleségének és lányának.

Az 1944–46-os évekből orvosi dokumentum nem áll rendelkezésünkre. Ezeket az éveket Szabó Lőrinc „*a meghurcolás éveinek*” nevezi,¹⁴ és nagyon valószínű, hogy az állandó stressz, a „meghurcolások” későbbi egészségromlásához nagymértékben hozzá is járultak.

Nincs ugyan orvosi dokumentumunk, de Szabó Lőrinc visszaemlékezéséből¹⁵ tudjuk, hogy 1947-ben volt egy kisebb mértékű tüdővérzése, amely később 1950 áprilisában súlyosabb formájában ismét jelentkezik, s mint később utalunk rá, okát a költő a fentiekben látja.

10 *Harminchat év*, 1. kötet, 588.

11 Charles Baudelaire: *A romlás virágai*. Fordította Babits Mihály, Szabó Lőrinc, Tóth Árpád. A végleges magyar kiadást jegyzetekkel sajtó alá rendezte, és a Baudelaire-életrajzot írta Szabó Lőrinc. Révai, Bp. 1944.

12 *Harminchat év*, 1. kötet, 591.

13 *Harminchat év*, 1. kötet, 593.

14 Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*, 184–185.

15 Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 480.

1947. március 19-én feleségéhez írt levelében említi, hogy „*holnap különben bemegyek az orvosokhoz is*”,¹⁶ de nem tudjuk, hogy ez a tüdővérzésével kapcsolatos-e vagy esetleg más panasz miatt keresi fel orvosát.

1947 nyarán édesapja meghal

Apámmal 1945-ben automatikusan megbékültünk. 47 tavaszán fent járt nálunk Pesten, a kiadás előtt álló Tücsökzenéből sokat felolvastam neki. „Ez valami nagy dolog”, volt rá a válasza, és örült, hogy a család dolgait így megemlegetem. Azon a nyáron azonban, a könyv kinyomása előtt meghalt, szívbajban.¹⁷

Sarkady Sándornak 1964-ben a *Napjainkban*¹⁸ megjelent az idősebb Gáborjáni Szabó Lőrinc élettársával, Kálmánczhelyi Máriával készített riportja. Ebben Mária a költő édesapjának halálával kapcsolatban azt állítja, hogy „*görögdinnyét evett, bélhurutot kapott, s ez lett a veszte. Csak akkor engedte meg, hogy orvost hívjak, amikor már nagyon rosszul volt.*” Úgy gondolom, hogy Mária tévesen hozta összefüggésbe a görögdinnyeevést a gyomorfájdalommal. Ezek a panaszok valószínűleg az infarktus tünetei voltak, és gyors halálát is ez okozhatta. Erre utal Szabó Lőrinc visszaemlékezése is, aki apja kezelőorvosától, Balázs László doktortól kaphatott felvilágosítást édesapja halálának okáról.

A költő édesapjának szívbetegsége – mint családi anamnézis –, a „meghurcolás évei”, illetve a költő napi 20–25 cigarettája mintegy előrevetítik későbbi szív- és érrendszeri betegségét. De előtte még 1948. február 14-től 1948. március 10-ig a budapesti Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Urológiai Klinikáján mint fekvőbeteg Calc. ureters ls. diagnózissal [*baloldali húgyvezetékben lévő kő*] kezelik, erről a 13.583/947 törzskönyv számú *Igazolvány* tanúskodik.

Erről az időszakról 1948. február 18-án, Budapesten írt levelében számol be Korzáti Erzsébetnek:

Ezek az első sorok, amiket innen írok. Szombaton délből hoztak be, nagyjából tudod a dolgokat, tegnap a Kis Újság is széthíresztelte.¹⁹ Négy rettenetes éjszakám volt, folyton injekcióztak, már otthon is; aztán a hólyagtükrözés meg az uréter-kathéter berakása következett. Több mint két napig csöves drót állt ki belőlem a bal vesémből indulva. [...] Tegnap (szerdán vagy kedden?) kiszedték a drótjaimat,

16 *Harminchat év*, 2. kötet, 54.

17 Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*, 185.

18 Sarkady Sándor: *Szabó Lőrinc nyomában Sárándon*, *Napjaink*, 1964. 3. sz. 6–7.

19 A *Kis Újság*, a kisgazdapárt lapja 1948. február 18-i, szerdai számának 3. oldalán a következő kishír szerepel: „Szabó Lőrinc súlyos beteg. Szabó Lőrinc, a kitűnő költő s műfordító tíz nappal ezelőtt súlyosan megbetegedett. Mivel állapotában legutóbb nagyobb mérvű rosszabbodás állott be, a Babits[sic!]-klinikára szállították.” In: *Huszonöt év*, 681.

s negyedszer megröngteneztek. A kő még mindig nincs meg, a fájdalom szünetel. Estefelé ún. bélfürdőt kaptam, ami megint cifra különlegesség. Ma éjjel szívdobogás miatt csak nagy későn bírtam elaludni, de 12-től 7-ig, amikor felvernek békén telt az éjszaka. Hogy meddig kell maradnom, nem tudja senki. Nem akarják, hogy rostokoljak, s ha a kő rostokol valahol, hazamehetek majd; mindazonáltal remélik, hogy előbb-utóbb kihajtják valahol. Én is azt szeretném, mert a köves ember béna ember.²⁰

Ebből a levélből tudjuk, hogy a 2-es kórteremben feküdt („*kettes szobában vagyok, s aztán folyosó, lépcsők*”). Erről a periódusról az *Örök barátaink* című kötetben megjelent 1948. február 28-i levelében is történik utalás, melyet úgy jelöl, hogy a „*Babics klinikán íródott*”.²¹

Ezt követően a Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Urológiai Klinikáján többször is megjelenik ellenőrzésen, ahol kontroll vizeletvizsgálatot végeznek (1948. március 19., március 31., április 7., április 19., április 23., április 29., egészen május 30-ig); mindegyik hasonló eredményt mutat, például 60–80 fvs, 4–8 vvs, 3–6 hs, mérsékelt caliform pálcá, mérsék. amorf szemcse. A Klinikán Cibazol injekciót plusz napi háromszor Astrát javasolnak [*Cibazol: – 4-amino-benzol-szulfoniltiokarbamid – Strepto-Staphylo-Pneumococcus baktériumtörzsek által okozott fertőzések, valamint a húgyutak és az epeutak coli-fertőzése ellen használható, általában másokkal kombinálva adják*]. A kezelést követően 1948. május 19-én végzett vizsgálatban 60–80 fvs, 2–4 vvs, 5–6 hs, mérsék. caliform pálcika, mérsék. amorf szemcse található.

Javulás következett be, de a kezelés nem hozott teljes sikert, ezért Babics professzor Streptomycint [*széles spektrumú antibiotikum, különösen olyan betegségekben, amelyeket penicillin iránt nem érzékeny baktériumok okoznak*] javasol, amihez abban az időben igen nehéz hozzájutni. Az 1948. július 30-án Igalból feleségéhez írt levelében utal arra, hogy az akkor már Nyugaton élő „*Bartos Alisz megmozdult a betegségére*”, de aggódik, hogy „*hogyan jutunk az orvossághoz magához? Meg kell ezt kérdezni Babicstól*”. És tovább is dolgozik: „*Shakespeare-ben túljutottam a 100. szonetten*”²² – írja.

1948. augusztus 10. Budapest: „*csüti-törtökön Babics, de nem befekvé*”²³ – áll feleségéhez írt levelében. Hogy aztán mégsem kerülhette el a befekvést, arról az 1948. augusztus 23-án kiállított *Igazolványból* tudunk, amelyet a Budapesti Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Urológiai Klinikájának professzora, dr. Babics Antal állított ki (törzskönyvszám: 14152/947) arról, hogy Szabó Lőrinc

²⁰ Huszonöt év, 383.

²¹ Szabó Lőrinc: *Örök barátaink*, 1. kötet, 12.

²² *Harminchat év*, 2. kötet, 67.

²³ *Harminchat év*, 2. kötet, 69.

BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR
PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEMI UROLOGIAI KLINIKA
VIII., ÜLLŐI-ÚT 79/b. Igazgató: Dr. MINDER GYULA egyetemi ny. r. tanár.

Törzskönyvi szám: 14. 152/1947

Igazolvány.

Alulírt igazolom, hogy Skabó Lőrinc 1900. éves
1948. évi aug. hó 17-től 1948. évi
aug. hó 23-ig a budapesti kir. magyar Pázmány Péter tudományegyetem urológiai
klinikáján mint járó- betege Pyelitis miatt gyógy-
keztük. Ezen betegségéből kifolyólag rajta műtétet végeztünk.
Egészségének helyreállítása céljából heti pihenésre utókezelésre van szüksége.
Budapest, 1948. évi aug. hó 23-án.
tanár
tanársegéd

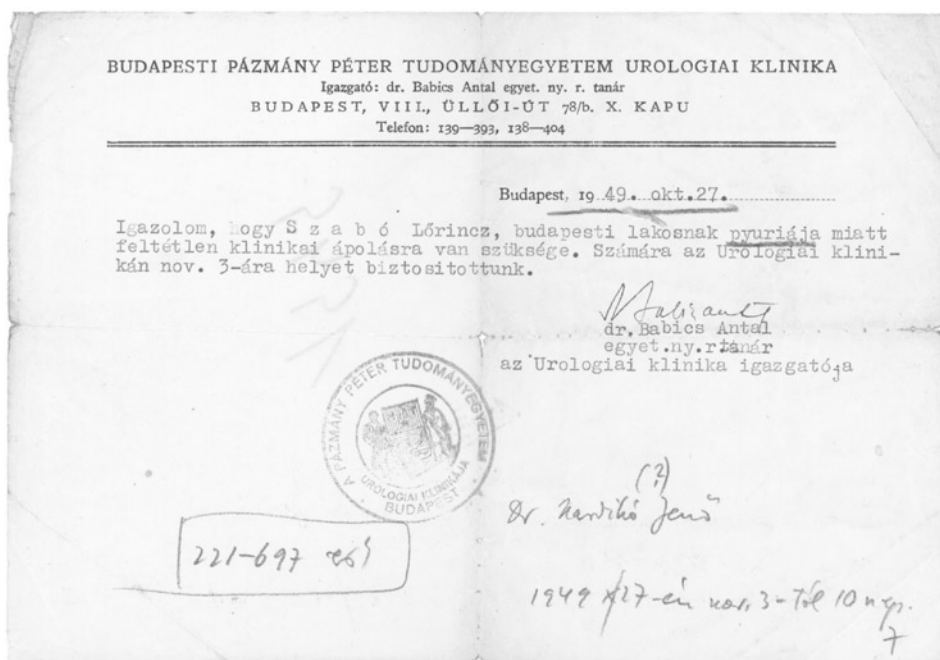
12514 vitéz Sándor

Az 1948. augusztus 23-án kiállított Igazolvány

1948. augusztus 17-től 1948. augusztus 23-ig fekvőbeteg Pyelitis diagnózissal [vesemedence-gyulladás].

1948. augusztus 17-én reggel írt levelében beszámol erről Vékesné Korzáti Erzsébetnek:

Megyek be a klinikára... Ez attól függ, hogy a kólik hogyan fog-
nak viselkedni. Keményen neki mennek a bajnak, éjjel-nappal ka-
pom a szúrásokat, háromóránként, megszakítás nélkül. Kicsit sok ez
a darázscsípés sorozat, de nem okoz lázat, úgyhogy nem lesz baj.
Közben dolgozni fogok. Fenn is lehetek, sőt el is hagyhatnám az in-
tétet, máshol is beadhatnák a sztreptót [*Streptomycin* – széles spekt-
rumú antibiotikum], csak hát hol az ördögben vennék állandó hasz-
nálatra kézügyben levő orvost? Hogy felügyelet kell-e? Azt hiszem,
mégsem. Legfeljebb a szívem miatt; legutóbb is 43-ig esett a ro-
ham alatt a pulzusom... Mi is van ma? Kedd. Egy óra múlva me-
gyek. Hiába jelentéktelen dolog, mégis izgat. [...] Emlékszel, meny-
nyit emlegettem a streptomycin megszerezhetőségének drágaságát.
S az eredmény rém fontos. Hiszen én március óta állandóan vese-
medence gyulladással járkálok, csak épp nem súlyossal, nem olyan

Babics professzor javaslata

nal, amelyből lett valami, fájdalom vagy láz. S e csendes idő alatt állandóan romlottam, anélkül, hogy észlelni lehetett volna. Ezért forszírozza Babics ezt a kúrát. Drága ember, fél éve kezel már, hetenkint egyszer, sőt néha kétszer, ingyen! „Ha a köztársaság nem állít téged arra a piedesztálra, amely megilletne, megpróbáljuk megtenni mi, egyének, amit tehetünk”. S ezt minden ünnepélyesség, nagyképűség, s minden számítás nélkül! Shakespeare-t viszek be magammal, hiszen ez az év már amúgy is Shakespeare-év lett.²⁴

1948. augusztus 18-án már úgy látja, „a dolog elhúzódik. Viszont 6 óránként kapom az injekciókat, s közben kimehetek, ha akarok: [...] Mindig 11 és 5 körül szárnak meg, éjjel és nappal, félórás kilengéssel előre-hátra. A du. 5-6-os injekció után rendszeren hazamegyek.”²⁵

1948. augusztus 22-én vasárnap délelőtt Budapesten Erzsikéhez írt levelében további beszámolót találunk: „még mindig csak kevés pozitívumot tudok írni. A vizs-

²⁴ Huszonöt év, 389.

²⁵ Huszonöt év, 393.

MAGYAR
PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEMI UROLOGIAI KLINIKA
VIII., ÜLLŐI-ÚT 78/b. Igazgató: Dr. BABICS ANTAL egyetemi ny. r. tanár

Törzskönyvi szám: 14.160/949.

Igazolvány.

Alulírott igazolom, hogy Grábó Lőrinc született 1900.
1920. 1949. évi nov. hó 3. -tól 1949. évi
nov. hó 12. -ig a magyar Pázmány Péter tudományegyetem urológiai
klinikáján mint levegő beteget Cholipol gyógykezelés miatt gyógy-
kezelték. Ezen betegségéből kifolyólag rajta műtétet végeztünk.
Egészségének helyreállítása céljából heti pihenésre utókezelésre van szüksége.
Budapest, 1949. évi nov. hó 12.

1948. V M

Babics
tanársegéd

6

Igazolvány 1949. XI. hó 12. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Urológiai Klinika

gálatok igen fájnak, főleg a cisztoszkópia [hólyagtükrözés]. Az eredményeket nem tudom... Új leoltás is történt, bétűn délben tudom meg mit mutat.”²⁶ Hétfő reggel más kórterembe helyezik, „a második emeleti izolációs szobába kerülök, oda ahol tavaly fe-
küdttem. A tágtítás még mindig fáj. Lázam egyszer sem volt.”²⁷ Hétfő délután 3 óra körül már ezt írja: „átköltöztem. Sztreptomycin igénylő lapot töltöttek ki adataimmal. Mától egy hétre szabadulok, gondolom. Ha kapok sztrepto-kiutalást [csak kórházi ke-
zelésben adhatták, külön kiutalásra].”²⁸

Valószínűleg sikerült a gyógyszer megkapnia, mert a makacs colibaktérium-fertőzést követően hosszabb ideig tünetmentes.

Ez az időszak október végéig tart. Babics professzor 1949. október 27-én viz-
sgálja a Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Urológiai Klinikáján és pyu-
ria [gennyvizelés] miatt feltétlen klinikai ápolást javasol.

Igy november 3. és 10. között ismét fekvőbetegként kezelik [Igazolvány, 1949.
XI. hó 12. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Urológiai Klinika].

²⁶ Huszonöt év, 393.

²⁷ Huszonöt év, 394.

²⁸ Huszonöt év, 394.

Ezeket az ismétlődő húgyúti fertőzéseket a colibaktériumok okozták, amelyek a kő okozta pangásos vizeletben igen jó szaporodási talajt találtak. Ezek a makacs, minduntalan visszatérő fertőzések végigkísérik további élete során.

A *Vers és valóság*ban így vall erről: „*Milyen elkeseredett, kétségbeesett tudtam lenni! Volt okom rá bőven. »Túltömött a fájdalom és a ma« = a »ma« szintén csupa fájdalom, azért van párban vele.*”²⁹

A folytonos munka, a hajsza a pénzért, a család eltartásáért elkeseríti:

Hát – éltem! Eredménye? Ötven év
(egy hijján). Folyton csak dolgoztam érte.
Pénzzé változtam.

(*Az eredmény*)³⁰

„*Csak hogy ötvenéves koromban már rájöttem, hogy ez is, így is érdemes volt. És még inkább ezt érzem ma*”³¹ – írja a *Vers és valóság*ban.

Hej,
de nyafogtam sorsomon, de sokat,
hogy nincs értelme, s hogy tönkremegyek!
Most meg, vénülő szememmel, amely
annak is örül, ha kisüt a nap,
áldom az értelmetlen életet.

(*Az eredmény*)³²

Az *Ember panasza* című versében³³ már így kiált fel:

Mit érek vele, hogy nyomom marad?
Én maradjak meg! Az emlék? a szellem?

Létemet félttem, nem lábnyomomat,

„*Faj, jaj milyen igazam van ebben a versben!*”³⁴ – kiált fel a költő.

A vese- és szívpanaszai mellett múltó, de kellemetlen légúti megbetegedés is nehezíti a költő mindennapjait. 1950. január 16-án hétfőn erről így ír Erzsikének:

29 Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*, 175.

30 Szabó Lőrinc: *Összes versei*, II. 303.

31 Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*, 175.

32 Szabó Lőrinc: *Összes versei*, II. 303.

33 Szabó Lőrinc: *Összes versei*, II. 304.

34 Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*, 176.

Nagy influenzába megbetegedtem. Szombat du. óta ágyban vagyok. Torok, mandula, garat, arcüreg, bél- minden együtt és külön-külön beteg. Egyáltalán nem tudok beszélni. Sok orvosságot szedek, inhalálok stb.³⁵

Erről a betegségről orvosi dokumentumunk nincs, valószínű, hogy orvos-bártaai segítségével néhány nap alatt ebből a betegségből otthonában teljesen felgyógyult.

Nem mondhatjuk ugyanezt a magas vérnyomásáról. 1950. március 12-i dátummal a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem II. Számú Belklinikán dr. Haynal aláírással egy vérképeredményünk van, eltérés nélkül. Ezzel szemben a feljegyzett vérnyomásérték 170/110 Hgmm [*a normális vérnyomásérték 120/80 Hgmm körüli!*] A már említett okok mellett nyilván ez is közrejátszott az újabb betegség kialakulásában: 1950. április 29-én Baumgartner Sándornak írt levelében beszámol tüdővérzéséről:

A látogatók közül legfontosabb Csizy dr. volt, az újságíró-orvosom: nyolc napja kezel, s ma búcsúzunk egymástól, miután rendbe jöttem. Bajom pedig az volt, hogy vérhányást, tüdővérzést kaptam, a múlt pénteken este [*1950. április 21., péntek*], vacsora után, beszélgetés közben. Nem a tüdőnek magának volt baja, annak sose volt, s ma sincs, hanem megpattant egy ér, s a köhögés úgy lőtte belőlem a pirosat és feketét, mint a kartács. [...] Sajnos, csak éjjel fél kettőre került orvos a szomszéd Csalótzky dr, jó barátunk, az adott kalciumot és coagulent [*vérzéscsökkentő*] és konyhasó injekciót meg morfiumot, a vérhányás megállt, köpésekké csökkent, majd az is megszűnt: a vér eldugaszolta saját útját, s megindult a hegedés. Vasárnap volt némi visszaesés még, aztán semmi, már ötödik napja, úgyhogy ma már fel is kelhettem, pizsamában üldögélek egy-két órát, írok, olvasok, még nem beszélek teljesen, normálisan-hangosan, de már egész biztos, hogy nincsen bajom.³⁶

A költő úgy látja, hogy ennek oka:

Sok baj ért újabban, lelki dolgok, feszültség, aggály és szorongás meg efféle, gond; és, ami tán a legfőbb, túl sokat vágtam a pincében, becstelenül nagy görcsöket, fatuskókat, a téli fa maradványait, olyan kemény és megátalkodott csavarulatú gyökérdarabokat, hogy két fejsze is eltört bennük (á 16 forint!) [...] mindez együtt kisike-

³⁵ Huszonöt év, 415.

³⁶ Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 480.

rítette bennem, hogy az alacsony vérnyomás magasra szökött (mint kiderült 180-ra, 190-re), és az erecske megpattant.³⁷

Ugyanerre emlékszik vissza Szabó Lőrinc 1950-ben a házasságukról szóló feljegyzésében.

Bármilyen rendetlen volt az életem, közben mégiscsak igen nagy áldozatot hozott olyasmért, amit a rend, a család stb. fogalma fejez ki [...] énbennem csakugyan szörnyen elapadt minden életkedv; apasztja amúgyis elég minden. Ilyen érzelmi csapás még nem ért. [*Vékesné Korzáti Erzsébet halálára utal, lásd később.*] Én azt a riasztó, vérköpéses dolgot, a felugrott vérnyomást, stb. mind innen indult testi visszahatásnak tulajdonítom. Mindamellett jobban látom, mint valaha, hogy öreg vagyok.³⁸

Dr. Schneiderné L. Nóra, akinek első férje Csalótzky doktor volt, levélben tudósít arról, hogy Szabó Lőrinc ezt az eseményt követően férjének dedikált egy általa fordított Goethe-kötetet: „*Karcsinak, bálával a mai izgalmas éjszakán, Lőrinc.*”³⁹ A dedikáció az „1950. IV. 22” dátumot őrzi.

A Szabó Lőrincéknél vendégeskedő sógornő, Gáborjáni Szabó Zoltánné sz. Madarász Rózsa 1950. május 2-tól vezetett naplója is utal a fenti betegsége: „május 4. csütörtök: Lőrinc bement a klinikára”.⁴⁰ Erről a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem II. Számú Belklinikájának Zárójelentéséből is tudunk, ahol is a költő a B osztály 10-es ágyon fekszik, és itt vizsgálják ki. 183 cm magas, testsúlya 77, 5 kg, vérkép (negatív), vizelet (p:+, ül. 10–12 gennysejt), sülyedés (17 mm), vérnyomás 170/110 Hgmm, mellkas felvétel „emphysemas [tágult] tüdőmező, J. csúcsban 1-1 intenzív produktív góc. J. o. hilus [tüdőkapu] lefele [...] elágazó. Rekesz mélyen áll, sima szélű. Szív kissé b-ra nagyobb.” Probareggeli (pozitív), egyébként erről maga a költő is beszámol: „*Gyomorsavvizsgálat közben, a számban másfél óráig gumicsővel. – Haynal-Klinika, 1950. május 5.*”⁴¹ A továbbiakban gégecszet (tonsillák góc! – tosillitis chr.) [*idiült mandulagyulladás*], fogászat (góc negatív), szemészet (myopia: –4, –6) [*rövidlátás*] neg., máj (negatív), gyomor-

37 Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 480.

38 *Harminchat év*, 2. kötet, 121.

39 A levelet 1990. nov. 27-én Csiszár Mirella, a szekszárdi Wossinsky Mór Múzeum muzeológusának írja dr. Schneiderné L. Nóra. A levélben a dedikáció téves olvasata szerepel: IV-es helyett II.

40 *Harminchat év*, 2. kötet, 125.

41 A *Tervezett költemények* feliratú gyorsírásos fogalmazványfüzet 127. oldalán találjuk, a *Parancs* című versnek a véglegestől erősen különböző fogalmazványa mellett. (MTA Könyvtár Kézirattára, Ms 4656/79. dr. Gergely Pál olvasatában a 105. oldalon. Lásd: Kabdebó Lóránt: *Az összegezés ideje*, 341.)

röntgen (horgas alakú 4 ujjal a crista alá érő hypotoniás gyomor, egyéb negatív), köpet (Koch negatív), RR (160/110 Hgmm), Kvoogh (+31%), sternum punkció (negatív), ez utóbbról Gáborjáni Szabó Zoltánné is említést tesz május 6-án a naplójában: „Lőrinc a klinikán van. Betegsége még nincs megállapítva, csontvelő-kivétel szükséges, vasárnapra hazaengedik.”⁴² Ugyancsak ebben a naplóban emlékezik meg arról, hogy „Sokan halálhírét hallották. A halálhír a tüdővérzés és Klára gyászruhája miatt terjedt el”⁴³, valamint május 19-i feljegyzésében a következőket találjuk: „A rendőrségről jöttek Lőrinchez kábítószer-fogyasztást ellenőrizni, mert Lőrinc betegsége alatt morfium injekciókat is kapott. – Ja, ön a híres író? Akkor nagyon örülök – s elmentek.”⁴⁴ Itt valószínű, hogy a vérzéskor kapott morfiuminjekcióval kapcsolatban történt a rendőrségi vizsgálat.

A sógornő által említett „halálhír” alapja felesége gyászruhájának volt köszönhető, amelyet féltestvére, Mikes György hirtelen halála okán viselt. Ez az a halálhír, amely még Tihanyba is eljutott, és onnan az Illyés házaspárt és bisztrai Farkas Ferencét is visszariasztotta Budapestre.⁴⁵

Újabb megbetegedéséről a Budapesten kelt, 1950. július 12-i Bernáth Auréliának írt leveléből tudunk:

Egyébként fejlődöm vissza, zsugorodom, nemsokára el fogok tűnni a föld színéről, ez a mániám. Némi alapot ad gyanúimnak többek közt az, hogy a vesém megint rendetlenkedik. Mintha a streptomycin se bírna a colikkal, legfeljebb egy-egy esztendőre. Most coeruleamint [*metilénkéket tartalmazó, enyhe antiszeptikus hatású készítmény*] szedek, tudja, azt a kékítő dolgot. S hamarosan Babics prof. színe elé fogok járulni. Az általánosan sajgó-imbolygó érzés napközben csökken a derekamban és a has táján, éjjel azonban, reggelre, már kellemetlen. Lehet, hogy a nagy meleg idején, amikor szinte óránként be-beálltam a kádba a hideg víz alá, minden óvatosság mellett meghűltem.⁴⁶

Erről, a Babics professzornál tett látogatásáról orvosi dokumentumok nem állnak rendelkezésünkre. Ebben az évben éri a költőt élete legnagyobb lelki traumája: 1950. február 11-ről 12-re virradó éjjel meghal Vékesné Korzáti Erzsébet, a költő szerelme, akit Szabó Lőrinc együttlétük 25 éve alatt feleségének tekintett, noha hivatalosan nem volt az.

42 *Harminchat év*, 2. kötet, 127.

43 *Harminchat év*, 2. kötet, 125.

44 *Harminchat év*, 2. kötet, 130.

45 Lásd Illyés Gyula klasszikus értékű portré-tanulmányát a Magvető-kiadású, 1956 könyvnapján megjelenő Szabó Lőrinc *Válogatott versei* bevezetőjeként 47–48., valamint bisztrai Farkas Ferenc visszaemlékezését, in: Dobos Marianne: *Akkor is Karácsony volt (Bölcsészek 1956-ról)*, 219–223.

46 Szabó Lőrinc *Füzetek* 4., 56.

A költő visszaemlékezéséből tudjuk, hogy halála előtt néhány nappal Erzsike idegösszeomlást kapott. Orvosa és környezete is úgy látta, hogy állapota megengedi, hogy otthon kezeljék. A látszatra jó állapotban lévő Erzsike „*megrendezte környezetének félrevezetését és lassú eltávolítását*”.⁴⁷ Szombaton este Szabó Lőrinc Németh Lászlóéknál volt vendégségben. Pénteken Erzsike megkérte, 2-3 napig ne látogassa, mert minden rendkívül idegesíti. Búcsúzásukra a költő így emlékszik vissza:

Megint csak homlokcsók volt, amit elköszönésemkor megengedett, de emlékszem, milyen hosszan nézett utánam, dermedt szemeit meg se moccanva, az emeleti korlát mellől, ahova a szobájából kikísért. A belső folyosó aljáról még intettem neki, ő mozdulatlanul és száraz kétségbeeséssel nézett, már nem volt e földön, de nem sejtettem.⁴⁸

Németh Lászlóéknál találkozok orvos barátjával, dr. Tompával, aki személyesen ismerte Erzsikét, és a nő ideg-összeroppanásáról kéri ki a véleményét. Dr. Tompa is a javulásban bizakodik.

Én órákon át folyton át akartam szólni a Ráth György utcába, amit észrevétlenül megtehettem volna, de távolmaradási ígéretem visszatartott. Fél kettőkor mehettünk haza. Erzsike ebben az időben hurcolkodhatott ki a konyhába a gázcsap alá. Előzetesen luminált vett be, egy csésze alján másnap megtalálták a maradékát [...] Rengeteg szonettet írtam, egy speciális rímelhelyezést választva, amelyet egyrészt konokul súlyosnak, másrészt ünnepélyesnek éreztem; a tercinák rímképe: aaabbbb. Ezek a versek lettek hónapokon át szinte a vigaszom és vezeklésem, noha szinte válogatás nélkül beszéltem és panaszkodtam majdnem mindenkinek, a gyerekeim kivételével [...] A versekről azt hittem, hogy több száz is lesz belőlük. De egy év múltán szinte erőszakosan abbahagytam őket.⁴⁹

Amikor Bernáth Aurélné dr. Pártos Alice, a költő egyik legjobb barátja, utóbb orvos a tüdővérzése idején meglátogatta április 28-án a költőt, akkor már a késülő „halotti szonettek”-ből 25-öt hallhatott, igaz, akkor még csak a feleség távollétét kihasználva, titokban mutatta meg számára a készülő verseket költőjük.⁵⁰ Utóbb pedig, a *Huszonhatodik év* című kötet megjelenése idején, amikor megkérdezte a költőtől, miért is szerette Erzsikét, milyen volt az az asszony, akit ennyi-

47 Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*, 348.

48 Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*, 348.

49 Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*, 349., 351.

50 Bernáth Aurélné naplójegyzeteire utalva ír erről Kabdebó Lóránt: *Az összegezés ideje*, 341.

re szeretett, kis gondolkodás után azt felelte: „*Kedves, közvetlen, egyszerű*”.⁵¹ Ezt a szerelmet a költő egyik korai versében így fogalmazza meg:

utamon a halál felé
vérszék szerelmed;
melletted mindig jó vagyok,
azért szeretlek.

(*Melletted*)⁵²

És ezt idézi emlékezésében Bernáthné dr. Pártos Alice is.⁵³ Erzsike temetésén úgy érzi Szabó Lőrinc, hogy őt magát is eltemették szerelmével együtt.

Óh, micsoda vad-zord
magány fagy rám!... Ami végső utad volt,
engem is elvitt: mindenből kikapcsolt.

(*A jó hatalom*)⁵⁴

A megrázkódtatást valójában soha nem heveri ki, de családja és barátai segítségével újból talpra áll. Amikor második infarktusa után ismét elindul nyáron „balatonozós útjára”, imígyen válaszol orvos aggodására: „*Tanácsait még egyszer köszönettel vettem és csak annyiban mellőzöm, amennyiben az egész életet jobban megvettem, mint gondolja*”,⁵⁵ ezzel száll vitába még halála évében is Bernáth Aurélné dr. Pártos Alice: „*tudom, hogy nem ragaszkodik túlságosan az élethez. De itt nem élet és halálról van szó, hanem túlrhető közérzetről, munkaképességről vagy betegállapotról. És ezt igyekeztünk kikerülni tanácsainkkal, mi, orvosai, de Maga édeskevéis tanácsot szívlelt meg. Túlzóknak tartott minket. De hagyjuk ezt!*”⁵⁶

Amit nem bír el a lélek, átteszi a testre – tartja a keleti bölcsesség, s valóban ettől kezdve megsokasodnak a panaszai, betegségei. Erről maga a költő így vall:

Öreg vagyok már; most, a minap a szememben pattant meg egy ér, de a nagy piros folt tíz nap alatt felszívódott. Ez csak úgy jött magától, éjjel, alvás közben, ez a jel.⁵⁷

51 Szabó Lőrinc *Füzetek 4.*, 96.

52 Szabó Lőrinc: *Összes versei*, I. 244.

53 Szabó Lőrinc *Füzetek 4.*, 96.

54 Szabó Lőrinc: *Összes versei*, II. 230.

55 Szabó Lőrinc *Füzetek 4.*, 80.

56 Szabó Lőrinc *Füzetek 4.*, 93.

57 Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 482.

Bernáth Auréliéknak írt levelében ugyanerről referál:

Az ominózus szemvérzés, bevérzés, érrepedés, vagy mi, amit jól ismer, Alice, megismétlődött, egy napra rá, hogy idekerültem! Még pedig sokkal erősebben, mint amilyen a Kláráé volt, vagy az én elsők; és szintén a bal szememben. Minden további nélkül felszívódott azonban az előírással nyolc-tíz napra [...] Mindenesetre szorgalmasan szedem a vérnyomás csökkentő orvosságokat, mint Őrsöntet, már attól az idegesítő sós-édes kotyvaléktól sem borzongok, amivel Tompa barátom időnkint ellát.⁵⁸

Azt gondoljuk, arról a porról van szó, amelyről 1950. október 11. délután Balatonfüreden kelt, feleségének írt levelében beszél: *„Egész nap nagyon fájt a fejem, és újra ettem a port, s kortyintgattam a maradék brómos folyadékból...”*⁵⁹

⁵⁸ Szabó Lőrinc *Füzetek* 4., 59.

⁵⁹ *Harminchat év*, 2. kötet, 173.

II.

„Este tíztől fojtogatott-dobált
a szív körül vonagló kín-nyaláb”⁶⁰

(Betegségek 1951–55 között. Szabó Lőrinc infarktusai)

„1951 októberében történt; arról az éjszakáról sok kis feljegyzésem maradt [...]. Anginás rohamok már nagyon-nagyon régen jelentkeztek; ekkor is egy nagyobb rohamra gyanakodtam, annál inkább mert másnap felkeltem, és csak éppen magamtól, óvatosabban éltem, pl. nem cigarettáztam. Viszont másnap délután áthajóztunk Földvárra, én vonaton átmentem Erzsike volt háziasszonyához és barátnőjéhez Szárszóra, sőt onnan gyalog tettem meg a sínek mentén az utat vissza Földvárig.”⁶¹

Az 1951-es év az állandó munka jegyében telik. A jegyre kapott élelmiszer, a pénztelenség fokozott munkatempót igényel. Fordításokat vállal, és újabbakat kér, hogy legyen pénz a családnak élelemre. Ezt a helyzetet családi problémák is súlyosbítják, szenved, gyöttrődik, felvetődik benne, hogy elválik, de a felelősség, az elkötelezettség győz. Korábban is, és ekkor is, mint harminchat év alatt bármikor.

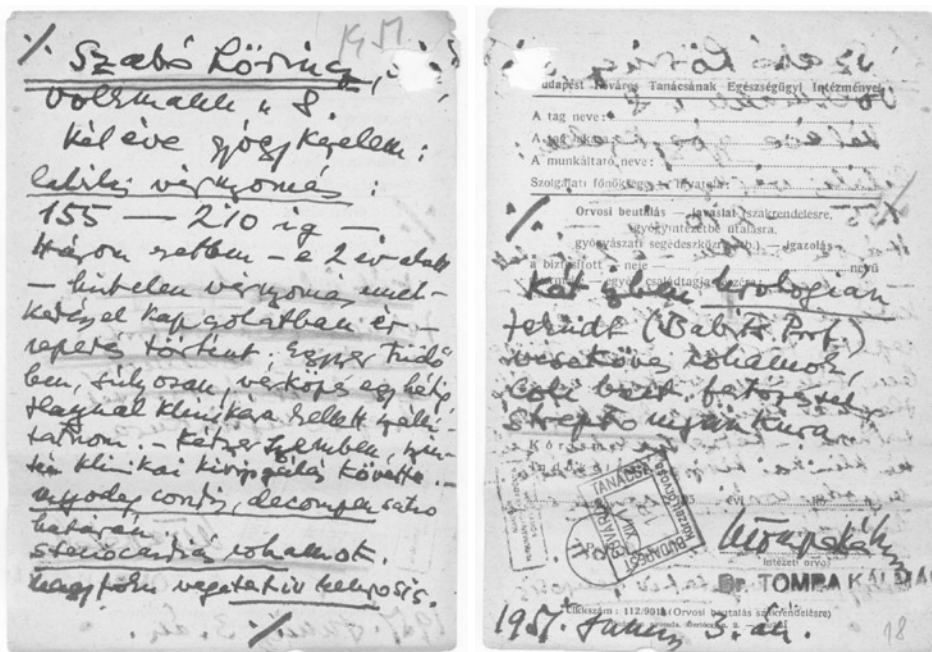
Két gyermek sorsába kötözve
nem tudunk elszakadni már;
ne kezdj háborút, mint a gyöngye,
kin saját gögje bosszut áll.
Utoljára üzenem: nincs segítség,
vállald a sorsod régi rendelését...
Miért? Nem tudom. Túl sok a titok.
Bízz abban, amit magam sem tudok.
(Házasság)⁶²

Ekkor is, az 1951. január 28-án Klára által írt levélből megint érezhetjük ezt a feszültséget: „*hogy mi történt, dacára a mindkettőnkben lévő jószándéknak, szeretet-*

60 Szabó Lőrinc: *Összes versei*, II. 220.

61 Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*, 273.

62 Szabó Lőrinc: *Összes versei*, I. 466.

Dr. Tompa Kálmán igazolása, 1951. június 3.

nek, ilyen csúnyán elfajult minden...”⁶³ Klára öngyilkossági gondolatokkal foglalkozik és nehezményezi, hogy mindezt a költő „komédiázásnak” nevezi, és ugyanabban a levélben írja, hogy „Szegény Juhász Gyula is batszor »komédiázott«, míg végül sikerült neki.”⁶⁴

A mindennapi viták, veszekedések, szemrehányások az állandó stressz forrásai. Dr. Tompa Kálmán az 1951. június 3-i Igazolásban így fogalmaz:

Két éve gyógykezelem: labilis vérnyomás: 150–210-ig [...]. Egyszer tüdőben, súlyosan, vérköpés egy hétig Haynal Klinikára kellett szállítanom [...] stenocardialis rohamok [rohamokban jelentkező tartós vagy átmeneti fájdalom, általában a bal mellkasfélén vagy retrosternálisan] [...] Két ízben Urológián feküdt (Babics prof.) veseköves rohamok, coli bakt. fertőzéssel, Streptomycin kúra.

63 *Harminchat év*, 2. kötet, 183.

64 *Harminchat év*, 2. kötet, 183.

Ismételt vizeletvizsgálatok történnek 1951. január 24-én (8–10 fvs), valamint 1951. február 26-án (A: op., P++), ismét genny van a vizeletében, emellett még a magas vérnyomás érték: 170/115 Hgmm ad okot az aggodalomra.

Közérzete egyre rosszabb, mint írja 1951. március 13-i levelében feleségének Balatonfüredről: „*Már ennyi kis séta is – körülbelül két kilométer – elfárasztott...*”⁶⁵ Elkecseregetten állapítja meg: „*rájöttem, hogy nem lehet az ember eléggé pesszimista, ha meg akarja közelíteni a valóságot, mert az mindig még szörnyűbb (betegségemre gondolok)*”⁶⁶ Tovább dolgozik, de ismételt rosszullétek jelentkeznek, amiről április 25-én Budapestről az Ózdon, Dóczi Antal lelkészék vendégeként tartózkodó Klárának ír, és a következőket adja hírül: „*Borotválkozás közben émelyegni kezdtem, forgott velem a világ, csúnyán és gyorsan, a legszédítőbb és hányatóbb tengeribetegség sem lehet különb. Öt percig tartott, aztán elmúlt.*”⁶⁷ Ez ismétlődik. Erről a rosszullétéről 1951 áprilisában dr. Tompának is beszámol:

Dr. Tompának üzenet:

Rosszullétem, vagy ájulás esetére híradás:

½ 9 körül:

Borotválkozás közben, minden előjel nélkül, forogni kezdett velem a világ, előbb lassan, aztán szédítő gyorsan, úgy emlékszem, csak balról jobbra, tehát óramutató-irányban. Támaszkodás nélkül csak hamar nem bírtam megállni a lábamon. A forgás egyre gyorsabb lett, növekvő hányási inger lépett fel. Szívem kicsit elszorult, gyomrom lebegni kezdett. Bevánszorogtam a díványra, a forgás és hányási inger tovább tartott, fokozódott, majd egyszerre megszűnt. (Újabban csak keveset cigarettáztam.)

11 óra:

Karosszékekben ülve dolgoztam, újra jött a forgás, most kétirányban, csak jobb felé sokkal erősebben, a föld hullámozott: tengeribetegség? Arcom áthévíült, szívem szorult, a roham erősebb volt, mint az előbbi, de talán csak másfél percig tartott. Az előbbi 3–4 percig.

Fél 12:

Dr. Tompa visszahívott. Referálásom közben, ültemben, forgás kezdődött, megállt. Hányási inger. Telefon után erősen szédültem megint, hánynom kellett, az megnyugtató. Szódabikarbónát vettem be utasítására. Tompa dr. újra hívott: bevétetett két papaverint és két belloidot. Feküdjek egy órát, esetleg tegyek borogatást a homlokomra (Nem érek rá...) Jobban vagyok; de a lány szerint nagyon sápadt és sárga. Be kell mennem az Írószövetségbe: utána Tompához

65 *Harminchat év*, 2. kötet, 189.

66 *Harminchat év*, 2. kötet, 203.

67 *Harminchat év*, 2. kötet, 229.

megyek (Reggeli: tej és pirítós zsíroskenyér, tegnapi vacsorám fehér-bab-főzelék és valami füstölt sonkaféle volt Bernáthéknál.) Gyomrom körül nyomásra semmi fájdalom. Gyenge vagyok; roham alatt kivert a verejték, most kissé fázom.⁶⁸

De hiába az intő jelek, nem pihen, pedig már dolgozni is alig tud „Szörnyen renyhe vagyok, semmit sem tudtam még dolgozni [...] betek (vagy hónapok?) óta tartó derék- és mell-fájásaim iszonyúan erősödtek, szerdán kulminálódtak, tegnap elűntek”⁶⁹ – vallja meg egyik, Tihanyból írott levelében 1951. június 14-én Klárának. Ezekről a rosszullétekről orvosi dokumentum nem áll rendelkezésünkre.

A legközelebbi lelet szerint az 1951. június 27-i mellkasröntgen a következőket mutatja: „Csúcsok, hilusok, rekesz: normális. Szív: balra 2 ujjal nagyobb. Aorta megnyúlt, mérsékelten tág. Mediastinum: szabad” (Dr. Lenkei egyetemi magántanár). Ugyanezen a napon EKG is készül: Myocardialis laesio [*Szívizom-károsodás*]. „Munkamegterhelés után változás nincs” [aláírás olvashatatlan]. 1951. június 28-án a Haynal Klinikán újabb vizsgálatokat végeznek. A költő 1951. június 28-i Lipták Gábornak írt levelében is említi:

Mi is van ma? Szerda. Akkor hát már negyedszer megyek haza jöttem óta a Haynal-klinikára. Komplikált eset az esetem, úgy látszik. Üledék vizsgálat, vérszejtsülyyedési vizsgálat, stb. És minden oly lassú! [...] Azt mondják, tavaly a vérhányás után volt egy produktív góc a bal tüdőszármagban! Röntgen mondja! Na tessék! (Sose volt eddig.)⁷⁰

Dr. Baumgartner Sándornak, igali vendéglátó orvos barátjának 1951. július 29-én Budapestről kelt levelében beszámol arról, hogy a Balatonhoz készül, és arról is, hogy:

Szívnyavalyáim tartanak, de lehet, hogy a fájdalmak reumatikus természetűek, az alkacil nagyon segít elnyomásukban... A szívnyavalya tehát sokat bánt, mindig más és másféle szorongásokat okoz, s néha, mint most, szünetel.⁷¹

Ezek a „szívnyavalyák” sajnos nem múlnak, és Szabó Lőrinc 1951. október 10-én infarktust kap, amelyet lábon hord ki Tihanyban, Illyés Gyulánál vendégeskedve. Erről a költő részletes naplójegyzéket készít, öt-tíz percenként jegyzi az eseményeket:

68 Idézi Kabdebó Lóránt: *Az összegezés ideje*, 331.

69 *Harminchat év*, 2. kötet, 233.

70 Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 506.

71 Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 509.

1 óra 6 perc. – Nagyon fáj az, amit szívgyörcsnek szoktam nevezni. Hat perccel ezelőtt vettem be egy nitromint-tablettát, mert nem bírtam már tovább. Úgy látszik, ez se használ. De már előbb is keményen szenvedtem. Ezért 12 órakor elszopogattam egy nitrosant; azt hiszem, ez a gyengébb nitroglicerines orvosságom: ezért kezdtem ezzel. Egy teljes órán át azonban semmi enyhülést nem hozott: a fojtó, összeroppantó fájdalom csak nőtt, folyton oltottam és gyújtottam a lámpát, hánykolódtam, izzadtam, s így került sor a második mai tablettára, a nitromintre. Nagyon bíztam benne. De hát ez sem segít.

1 óra 18. – A fájdalom valami rengeteghúrú áramláshoz hasonlít, amely a gyomor fölött kezdődik, és szorító-szaggató kínból áll; nyalábos, kétarasnyi vagy épp félméteres szaggatások tömegéből, mely a nyakban keskenyedve összefolyik, felmegy a tarkóba és – talán – az erősen lüktető halántékokban végződik. De a vállakon át lekanyarodik a karomba is; még pedig mind a kettőbe!

1 óra 25. – Kissé fázom, bár rengeteg a takaróm. Félek (a haláltól). Csütörtök hajnal óta, vagyis ötödik napja nem volt komoly, „rohamom”. S most itt van ez. Bár – most még – tán nem is olyan nagyon rettenetes, mint az volt. Legalábbis nem tömörül különlegesebben magának a szívnek a környékére. – De most már igen. – – – Nem akarok felszólni az emeletre – – – őrijtó a szaggatás – Azért írok, mert nyomot akarok hagyni erről az éjszakáról. – Talán nem volna szabad már orvos közele nélkül élnem. – Úgy rémlik, mintha az egész nap folyamán magas lett volna a vérnyomásom. – Most a szívre megy rá a görcs!? – Jaj – De hiszen nem is dohányzom csütörtök hajnal óta! – Jaj!

1 óra 35. – Szúrás, sajgás, hasgatás, a szív a központ. Igen éles a fájdalom a két felső karban, a bicepszben: hogy lehet ez? Néha mintha nedvesednék az orrüreg... Jaj, jaj – A fájás nő, egyre nő, átlyukasztja a hátamat... Vagy a tüdő fáj? – Tüdőgyörcs: van ilyen? – – –

1 óra 40. – Még egy fél nitromint. Múló hányási ingerek. Szörnyű szív- és karfájás. – Hja igaz: ma este negyed tíztől vagyok egyedül, alig olvastam az ágyban, rögtön aludni szerettem volna; éjfélig mégis csak egyetlen negyedórát ha aludtam!... 12 körül jött aztán ez a fájdalom – ahogy leírtam.

2 óra. – Megint gyújtottam, húszpercnyi sötét után. Semmi enyhülés. Üvölteni szeretnék. Megmérem a pulzusomat: 62–64 lehet; vagy kevesebb.

2 óra 5 perc. – Újabb fél nitromint.

2 óra 25. – Semmi hatás. A fájdalom úgy nőtt, hogy kínomban és félelmemben ma is (mint csütörtökön) lehívtam Gyulát az emelet-

ról. Most az ő feljegyzései következnek egy darabig: azt írta, amit látott, vagy amit tőlem hallott.

3 órákor két alcacyl-tabletta, mert hátha ízületi fájdalom mégis; fél négyig semmi enyhülés.

fél 4-kor: ½ nitromint.

3 óra 40-kor az egész test felszínén gyorsan támadt hőérzet, a fájdalom tompulása, nagy bágyadság álmoság kezdete. „Fáj még”; „de most már el fogok aludni, érzem.” Magasra felraktuk a párnát. Az alcacyl után enyhe hányinger.

3 óra 45. – „Elmúltak tekinthető”; „csak annyi, amennyi 12-kor volt! Kis nyilallás, lüktetések. Az egész idő alatt a nagy, mély lélegzetvételek fájdalmasabbak voltak, mint a kurták.”

4 óra 30. – Gy. visszament az emeletre, én rögtön oltottam. Csak fátyszerű, enyhe fájdalom maradt, az addigi „tömör” kín helyén, el lehetett felejtkezni róla. Oltottam s elaludtam. Ekkor azonban, 4 óra 30-kor, csöndben felébredtem: a fájdalom a „régi”, vagyis legutóbbiféle volt. Bevettem a ½ nitromintet, lejegyeztem ezt a pár sort, s most majd igyekszem újra aludni. Írás közben érzem: a jobb felső karom nagyon fáj, vissza-visszatérő nyilallásokkal. Megint oltok.

5 óra 35 perc. – A gyötrő fájdalmak majdnem teljes erővel visszajöttek, s tartottak már egy teljes órája. Teljesen kimerült vagyok és hidegen kétségbeesett. Több nitrót nem merek bevenni orvos nélkül. (Vásárhelyiné Zsóka azt mondta, hogy az ura akár ötöt is bevesz!) Nagyon gyötrődöm 1. a fájdalmak, 2. a hazamenetel gondja, 3. az elvesztett élet, 4. az esetleges gutaütés félelme és – – – szóval effélék miatt.

Később:– Várom a reggelt. Semmi enyhülés.

Utólag: – Úgy látszik, 6 körül elaludtam, és negyed 9-kor ébredtem fel. (Kibírható, enyhe fájdalom egész nap érződött még, aztán elhalt és hetekig nem jelentkezett.)

[*utána kézzel írva:*] Persze, mert azóta sem dohányoztam már hat hete! Sz. L.⁷²

Minderről feleségének levélben ennyit ír:

Bizonyára örömhír lesz, hogy a dohányzást csütörtök, hajnaltól kezdve abbahagytam, minden eddiginél sokkal – mondjuk százszor – hevesebb szívgyörcsöm vagy mim volt. Ez nagyon megijesztett, le-sújtott. Körülbelül eltemethetem magamat (A görcs egy óráig tartott, s csak egy második nitromint szüntette meg).⁷³

72 Idézi Kabdebó Lóránt: *Az összegezés ideje*, 335.

73 *Harminchat év*, 2. kötet, 243.

A *Vers és valóság*ban pedig ezt írja:

Közben az óriási izgalmak 1951 őszén Tihanyban szívtrombózt idéztek elő [...] melyet lábon húztam ki, és csak két hónap múlva vittem Dr. Haynal Imre elé.⁷⁴

A *Szívtrombózis, Tihany*⁷⁵ című versében ezt imígyen írja le:

Ötpercenként jegyeztem. Nitromint
már nem segített. Görcsre görcs! Megint!
Este tíztől fojtogatott-dobált
a szív körül vonagló kín-nyaláb,
este tíztől félhalál-ágyamon
az acélkígyókemény fájdalom:
átbújt a tarkón s a két karba, le,
majd újra fel, a sarkcsillag fele,
s onnan csüngtetett, egy szál idegen,
az űrbe, mázsás jajt, a félelem.
Végül csak e szakadó fonalon
kötött a világba a tudatom:
az, hogy fájok.

A vers körülményeiről a *Vers és valóság* című írásában így vélekedik a költő:

Anginás rohamok már nagyon-nagyon régen jelentkeztek; ekkor is egy nagyobb rohamra gyanakodtam, annál inkább, mert másnap felkeltem, és csak éppen, magamtól, óvatosabban éltem, pl. nem cigarettáztam. Viszont másnap délután áthajóztunk Földvára, én vonaton átmentem Erzsike volt háziasszonyához és barátnőjéhez Szárszóra, sőt onnan gyalog tettem meg a sínek mentén az utat, vissza Földvárig. A roham leírása költői okokból csupán igen kis részben követi az észlelteket és feljegyzéseket.⁷⁶

Az infarktus leírását ugyan utóbb nem tartja teljesnek a költő, pedig ennél tömörebben a betegség lényegét kevesen fogalmazták meg!

Dr. Tompa Kálmán később így emlékezett vissza a történetekre:

Első szívtrombózis Tihanyban, Illyés Gyuláéknál érte, éjszaka a hegyoldali villában, orvos nélkül [...]. Állati módon kínlódott. Azt

74 Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*, 515.

75 Szabó Lőrinc: *Összes versei*, II. 220.

76 Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*, 273.

hitte, hogy ez csak egy igen erős angina pectoris érgörcs roham. De verejtékezve, halálsejtelmében is minden érzéslényét lediktálta Illyés Gyulának. Minden pillanatban meghalhatott volna, és mégis külön tudta választani a fájdalmában vonagló testét a mindenben élményt kereső, önmagáról is mindent megfigyelő szelleméről. Már másnap hihetetlen akaraterővel fölkelt, és gyalog ment be a Balatonfüredi Szívkórházba. Ott és akkor, az egész friss szívtrombózist az ottani EKG nem mutatta ki, és látva magatartását, értesülve, hogy gyalog jött be Tihanyból Füredre és a szívhallgatózási lelete sem erősítette meg éjszakai súlyos szenvedését – csak anginás rohamnak tartották, és tanácsokkal ellátva útnak eresztették. Szabó Lőrinc szédelegve, de boldogan mindjárt áthajózott kedvenc Földvárára, programszerű találkozásra, s csak késő este tért vissza az aggódo Illyés Gyulához. A lezajlott szívtrombózist pedig csak néhány hét múlva Budapesten [...] Haynal professzor állapította meg kétségtelenül.⁷⁷

Valóban, az első orvosi dokumentum erről az 1951. december 3. és 5. között kelt *Kórházi zárójelentés* a „II. Bel-kl”-ről.

A diagnózis: St. p. thrombosim card. [*szívtrombózis utáni állapot*], EKG: Myocardialis laesio (dr. Létay), RR: 160/110 Hgmm, szemészet: szemfenéken kóros nem látható, –5, 5; –4,0 (dr. Győrffy), gégeszet: lobos, nem heges mandulák [...], kevés genny. Gócnak tekinthető [*aláírás olvashatatlan*]. Akkor is, valamint az 1952. január 28-án, dr. Szőke Antal egyetemi tanársegéd által kiállított *Igazolvány* pedig a gyógyszeres terápia mellett „huzamos időn át kíméletes életmód”-ot javasol. „Testi megerőltetéstől, huzamosabb szellemi munkától és lelki izgalmaktól tartózkodnia kell. Igen kíváncsok volna legalább hatheti üdültetése.”

Az infarktusáról dr. Baumgartner Sándornak is beszámol:

Tihanyban éltem Gyulával kettesben egymásra vigyázva, ahogy tudtunk, én az ő gyomorkínjaira, ő az én angináimra (vagy mimre); [...] hanem később a szívem szörnyen kínozni kezdett; ijedtemben abbahagytam a dohányzást, ez segített, azt hiszem, mert azóta nem volt „rohamom”. Közben elintézték, hogy befeküdjem itthon a Haynal klinikára, s mivel amúgy is hidegre fordult az idő, november elején nagy Klárával együtt Füredről végleg hazajöttünk, s most itt dolgozom, s csakugyan készülök a klinikára. Csak „nem érek rá”!⁷⁸

77 Tompa Kálmán: „Szabó Lőrincről...”, készült a rádió számára [készítette Tertinszky Edit] 1959, MTA Könyvtár Kézirattára, Ms 4697/29.; idézi Kabdebó Lóránt: *Az összegezés ideje*, 334.

78 Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 517.

1957 XII. 1
15. osztály.

11. bel-eb. kórház.

Kórházi zárójelentés

Név, kor, fogl.: Bartha László
57 é. író

Kórházi ápolás ideje: 1957 XII. 3.-tól 1957 XII. 5.-ig

Kórisme lt. akut thromboembolia v. emb.

Leletek:

Vizelet: alt. : apr. B. : nyomok.
v. : 6-8 fvs. elv. 1-2 vvs

Súlyvesztés: 12 mm. Kompl.: neg.

Vérkép: hemmi heitv.

Pr. reggeli: —

Széket: —

Köpet: — Krogh: + 9%

Egyéb lab./lelet: le. cholesterolin: 170 mg

Mellkas Rtg.: ... Piv le. - nas heitv. 1. íjjal
negyebb, jellemző reperfúziós
mutat. Kórtan: nemhalis
garnig, meggyult

Ekg.: Dr. I. és II. elv. - heitv. 5. im
mas naly. elv. 1. elv. - heitv. neg 1.

Testsúly 76.80 változás (+ -) — R. R. —

Egyéb leletek: Reperfúzió
Gérgőceti v. : heitv. nem he-
g. k. manululak, minclhetv.
heitv. heitv. gey.

940-72 raktári szám.
Nyomatványellátó - 39087 Kötetkezelési Nyomda

Belklinikai zárójelentés

Szakorvosi vizsgálatok, leletek:.....

Sémák helye:.....

L57

Körlefolyás, alk. терапия, vélemény és javaslat:

Magyarországi
pub. Szórási, 3 x 1-2 pub. Be-
lehetőségek.

Huszasas időben át-
igazs. híméletés, püchme-
dilettuér.

Budapest, 1951. X. 11. 5.

Látta:

oszt. főorvos

oszt. orvos

Schulcsik 2.

Belklinikai zárójelentés

Ugyanerről Kodolányi Jánosnak imígyen ír:

És hát bizonyos szörnyű októberi tihanyi szívgyörcs tapasztalatok is hajtottak Pest felé. Igazán azt hittem, nem húzom tovább. Pedig lehet, hogy nem is angina a nyavalyám, hanem valami bordaközi reuma: igen nehéz vagy öt ilyen táji betegségnek a tüneteit megkülönböztetni. Most aztán, hétfőn, vár ölelő karjaival a Haynal klinika, ki vizsgáláson leszek, alighanem három napig.⁷⁹

1952. január 9-én dr. Baumgartner Sándornak beszámol a jelzett vizsgálatokról:

Egészségem egyébként közepes. Haynal megvizsgált; úgy látja, hogy a szív kompenzálta a sérülést. De nagyon vigyáznom kell, mondta; s majdnem örjögött, hallva, mennyi mesteremberi munkát végzek a házban s a ház körül nap nap után. És gyalázkodó levelet írt Kisklárának, hogy – ígérete és fogadalma ellenére! – „nem vigyáz” rám eléggé! Mintha vigyázhatna! [...] Igen fáradékony vagyok, rosszkedvű sokszor, és fázékonyabb, mint valaha!⁸⁰

1952. január 26-án a Budapesti Tudományegyetem Klinikák *Igazolványa* arról szól, hogy „kb. három hónappal ezelőtt lezajlott coronaria thrombosisra való tekintettel a beteg huzamosabb időn át [...]” kíméletes életmódot folytasson.

1952. március 1-jén Galyatetőről ír dr. Baumgartner Sándornak, ahol akkor már egy hete pihenhet – és még egy hétig maradhat – a százhuszas szobában felesége társaságában, és említi, hogy „a szívemmel folyton vannak bajok itt is. Néha dolgozom valamit, most épp Burns-versek voltak soron [...]. Csak több egészség lenne, és több jókedv. Kérek megfelelő receptet, doktor!...”⁸¹ Még humora sem hagyja el!

1952. március 9-én kontroll EKG készül. Ezt a vizsgálatot még megismétlik július hó 2-án, 20-án, valamint augusztus 5-én, mindegyik „rég első fali infarktus képe”-t mutatva.

1952. március 21-én dr. Plenczner Sándor Mártírok útjai rendelőjében készül egy EKG hasonló eredménnyel.

1952. április 10-én dr. Haynal Imre Carditalin 1×1-et javasol [*digoxinkészítmény*].

1952. május 9-én végzett vizeletvizsgálatban A: op. G: +++ ,ül. 60-80 fvs. Ismét fehérje és genny a vizeletben, mely újabb kezelést tesz szükségessé.

79 Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 518.

80 Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 521.

81 Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 524.

BUDAPESTI TUDOMÁNYEGYETEMI KLINIKÁK

Szám: 42/1952/2. A

Igazolvány

arról, hogy Szabó Lőrinc nevű, 50 éves miskolci születésű,
 193 jegyzőkönyvi szám Bp. II. Volkmann u. 8. -i lakos, 19 52 évi dec. hó 3. -tól,
 19 51 évi dec. hó 5 -ig a II. sz. Bel- klinikán
 mint XX beteg st.p. thrombosim art. coronariae cordis kóismével gyógykezelés alatt XX alatt.

Egészségének helyreállításához heti pihenésre utókezelésre van szüksége.

Baja nem ragályos, iskolát látogathat.

A kb. három hónappal ezelőtt lezajlott coronaria thrombosisa valószínűleg a beteg húzamos időn át kiméletes életmódra szorul. Testi megerősítését, húzamosabb szellemi munkát és lelki izgalmaktól tartózkodnia kell. Igen kívánatos volna legálább hat hetes üdültetése.

levegőfürdő 9-2 jellel, este 8-9 felkötés

Budapest, 19 52 évi január hó 26 .n.

Phóretudal
 egyetemi tanársegéd 18

21. sz. minta. 160 000 pld. — 52403. — E. Ny. NV.

Az 1952. január 26-án kiállított Igazolvány

12

Szabó Lőrinc Ekg. lelete.

P Q = 0.19" R R = 1.00" Q R S = 0.06" Q T = 0.40"

R₁ = 12, R₂ = 4, R₃ = -8

T₁ = neg. T₂ = 4, T₃ = 6

ST₁ = ivelten vonal alatt, ST₃ = elevált, concav.

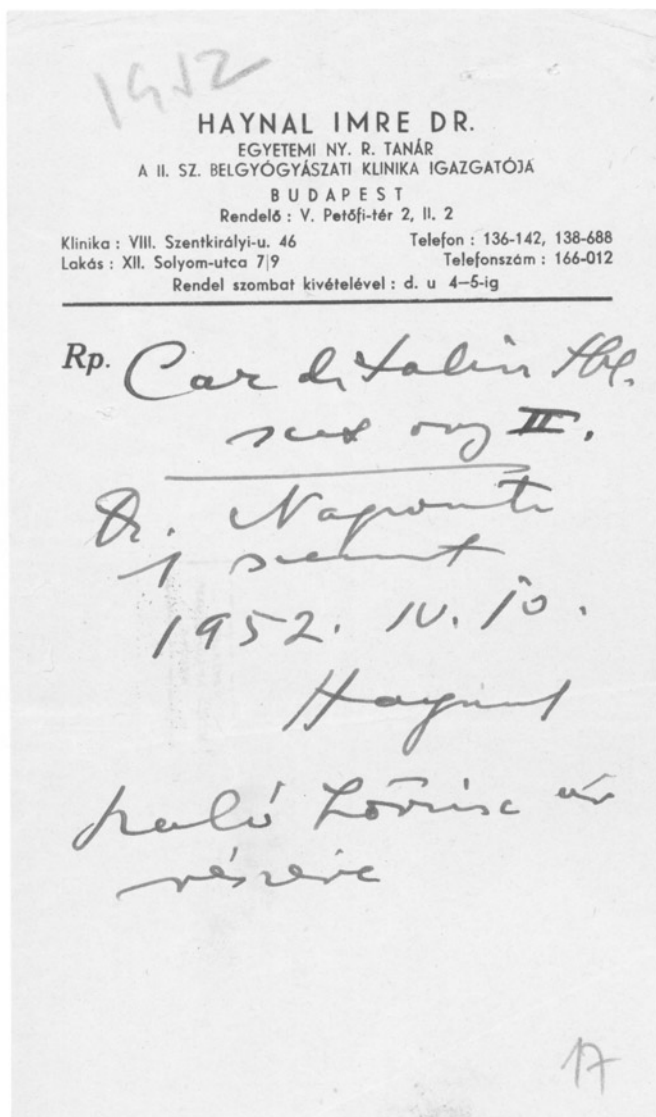
Budapest, 1952. márc. 21.-én

plemics
 vezető főorvos.

Rp

Dr. PLENCZNER SÁNDOR
 Rendelő: II. Mártírok-utca 62. Telefon: 161-231
 Intézet: VII. Dobány-utca 32. Telefon: 220-433

Az 1952. március 21-én készült EKG-eredmény

Dr. Haynal Imre egyetemi tanár receptje

Országos Társadalombiztosító Intézet
laboratóriuma

Szelvénytípus: 166

Kezelőorvos
(beküldő osztály):

A beteg { neve: *László*
lakása: *László*

Beküldés időpontja: *1952. V. 9.*

Vizeletvizsgálat

Szín: *szürke* Aceton:
Átlátszóság: *zavar.* Acetecetsav:
Bilirubin:
Vegyhatás: Urobilin:
Fajsúly: Diazo:
Fehérje: *ap* Indican:
Genny: *++* Üledék: *60-80 fcs*
Cukor: *neg.*
Urobilinogen: *neg.*
Budapest, 1952. *9*
a laboratórium vezetője. *16*

Cikkszám: 112/959. (Vizeletvizsg. lelet.)
Budapesti Szikra Nyomda NV. 6366 (6 M)

1952. május 9-én készült vizeletvizsgálati eredmény

1952 júniusában a Gellértben fekszik körülbelül 4 hétig. Erről előbb csak mint lehetőségről a festőművész Baloghné Bozóky Máriának, kedves ismerősének így ír 1952. május 18-án:

Lehet, hogy rövidesen valami szanatóriumszerű helyre kerülök. Gyógyulásom: a pihenés! Vidék jobb volna, de még jobb ékg-m nem lesz, Haynal tanácsára nem hagyom el Pestet. Szerinte újesztendőig nem szabad dolgoznom, semmit sem. És még járni sem! (Ami persze lehetetlenség.)⁸²

Július 8-án már a Gellértből ír ismét levelet Baloghné Bozóky Máriának:

Szóval nekem kifelé áll a szekerem rúdja a „szanatórium”-ból. Ez a Gellért volt. De nem rendes beteg voltam és vagyok, hanem ún. szállodai. Vagyis saját ráfizetéssel kis udvari szobában egymagam laktam és lakom itt (még pár napig): másképp nem tudtam volna dolgozni, sőt egyáltalán nem jöttem volna ide.⁸³

Ekkor készíti Szilvász Margit olajfestményét a költőről, amely utóbb Móricz Virág tulajdonába került, jelenleg Kiss Ferenc könyvszakértő tulajdona.

A nyári szokásos balatoni tartózkodására – tekintettel egészségi állapotára – dr. Tompa Kálmánnal indul. Ezt az időt főleg pihenéssel, olvasással tölti, így elég erősnek érzi magát, hogy ősztől komolyabb munkához fogjon (La Fontaine-fordítások, a Hardy-regény fordításának korrektúrája, Goldoni-vígjáték fordítása).

1952. augusztus 8-án a Babics-klinikán „köeltávozást és coli fertőzést” diagnosztizálnak, melyet aureomycin [*széles spektrumú antibiotikum*] 250 mg-os kapszulával kezelnek [*összesen 48 kapszulát kap*]. 48 óra múlva végzett vizeletvizsgálat: üledékében 20–25 fehérvérsejt, a teljes kúra után 1–1 fehérvérsejt található. (A kúra előtt 40–60 fehérvérsejt van.) Vérvkép: fvs. 6200 [*normális*].

1952. augusztus 16-i vérvképe: kóros eltérés nélkül, We: negatív 1 óra – 15 mm. Augusztus 18-án vizeletvizsgálaton vesz részt: ül.: 6–8 fvs., 8–10 vvt. Ez is elfogadható érték, és úgy néz ki, hogy egészsége viszonylag stabil, bár 1952 szeptemberében dr. Baumgartner Sándornak írt levelében beszámol egy kisebb megfázásáról:

meg is hűltem; szerencsére a természet (és Tompa dr.) két nap alatt kigyógyított ez egyszer; ezentúl vigyázni fogok, s mielőtt előkaparaszást kezd a torkom, penicillint kérek.⁸⁴

82 Idézi Kabdebó Lóránt: *Az összegezés ideje*, 338.

83 Idézi Kabdebó Lóránt: *Az összegezés ideje*, 339.

84 Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 528.

Ezt a leletet rendelőintézete
 ismételt vizsgálatkor
 hozzá magával 34156

Közeldorvos (belső osztály): 37458

A beteg neve: F. Korn 52
 foglalkozása: *Prakt.*
 lakása: *Lőrinc*

Elektrokardio graphiás skopiás **lelet**

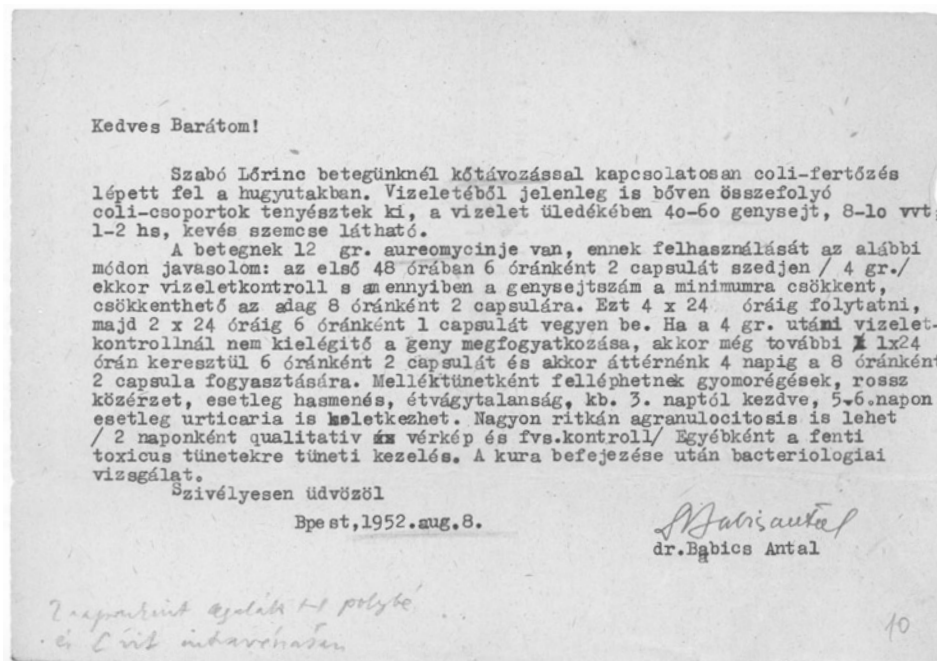
R—R: sec. P—Q (átvezetési idő): 0.22 sec.
 Q—S: 0.08 sec. Q—T (elektr. systole): sec.
 P hullámok: *pr. P₂-3 között*
 Q hullámok:
 R (1 mm) > R₂ > R: *3 B₃ meg*
 S (1 mm) > S₂ > S: *3 S₃ pr.*
 T hullámok: I. elv.: *neg. diph.*
 II. elv.:
 III. elv.: *pr.*
 ST szakasz: I. elv.: *infarctus* a nulla vonal *alatt*
 II. elv.: a nulla vonal *lenn*
 III. elv.: a nulla vonal *felett*
 Megjegyzés: *Chcphrozabított mitralkam-
 nai infarktust vezetési idő.*
 EKG vélemény: 65 -s frekvenciájú **sinus rhythmus.**
Normális ingerképzés és ingerület vezetés.
 A szív elektromos tengelye *balra*
 myocardium-laesiara ut *jel* *látható a görbén.*

BUDAPEST FŐV. M. I. 3. EKG. 1952 JUL - 2

3510-88 sz. (Ekg. leletkönyv.) — Nyomtatványell. V. 2349/52. —
 Budapesti Széki Nyomda 2022 (M).

13

1952. július 2-án készült EKG

Babics professzor levele és kezelési útmutatója

Ugyanebben a levelében említést tesz arról, hogy a füredi Szívkórházba készül. Ezután írja Basch Lórántnak 1952. november 20-án:

Én is gyógyultam [...] Haynal prof. azonban továbbra is fenntartja velem az előírt életmódot: üvegházi élet, csigalassú élet. Olyan kedves hozzám, hogy – hálából – kissé ott is megjártsom neki az üvegházban-létet, ahol lehetetlen.⁸⁵

1952. szeptember 2-án a Budapesti Főváros Tanács Rendelőintézetében végzett kontroll EKG új elváltozást nem mutat: régi, elülső fali infarktus képét találják.

1952. szeptember 10. és 19. között dr. Sellei Camillo Szentkirályi utcai rendelőjében vizsgálják, különböző vérnyomásértékeket találva 145/85 – 170/95 Hgmm.

Az 1953-as év körülményeit jelzi, hogy miként a költő írja: „a paradicsom nálunk nagy esemény: nem főzünk be belőle semmit, boltban pedig még mindig nem kapható, mint konzerv.”⁸⁶ Ugyancsak ebben a levélben számol be arról, hogy nincs tűzifa, és hogy a cukorból hogyan lehet „mézet készíteni”.

85 Idézi Kabdebó Lóránt: *Az összegezés ideje*, 339.

86 Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 540.

Orvostudományegyetemi Klinikák Gazdasági Igazgatósága, Budapest

Törzskönyvi szám: 13. 425/13.

Igazolvány

arról, hogy Lóránc Lőrinc

19 B. év márc. hó 31. óta 2 sz.

Urológiai klinika Igazgató: Dr. Babics Antal

Budapest, 19 B. év III. hó 30.

Dr. Lóránc Lőrinc l. d. pyel. l. 1.

klinika gyógykezelés alatt van.
Budapesti Orvostudományi Egyetem
Urológiai Klinika
Budapest, V. (Múzeum-ut) 78/b.
Telefon: 339-393-7

21

Igazolás, OTE Klinikák Gazdasági Igazgatósága, Budapest

Közben fogászati problémák is jelentkeznek, amiről 1953. január 19-én Budapesten kelt levelében Kodolányi Jánosnak tudósít: „Az a jó, hogy délután fogorvoshoz visznek. Bernáthné Alisz »visz el«; még nem biztos hidat kapok-e vagy betétet. A híd végleg megöregít; de jobb. —”⁸⁷ Mint későbbi leveleiből kitűnik,⁸⁸ végül is hidat készítettek, ami nem egészen egy évre rá el is törik és javításra szorul.

Anginás panaszai továbbra is jelentkeznek. Az 1953. március 19-én az Országos Klinika EKG-laborjában készült EKG-lelet részletes leírása mellett az alábbi megállapítást tartalmazza: szívizombántalom. Mind 3 coronaria elégtelenségnél [mind 3 koszorúér elégtelensége – dr. Solti?].

1953. március 23. és 30. között kórházi kezelésre szorul, erről március 31-én az OTE Klinikák Gazdasági Igazgatósága, Budapest Igazolást állít ki, miszerint az Urológiai Osztályon dr. Babics Antal professzor kezelte calc. ureteris ld. pyelitis ls. diagnózissal [jobb vesekő, bal oldali vesemedence-gyulladás].

Mindezek ellenére

dolgozom, ahogy szoktam. Az új Csillag-számban megjelent az a nagy Majakovszkij-fordításrészletem (s hozzá saját magyarázatom), amelyről már alighanem esett szó köztünk. Most egy nagy kötet Tyutsev-versről⁸⁹ van szó, azazhogy már dolgozom is rajta. Meg bizonyos kínai Tu-Fu nevű költőn, régi klasszikuson. Revideálni fogom Vörösmarty két Shakespeare fordítását („Lear” és Julius Cae-

⁸⁷ Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 540.

⁸⁸ *Harminchat év*, 2. kötet, 1993.

⁸⁹ Tyutsev: *Versék*, ford. Szabó Lőrinc, Új Magyar Könyvkiadó, 1953.

sar). Ezek a munkák s tervek, megbízás persze mind. Saját versekre nincs időm. Gondom rengeteg, egészségem gyenge, minden bizonytalan

– írja Budapestről 1953. július 13-án dr. Baumgartner Sándoréknak.⁹⁰

Újabb orvosi dokumentumok, illetve feljegyzések 1954. július 13-ról vannak, ekkor vizeletvizsgálat történik: fehérje: opalizál, ubg: norm., üledék: 8–10 fvs, 2–3 vvt, [...] bakt., valamint EKG, értékelés: myocardialis laesiora [*szívizomsérülés*] utaló görbe.

Ismételten jelentkeznek fogászati problémái, erről Szabó Lőrinc 1954. július 21-én Igalból feleségének a következőképpen ír:

Tegnap nagyot aludtam, rám fért. Mára úgy látszik, elcsitult a fogam sajkása. Már a „Kőlugas”-ban üldögelek. Az Ahogy tetszik-kel kezdem a munkát, akár kell ezeknek a népművészetieknek, akár nem, legyen csak kész, úgyis szükséges a Szépirodalmi Kiadó számára.⁹¹

1954. július 24-én, szombaton, ugyancsak Igalból írja feleségének:

Kezdek megnyugodni. Fogfájásom lassan elcsitult, most már csak erős hidegre és melegre jelentkezik egy kis gyenge sajkás; a fogsorom pedig jó. Polyton a kertben vagyok. Gyümölcs ügyszólván semmi sincs. Sárgarigó és vadgerle annál több. Shakespeare vígjátékokat kezdtem olvasni. Milyen nagyszerűek! (Szentivánéji álom, Sok hűhó...)⁹²

Nemcsak fogászati problémák, hanem gyomorfájdalmak is jelentkeznek:

Furcsa, hogy itt igen sokszor van gyomorégésem, nyilván a nagyon zsíros, bő koszt okozza. De van szódabikarbóna és segít; venni is fogok külön a patikában, mert Pesten úgy tudom, most csak ritkán akad

– írja 1954. július 26-án Igalból Nagyklárának.⁹³

1954. szeptember 15-én EKG-n Q-S: norm., P-Q (átvezetési idő): norm., P hullámok: pos., [...] T hullámok: I. elv.: neg. sekély, II. elv.: pos., III. elv.: pos. magas. ST szakasz: I. elv. [...] a nulla vonal alatt, II. elv. [...] a nulla vonal ben., III. elv. kissé a nulla vonal felett, sinus rytmus, normális ingervezetés [...a többi olvashatatlan] A diagnózis: régi elsőfali infarktus [*aláírás olvashatatlan*].

⁹⁰ Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 546.

⁹¹ *Harminchat év*, 2. kötet, 428.

⁹² *Harminchat év*, 2. kötet, 429.

⁹³ *Harminchat év*, 2. kötet, 432.

1954. szeptember 3-án Balatonfüredről ír egy levelet feleségének:

A cigaretta-állapotának örülök. Magánál nagyon fontos lenne a leszokás. Én most a munka alatt teljesen visszaszoktam rá (mert az elhárítás akaratkifejtésbe kerül, s időt vesz el); de majd igyekszem saját érdekemben visszazokni a kevésre. Csak ne bosszantsanak a számontartással és a sürgetéssel! Vigyázok ám, ahogy lehet, magamra, és eléggé komisz dolog, hogy még a Gabusék kis emelkedője is úgy megfájdítja mindig az egész mellemet. Mielőtt innen elmegyek, Debrőczy főorvos majd megvizsgál [*a Balatonfüredi Szívkórház kardiológus főorvosa*].⁹⁴

„Mert az elhárítás akaratkifejtésbe kerül, s időt vesz el...”⁹⁵ Ennél jellemzőbb mondata az életformájára kevés van! Bernáth Aurél ezt így fogalmazta meg a költővel kapcsolatban:

Egy emberi sors annál nehezebb, minél ellentétesebb érzélemlámpa van a szívek, és egy művészsors annál elviselhetlenebb, minél ellentétesebb érzélemlámpát kell kifejezésre juttatni, és egyenesen pokolnak mondható akkor, ha az önállította erkölcsi normák klauzúrája a szerteágazó indulatokat zárlat alatt tartja, tehát nem hagyja őket kiélni. A maradéktalan önmagát-adás pedig elemi írói indulat. [...] Csak a közelebbi halál érzete tehette szabaddá az utat, amikor már leszámolt élete kereteivel, melyeket iszonyú erővel tartotta maga köré, hogy beleférjen valahogy egy társadalmi rendbe, hogy létezni tudjon egyáltalán a garasos normák, meg az ő saját – lehet, hogy tradicionális – erkölcsi elvei szerint.⁹⁶

Ez a mindennapi küzdelem utolsó erőtartálékait is kimeríti, és 1954. december 30-án bekövetkezik a költő második infarktusa. Panaszaival még aznap, azaz 1954. december 30-án a Budapesti Főváros Rendelőintézetében jelentkezik, ahol egy EKG készül: „előzővel azonos, friss infarktusra utaló jel nincs, a kép az előzővel megegyezik.” KES [*az első 24 órában az infarktus esetén is lehet negatív EKG!*]. 1955. január 1-jén a mentők az ORFI-ba szállítják 9 óra 15 perckor, Spondylosis cervicalis arthritis dev. St. p. inf. myoc. diagnózissal.

A hagyatékban egy részletes táblázatot találtam, amely a második infarktus első napjainak eseményeit tartalmazza. A feljegyzés december 30-án hajnali 3 órakor kezdődik. Ez a roham kezdetének időpontja (görcs, hányás). 3 és 4 óra 15 perc

⁹⁴ *Harminchat év*, 2. kötet, 448.

⁹⁵ *Harminchat év*, 2. kötet, 448.

⁹⁶ *Szabó Lőrinc Füzetek* 4., 28.

idő	Gyógyszer	Vérnyomás	Lé	Pulsus	vértst. érték	Vizsgáló orvos	Egész
30. hajnali 3 ^h							Roham kezdete, görcs, hányás.
3 ^h 4 ^h 5 ^h	4 db. Nitromint. ^{Neur}					Müller dr.	
6 ^h	1 Steralgin					—	
6 ^h 30	1 Steralgin					Müller dr.	
6 ^h 40	ötödik Nitromint	160				Tompa dr.	
9 ^h 30	Hexalgor	160/95		70		—	Hajnal klinikáról Németh dr. megvizsgálta.
10 ^h 5	Sevenal inj.	130	36-	45	22	dr. Pántos	
10 ^h 15						—	
10 ^h 45						—	
11 ^h 5						—	
14 ^h 15							EKG. 1. a. I. a. II. a. III. a. I. Bat. Halász dr. Eset másfél óra múlva kúrált.
15 ^h 15							4-12600 hangos.
17 ^h 23 ^h 30	Egy db. Nitromint						Szívgörcs enyhülési kord.
20 ^h 5		125/80		45		Tompa dr.	
21 ^h 10	1/2 Dematin					—	
22 ^h							
30/31. éj							Nyugaton alott. Reggel aránylag nyugodt, jó közérzet.
1 ^h 10 ^h				55			
14 ^h 15	1 Luminál	115	368	50		dr. Pántos	
15 ^h						—	
14 ^h 15		120				dr. Rethly	
18 ^h 15			378	60		Tompa dr.	
23 ^h 30	1 Atriphos	127				—	
23 ^h 40	1 vitamin B ₁						
1955. I. 1 ^h 9 ^h 15							A mentős ORP-ba szállították. 112

Táblázat a második infarktus első napjainak eseményeiről,
1954. december 30-tól 1955. január 1-jéig

között 4 db. Nitromintet [simaizom-lazító, az érfal simaizomzatára hatva tágtítja a koszorúereket] vesz be, de nem használ. Reggel 5 órakor Müller dr. látja, 1 Steralgin [simaizomgörcs okozta erős fájdalom csillapítására használják] kap, majd 6 órakor ezt Müller dr. megismétli. 6 óra 30 perckor beveszi az ötödik Nitromintet is. A 6 óra 40 perckor Müller dr. által mért vérnyomásnak csak a szisztolés értéke szerepel: 160 Hgmm. Újabb feljegyzés 9 óra 30 perckor arról számol be, hogy Hexalgor-t vett be Tompa dr. javaslatára. A 10 órakor dr. Tompa által mért vérnyomás 160/95 Hgmm, pulzus: 70/min.

A Haynal klinikáról Németh dr. is megvizsgálja, de a véleményéről nincs feljegyzés. 10 óra 15 perckor dr. Tompa Sevenal [nyugtató] injekciót ad, majd 10

óra 45-kor dr. Pártos veszi át a beteg megfigyelését: vérnyomás 130 Hgmm [*csak szisztolés érték szerepel*], láz: 36, pulzus: 45/min. 11 órakor vérsülyedést nézet dr. Pártos (22/h). 14 óra 15 perckor EKG készül a lakáson, melyet dr. Halász, a János kórház I. Belosztályának orvosa készített [*erre vonatkozóan nincs dokumentumunk*]. 15 óra 15 perckor eszik másfél csésze húslevest. 17–23 óra között 4 ízben hányt. 20 órakor ismét egy Nitromintet vesz be, és úgy érzi 21 órakor, hogy a szívgyörcse enyhülni kezd. 21 óra 30-kor ismét dr. Tompa vizsgálja: vérnyomása 125/80 Hgmm, pulzus: 45/min., és 22 órakor 1/2 Domatrint [*gyomorfájdalmak, epe- és vesekőrohamok kezelésére alkalmazzák*] ad a költőnek. A harmincadikáról harmincegyedikére virradó éjszakát nyugodt alvással töltötte és reggel aránylag pihenten, jó közérzettel ébredt. Harmincegyedikén 14 órakor vérnyomása 115 [*diasztolés érték nincs feljegyezve*], láz: 36, 8, pulzus: 50/min. (dr. Pártos). 15 órakor dr. Pártos egy Luminalt ad. 17 óra 15 perckor dr. Réthly is megvizsgálja, majd 23 óra 30-kor ismét dr. Tompa látja, egy Atriphost ad [*megszünteti az angina pectorist, javítja a szívizom anyagcseréjét*], ekkor vérnyomása: 127 Hgmm, és 23 óra 40-kor 1 Vitamin B₁-gyel látja el. Az éjszakáról nincs feljegyzés. Újabb feljegyzés 1955. január elsején reggel 9 óra 15 perckor van, és a következőt tartalmazza: „A mentők ORFI-ba szállították”.

Erre Hárs Ernő így emlékszik vissza:

1954 szilveszterén súlyos esemény következett. Szabó Lőrinc éjjel szívtrombózt kapott és reggel vitték el a mentők. Pártos Aliz volt az orvosi kapcsolata, Bernáth Aurelné, és ő kommandálta be a Lukácsba, vagyis az ORFI-ba. Ott feküdt sokáig, ott is meglátogattuk. Jól emlékszem kicsit riadt, mosolygós arcára, amikor vitték a mentők. Integtetett, erre nagyon jól emlékszem, és az volt benne, hogy most megint valami olyan történik vele, ami tulajdonképpen szenzáció. Mindig ez volt benne, a tapasztalás és a kíváncsiság.⁹⁷

Illyés Gyuláék a Galyatetőn telnek, az eredeti terv szerint velük utazott volna a Szabó házaspár is. Nekik, amikor tud már írni, levélben számol be az eseményekről, „Azért, mert Gyula tanúja volt az első trombózisomnak, hadd tudjon bárt ennyit a másodikról.”⁹⁸ A levelet 1955. január 4-én kezdi el írni:

Kedves Boldogok, Gyula, Flóra, Ika!

Ma reggel (4-én) elkezdtem írni ezt a levelet. Mert ennek előzményei vannak, tudjátok.

97 Dobos Marianne: *Akkor is Karácsony volt (Bölcsészek 1956-ról)*, 193.

98 Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 563–566.

Nagyon lassan írok majd, és hanyatt, nem is látom a papírt és a betűket a hasamon, messze-messze. Ezt azért, mert Gyula tanúja volt az első trombózisomnak, hadd tudjon hát ennyit a másodikról. A másik levelet Gráf barátom kapja majd Buenosban.

*

Reggel hat óra. Kint egészen mocskos a hajnal. De ilyenkor már felzörgetnek. Csurták néni, öreg ápoló, csodamód tud fürdetni a lepedőn is darabokban, s közben aranyosan regél. Patronérzelmei vannak csak, de legalább vannak. A nap nagy részét megint szunyókálással kurtítom le. Roppant fájlalom a cigarettának s mindennek a hiányát, amit szerettem. Legutóbb sokkal keményebb szív voltam még, léhább!

*

Kutyarossz volt tegnap reggel, mikor itt a közelben elhaladhatott az autó, amely engem is vitt volna. Gondolatban és félszenderben elkísértelek benneteket Gyöngyösig, míg tízóraitunk és hőmérőt is vettünk. Folyton feszélyezett, hogy nem tudtam Mme Dérít hogy szólítani! Írjátok meg majd a keresztnévét. Most legalább annyira fent vagyok Galyán, mint itt az Irgalmasoknál, egészen légnemű vagyok. Cigarettázni szeretnék (többek közt).

*

Azt mondják Haynal prof. délben jön ide. Nagyklára valahogy be-surrant egy percre, tán Réthy doktor nevét mondta, az EKG-s, vagy Wagner doktorét (osztályorvos). Van itt egy Simonyi Attila is, régi barát és bajszos magyar, urológus; szemész prof. is végzett velem, nem tudom ki: és itt a rozoga fehér házi elefánt, a nagytekintélyű Pákozdy prof. Bernáthné igen nagyon nézett, hogy Pákozdy már háromszor megvizsgált.

Két óra körül itt járt tegnap a hű Tompa doktor.

(Most látom, hogy kint sok hó esett.)

Tegnap folyton aludtam, mert 36–40 volt az érverésem. Most mondja Wagner-Réthy, hogy ma 62! Örülnek neki.

*

Elfáradtam. Mondom, nem látom, mit írok le.

Alisz meghatóan gondos és precíz.

4 × tetracort adnak. És kétféle injekciót.

Egy kedves naiv nő (jobb, mint hiszik) a baráti körünkből egy csor-
kor nefelejcszet küldött fel a szolgálával, ő maga nem bírt áttörni a
Cerberuszokon. Húha! Fehér szekfűm is van. Elalszom.

*

Nagy szekrénykulcsveszekedés tört ki. Már két órája (4 órája) írok.
Persze lassúírással. Tízpercenként egy sort.
Hogy lehetne okosan élni?
Csak azzal lenni, akit fenntartás nélkül szeretünk.
Az ész jó dolog. De alattomos. Nem ízlik eléggé.
Most már özönlenek a vizsgálatok.
Vércukor.
Istentudja, hányadik EKG! Eddig még egyik sem egyezett az elő-
zővel.
Stabilitás kell.

*

12 óra körül.
Doktor Kiss Judit jön. Mondja, hogy a M. N.-ben van egy Schil-
ler-fordításom. (Képzelem, száz sajtukukacsal!) Alisz megint. Hajnal
d.u. 5-re maradt.
Helyette Nagylára, folyosón megvárja Hajnalt.
Tegnap (negyednap) borotváltak meg először.
Érverés tovább javul. 84! Verebély Tibor: „A szívburok vérellá-
tottsága tegnap nagyon elégtelen volt. Ez most igen jó jel.”
„Mennyit eresztesz el a 6 hétből?”
„Az sok mindentől függ.”
Az ablakon a kiszórt magon vagy 50 fekete galamb veszekszik ak-
kora pléhtámlán, amelyen 15 se fér el.

*

Alisz nagyon komolyan ajánlja, hogy ne írjak levelet. Csak vege-
táljak.
Hat hétig!
Fenét!
(De azért rögtön végzek, és többet nem írok a fentlétetek alatt.)
Pákozdy: „A szívburok vérellátottsága már nem pang.”

*

Nagylára bent volt, megebédeltetett, Zsuzsikát és csokoládékat
hozott, jól tette.

*

Most 2 óra van. Egy pokoli nő – tisztogatási vállalati – ablakot tisztít, kihúti a szobát, az ablak éppoly piszkos marad mint volt, ő elmegy.

*

Mindenki elment. Verebély levélborítékot küldött fel. Majd még beírom a Hajnalt, 5-kor. Addig alvással kurtítom a nyomorult életet.

*

4 óra

Most lényegében azért gyalázatosan vagyok. Azon is folyton tűnődöm, mi válthatta ki ezt a szívtrombozist (vagy 30 órás görcsöt?) Az biztos, hogy izgató, reménytelen készenlétek sorában voltam (munkákban, pénzszerzés dolgában stb.) Azon a szerdán egyetlen vigasztaló mozzanat az volt, hogy egy hivatalban délben vagy kétórás ácsorogtatás után azt mondta egy tisztviselő, exkuzálásképpen: „Ezt nagyon jóvá fogom majd tenni.” Taxin mentem be a szerkesztőségbe, a jó érzés félúton elkísért. Az Új Magyar-nál meg a Szépirodalmi-nál semmi undokság nem volt, Illés Bandinál sem. Csak hát utána megint az ötórányi tárgyalás, intézés, járáskeles, vásárlás, és az idegnyűző telefonok, és este fél 7-kor az az ördögi vacsora az Ady e presszóban, s még a szép nagy zene, az Otello, amibe már halál-fáradtan ültem be. Éjfélkor feküdtem le, s előtte egész tömegben majdnem minden napom ilyen volt, kivéve minden negyediket-ötödiket, talán... De kellett volna nekem az a Galyatető! Hajnali háromnegyed háromkor viszont szívgörcs ébresztett fel. A többit tudjátok. Most megint alszom egyet.

Jó volna, ha álmomban az én Walkürekémet hallanám, vagy hogyha a Ringem venne körül: bizisten észre se venném, ha közben kivégeznének. Ez a lap még a Hajnal-látogatásnak szól. De máris búcsúzom. Kezét csókolom Flóra, jó mulatást asszonyom, Légy jókedvű Ikus, öllelek, Gyula, minden jót, Tibor.

Szeretettel
Sz. Lőrinc

Erről a bentfekvésről egy *Kórházi zárójelentéssel* rendelkezünk I. Belosztály dr. Pákozdy Károly főorvos (1955. január 1.–február 1.) részletes tájékoztatást ad a betegségről, a végzett vizsgálatokról, illetve a gyógyszerelésről. Osztályos orvosa dr. Wagner.

Ez a zárójelentés tartalmaz a betegsége mellett néhány egyéb érdekes adatot is, például a lakására vonatkozóan azt, hogy első emeleti lakása száraz, világos, az ablakok az utcára nyílnak.

I.
Belgyógyászati kórlap.

Klinikai (kórházi) törzskönyvi szám: 4.	Klinika (kórház): Orsi	Kimenő szám: 1855 /
Ostálynapló szám:		Ostály: I. bel
Észlelte: SWager	Ellenőrizte:	Kórtérlem: 210.
A beteg:		
Neve (cánykori név is): Szabó Lőrinc		Felvéve: 1955. év I. hó 1. nap óra perc
Anyja neve: Pangyitay Zsuzsanna		Elbocsátva: 1955. év hó nap óra perc
Születésének helye: Miskolc	Időpontja: 1902. III. 31. n.	Elbocsátási állapot
Foglalkozása: Posta	Családi állapota: nős	Gyógyult ☒ Javult ☒ Változatlan ☐ Rosszabb ☐
Lakhelye: 12. V. Volánman u. P. Tel. 16-41-41		Más osztályra áttéve: 1955. II. 4.
Legközelebbi hozzátartozó neve és címe: Felejteke L. o.		Meghalt: 1955. év hó nap óra perc
Beküldő orvos (intézet):		Ápolási napok száma:
Felvevő orvos:		Ostályos orvos: SWager
Kórtörténet	Kórzeti orvosi: Infantus cordis.	
	Rendelőintézeti:	
	Kórházi (klinikai): Infantus cordis. Prostatitis chron.	
	Kórbonctani (kórszövettani): Spandylitis cervicalis.	
Anamnesis	Apja: Maróthy István	
	Anyja: Maróthy Zsuzsanna	
	Testvérek: 3 nő, 1 fiú, 1 kislány, 1 idősebb testvér	
	Házastárs: Maróthy Zsuzsanna	
	Gyermekek: 2, 1 fiú, 1 lány	
	Alkohol: alacsony mértékben	
	Dohányzás: 20-25 cig.	
	Menses:	
	Szülések:	
	Gyermekkori fertőző betegségek: Scarlatina 14 é. korában.	
Gravida 2. trimeszter, súlyos mérgezés "nővér"		
Nemi betegségek (kezelés): nincs		

Országos Reuma- és Fürdőügyi Intézet

Budapest, II., Frankel Leó-út 17-19

Név: Szabó Lőrincz Beküldő orvos: I. bel.

röntgen vizsgálat

(átvilágítás, felvétel)

E.K.G.

72.-s frequentiaju sinus ryth mus.

A szív elektromos főtengelye balra deviál.

Myocardiális laesio. Bal coronaria insuff.

/Depressio S-T 1-2, alacsony T 1-2/

Mellkasi elvezetés : A V 1 elvezetésben a kissé elevált és domboru S-T szakaszokba kapcsolódó T hullámok neg. T hullámba mennek át. A V.-S.-ben látható S-T depressio a bal coronaria insuff.-ra utal.

/Híresült infarctus/

Budapest, 1953. évi I. hó 1. n. Dr. Réthly s.k.

77788/5 — Vörös Csillag Nyomda, Budapest.

Szabó Lőrinc 1955. január 1-jén készült EKG-jának kiértékelése

Országos Reuma- és Fürdőügyi Intézet

Budapest, II., Frankel Leó-út 17-19

Név: Szabó Lőrincz I. bel.
Beküldő orvos:

röntgen vizsgálat

(átvilágítás, felvétel)

E. K. G.

A P-Q távolságok fokozatos emelkedése után egy kamrai complexus kimaradása látató, ami periodicusan ismétlődik. A szív elektromos főtengelye balra deviál.

A III.- elvezetésben kissé elevált és domboru S-T szakaszba csatlakozó T hullámek negatív T.-be mennek át. A mellkasi felvételeken az előző felvételeknek megfelelő eltérés. Hátsó fali infarctus? Részleges pitvar-kamrai block.

Budapest, 1955. évi I. hó 3. n. Dr. Réthly s.k.

77738/5 — Vörös Csillag Nyomda, Budapest.

7

Szabó Lőrinc 1955. január 3-án készült EKG-jának kiértékelése

Országos Reuma- és Fürdőügyi Intézet

Budapest, II., Frankel Leó-út 17-19

Szabó Lőrincz I. bel.
Név: Beküldő orvos:

röntgen vizsgálat

(átvilágítás, felvétel)

E.K.G.

Normális ingerképzés ingerület vezetés és tartam.

A szív elektromos főtengelye balra deviál.

Myocardiális laesio.

K⁺ssé depressios S-T 1, Alacsony T 1, K⁺ssé elevált

S-T 3, neg. T 3.

Mellkasi elvezetésekben régi hátulsó fali infarctusra utaló jel látható. Az előző leletekkel összehasonlítva határozott javulás állapítható meg.

Budapest, 1955. évi I. hó. 22. n. DR Réthly s.k.

77738/5 — Vörös Csillag Nyomda, Budapest.

12

Szabó Lőrinc 1955. január 22-én készült EKG-jának kiértékelése

Továbbá elmondja, hogy gyermekkorától „ideges szívbajt” állapítottak meg és 15 éve szervi szívbaja van. 5–6 év óta járáskor, testi mozgáskor angina pectorisos fájdalmai vannak, légzése ilyenkor időnként nehezebb. Jelen panaszai 3 nappal ezelőtt kezdődtek, gyomorrontást követően (hányás, hasmenés) szív táji fájdalma jelentkezett éjszaka, ami azóta enyhült és a kórházba szállításkor már megszűnt. Hőemelkedése volt. A roham alatt rendkívül nyugtalan volt, Nitromint nem használt. Ideges.

A *Kórlap* tanúsága szerint számos vizsgálatot végeztek, mi kövessük az EKG-k alakulását:

I. 1. EKG myocardialis laesio. Bal coronaria insuff. [*szívizom-károsodás. Bal koszorúér-elégtelenség*]

I. 3. EKG [...] hátsó fali infarctus? Részleges pitvar-kamrai block. (dr. Réthly s. k.)

Január 4-én dr. Haynal Imre hátsó fali infarktust diagnosztizál.

A január 10-én mért vérnyomás 135/90 Hgmm, Westergreen [*süllyedés*]: 89. A költő állapota javul, ezért másnap a pépes étrendről áttérnek a vegyes étrendre. Január 12-én készült EKG diagnózisa: infarctus cordis [*szívinfarktus*].

Néhány további vizsgálati eredmény:

Január 13-án fül-orr-gégészeti vizsgálatok: Kp.: nagy, rögzített [...] mandulából jelenleg kevés váladék nem nyomható ki.

Január 15-ei urológiai lelet szerint: kissé duzzadtabb, karélyosabb, tömöttebb, de mirigyes prosztata, bő sárgás ondószerű váladék [...] a pyuria [*gennyvizelés*] egyik része a prostatitisből [*prostatagyulladás*]. A vizeletüledékben 40–60 fvs.

A január 20-i urológiai vizsgálat eredménye: prostatitis és pyuria. Tehát urológiai státusza változatlan.

Január 22-én: EKG myocardialis laesio. Mellkasi elvezetéseken régi hátsófali infarktusra utaló jel látható. Előző leletekkel összehasonlítva határozott javulás állapítható meg (dr. Réthly sk.)

A január 27-i urológiai leletben a vizeletből: atípusos coli tenyészik ki; ugyanezen a napon körülbelül 15 percig szív táji nyomásérzése van, ami Nitromintra szűnik.

A Belgyógyászati Osztály 21-es kórtermében fekszik [*osztályos orvos: dr. Wagner*]. A kórelőzményben külön kiemelik a napi 20–25 cigarettát, valamint azt a tényt, hogy édesapja halálát is szívbetegség okozta. Mellkasröntgene negatív, hallgatóság eltérés nélkül. Vérnyomás 145/90 Hgmm, mozgásszervi elváltozás: nyaki gerinc mozgáskor fájdalmas és mozgása kissé korlátozott. A laboratóriumi vizsgálatból: vérkép negatív, vizeletben genny pozitív.

A Belgyógyászati osztályról február elsején áthelyezik a Rheuma C osztályra [*dr. Pártos Alice főorvoshoz*], ahol március 17-ig tartózkodik. A diagnózis: Polyarthralgia. Cardiomyopathia dec. nephrolitiazis [*sokízületi betegség, dekompensált szívizombetegség, vesekő*].

Erről a költő is beszámol a dr. Baumgartner Sándornak 1955. február 1-jén írt levelében:

Karácsony után szívtrombóvizist kaptam, már másodszor. Haynal Imre és más kitűnő orvosok kezében voltam és vagyok. 49 napot (hét hetet) egyfolytában mozdulatlanul kell feküdnöm, ezt a lapot is csak azért írom én, mert az ápolónőm nincs kéznél... Most már meg fogok gyógyulni. Ma van a 34. napja, hogy fekszem. Eddig a volt Irgalmasoknál, most a Lukácsban, Alizka barátnőmnél.⁹⁹

Bentfekvése alatt az infarktusa mellett egyéb betegsége is jelentkezik. Február másodikán kialakult Conjunctivitisre [*kötőhártya-gyulladás*] szemcseppet javasolnak. Ismét húgyúti fertőzése lesz, vizeletből E. coli atip. tenyészik ki, mely törzs penicillin – Cibazol – resistensnek bizonyul [*genyvizelését előzetesen ezzel kezelték, és valószínű, hogy a rezisztencia ekkor alakulhatott ki*], Streptomycin és auro-mycin szerepel az antibiogrammban [*dr. Babics*] mint alkalmazható antibiotikumok. Kontroll EKG készül: Myocardialis laesio. Régi, jobb coronaria infarktus utáni állapotot írnak le. Két nap múlva, február 4-én 18 órakor bal oldali diffúz hasi görcsös fájdalom jelentkezik, mely a hátba sugárzik [*első vesekőfájdalom*]. Kezelés: Papaverin injekció [*görcsoldó*]. 19 óra 30: fájdalmai nem szűnnek. Újabb görcsoldó hatására 23 óra 45-kor fájdalmai csökkennek. Az éjszakát nyugodtan tölti és másnap reggel 7 óra 30-kor, csak egészen enyhe, tompa érzékenysége van a bal vese tájon. RR: 150/100 Hgmm., P: 80/min. A Központi Laboratóriumban végzett vizeletvizsgálat: fvs. 8400. A február 5-én végzett vizeletvizsgálatban [*vesekőroham utáni első vizelet*]: üledék: 2–3 vvt. (ép és kilúgozott), 30–40 fvs., baktériumok. Az ezt követő laboratóriumi leletek a következő eredményeket mutatják: február 7-i vvt. 3860000, Hgb. 77%, fvs. 5300, vizeletvizsgálat: 6–8 vvs., 20–30 fvs., 1–2 kerek hámsejt, 0–1 laphámsejt, nyálka. A február 8-i vizeletvizsgálati kérőlapra érkező lelet: 2–3 ép és kilúgozott vvt., 2–4 fvs., elvéve kerek hámsejt [...] farkoshámsejtek, keresésre durva, szemcsés cylinder. Február 9-én a Központi Laboratóriumban sürgős vizeletvizsgálati kérőlap érkezik, melynek eredménye: vizeletvizsgálat: fehérje: opalizál, cukor: redukció, 8–10 fvs., 4–5 vvs. Vizeletvizsgálat: fvs: 5800.

Február 11–12-én állapota változatlan, ezért a Központi Laborból teljes vérképet és vizeletet kérnek. Vizelet: üledék: 0–1 ép, máshol kilúgozott vörösvérsejt; 1–3 fehérvérsejt egy területen nagyobb csoportban; trichomonas, melynek kezelésére Aureomycin 6 grammot kapott.

Egyéb gyógyszerei: 3×10 cs. Cardiozol [*Pentetrazolum, légző- és a vasomotor-központot izgató, collapsusban használt szer*], 3×1 Polybene (kicsi), 3×1 Papaverin, este 1 Inuben. Február 13-án este 10–11 körül enyhe szívinfarktus van, óvatosságból 1 Nitromint kap, mely panaszait szüntette, jól aludt.

Gyógyszerelését egy lapon rögzítve találjuk.

99 Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 566.

Szűrésig szerint	Nitromint	Nyjelés
Reppeli előtt	15 cs. Tetraer	11-11-11 ip
" után	2 tabl. Polybé	d.e. kany. Papasini
d.e. 10 h.	1 " Aureomycin	
11 h.	2 " Legabur	
Ébred előtt	15 cs. Tetraer	
" után	2 tabl. Polybé	d.e. 1 any. Papasini
d.e. 4 h.	1 " Aureomycin	
5 h.	2 " Legabur	
Vaenne előtt	15 cs. Tetraer	
" után	2 tabl. Polybé	
8 h.	1 " Sevensal 0.7	
9 h.	1 " Striber	
10 h.	1 " Aureomycin	
Éjél 4 h.	1 " Aureomycin	

Szabó Lőrinc használt gyógyszereinek lapja

Másnap bőrgyógyászati vizsgálat történt: Onykomycosist [körömgomba] találtak, melynek kezelésére szalicilalkoholt + 2%-os Iodszalicilalkoholt javasolnak. Ugyanezen a napon vizeletvizsgálat: 1–2 vvs., fvs, laphámsejt, illetve a vérképvizsgálat: vvt. 4280000, Hgb: 85%, fvs. 4700, Seg: 64, Ly: 30, Mo: 6. Noha a vizeletvizsgálat eredménye jó, mégis 10x van vizelete naponta, és székelés naponta csak beöntésre történik, ami tovább rontja közérzetét.

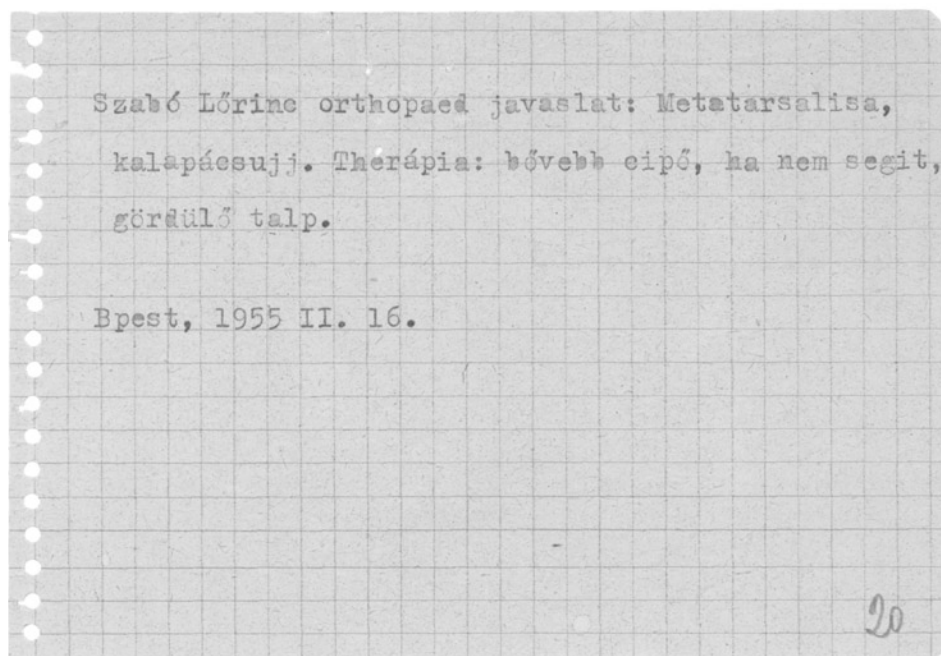
Február 16-án Zinner professzor vizsgálja: metatarsalgia [lábközépcsont-fájdalom], kalapácsujj miatt javasolja a bővebb cipő hordását, „ha nem segít, gördült talp”.

Ugyanezen a napon a mért vércukorszint: 118 mg%.

Az akkori szakmai előírásoknak megfelelően folyik az infarktus gyógyszeres, illetve rehabilitációs kezelése: „a második infarktus kezdetétől számított 12. hétben van, melyből 7 hetet teljes ágyynyugalomban töltött, 4 héten keresztül pedig fokozatosan mobilizáltuk kb. 3 hét múlva április elején EKG kontroll javasolt (dr. Pártos Alice)”.

Az első mobilizáció február 17-én történik. Fekvésnél pulzus: 66/min., vérnyomás: 140/90 Hgmm. Öt perc kiülés után P: 78/min. RR: 145/90 Hgmm. 15 percig volt ágyon kívül, semmilyen probléma nem jelentkezett, ezt követően egész nap panaszmentes.

1955. február 17-én Nagyklára örömmel ír férjének:

Zinner professzor orthopédiai véleménye

Éppen most beszéltem Alizkával telefonon. Elkezdtem pityogni az örömtől, hogy jól sikerült az első komoly felülése az 50. napon. Legyen most már igazán nagyon jó, türelmes, hogy simán menjen a gyógyulása tovább. Kedves Lőrinc, próbálja erősíteni magát abba az irányba, hogy ha kikerül az életbe, újra, hálából a Sorsnak, nem fickándozik annyit, hanem igyekszik egy kicsit öregurasabban élni, mint eddig. Örüljön annak, hogy még élhet, dolgozhat, láthatja a családját, barátait. Barátai, élükön Alisszal, igazán kitettek magukért.¹⁰⁰

A második felültetésre február 18-án reggel kerül sor. A felültetést követően 5 perc múlva vérnyomása 140-ről 110-re esik vissza, majd további 10 perc múlva 130-ra emelkedik. Pulzus: 82-ről 86-ra emelkedett. 18 percen át tartó felülése alatt panaszmentes. A továbbiakban napi 15 perccel növelik a felülés idejét. Február 19-én éjjel 4 körül felébredt, egy órát ébren volt, közben jobb mellkasban múltó szúrásokat érez – a költő „*kötőtűszerű*”-nek mondja. Óvatosságból Nitromintet vett be, a szúrások elmúlnak és reggel 8-ig jól alszik.

¹⁰⁰ *Harminchat év*, 2. kötet, 452.

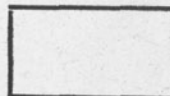
ORSZAGOS REUMA- ES FÜRDŐÜGYI INTÉZET

Budapest, II., Frankel Leó-út 17-19.

KÖZPONTI LABORÁTORIUMNAK

Beteg neve: Szabó Lőrinc

Beküldő: Urol.

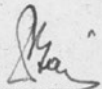
Vizsgálati eredmény

A vizeletből kacsnyi mennyiség baktériumot nem tartalmazott, pár ml-t bedusítva abból E.coli atyp. tehészett ki. Ez az alábbi érzékenységi eredményeket mutatta:

Penic.	resistens
Streptom.	alig érz. /25 y/ml/
Aureom.	mérs.érz. /3 y/ml/
Terram.	" " "
Threom.	alig érz. /25 y/ml/
Cibazol	resistens.

Vaccinakészítés folyamatban.

Budapest, 1955. III. 7.

laboratóriumvezető főorvos.

77722/5 — Vörös Csillag Nyomda, Budapest.

✓
32

Szabó Lőrinc vizeleti eredménye és antibiogramja – 1955. március 7.

Mobilizációja tehát problémamentes, ezzel szemben húgyúti panaszai ismételten jelentkeznek. Ezért az ORFI Központi Laboratóriumában 1955. február 22-én vizeletvizsgálatot *[tenyésztést]* végeznek: Gram neg., cocco bacilusok, Gram poz. Coccusok (főleg enterococcusok), általános vizeletvizsgálat *[baktériumok]*. Ezen a napon kezdődnek ízületi panaszai is. Először a térdei fájnak, majd február 23-án a fájdalom kiterjed a csuklókra, ujjakra, a mozgások nehezen vihetők ki. Néhány nap múlva panaszai enyhülnek, de február 27-én este 10 órakor bentfekvésének második vesekő-rohama jelentkezik, fokozódó émelygés és fokozódó vesetáji fájdalom formájában. RR: 185/110 Hgmm. Egy óra múlva 170/100 Hgmm. Görcsoldó injekció után fájdalmak megszűnnek, február 28-án reggel jó közérzettel, fájdalommentesen ébredt. Ismételt vizeletvizsgálat (ORFI Központi Labor 1955. II. hó 28.): általános: negatív, üledék: 4–5 ép és zsugorodott vvs., 3–4 fvs., 1–2 laphámsejt. Kezelése: fájdalomcsillapító, Nitromint szükség esetén, Sevenal, B₁-vitamin, Carbo medicinalis *[bushajtó]*.

1955. március 3-án a Központi Labor eredményei a következőket mutatják: t. vérvkép + thrombocyta kérő lap, melynél az alábbi eredményt találták: vvt: 4220000, Hgb: 79%, fvs: 5700, Thr: 60000 (ismétlést javasolnak), májfunkciós vizsgálat Thymol: 2,5 egység, Cadmium: +. Ismételt mellkasröntgenre átszállítják a beteget, mely az alábbi eredményt hozta: „Emfizéma. Nem conf. Balra másfél haránt újjal nagyobb [...] J. csúcs vetületében elszórtan kemény góccágyékok láthatók. Kis szubszternális [szegycsont alatti] struma, [...]. Jobb oldalt hajszálvékony interlobális callus. Lapos, renyhén mozgó rekeszek. Ugyanekkor O.i. felvétel készül a nyakcsigolyákról: Fokozott nyaki lordózis [görbület]. CIV alsó-elülső pereme minimálisan kihúzott, [...] Üres vese felvétel: [...]. A bal vese mediális szélénél a pyelonnak megfelelően jó babnyi vesekőnek megfelelő árnyék látható. Psoas szélek élesen kirajzolódnak. (dr. Walkó)”

Ezen a napon dr. Simonyi vakcinára vizeletet vesz, és először ekkor tesz egy kisebb sétát is a költő.

Március 4-én meghatározzák a költő vércsoportját: „B” Rh pos.

Március 7-én megérkezik a dr. Simonyi által kért vizeletvizsgálat eredménye: E. coli atíp. tenyészik ki és antibiogrammot, illetve vakcinát készítenek belőle.

Másnap éjjel újabb vesekő-rohama van. A szokásos görcsoldóra fájdalmak nem szűnnek, ezért Pontapon injekciót kap [morfin és ópium helyett alkalmazható fájdalomcsillapításra]. Az ORFI Központi Labor vizeletvizsgálata: üledék: elvétele vvt., 4–5 látóterenként fvs. csoportok.

Reggelre vesefájdalma megszűnik, de mellkasi fájdalomra ébred, mely 1 Nitromint bevétele után oldódik. A szív táji fájdalmak másnap reggel és este megismétlődnek, de Nitromint alkalmazása után megszűnnek.

Március 11-én már egy keveset járkal az osztályon, naponta többször is felkel, jól érzi magát, és 13-án először mosakodik egyedül. Március 14-én először lépcsőn is jár (10 lépcsőt). Az ORFI Központi Laborjában végzett kontrollvizsgálat alapján: vizelet: A opalizál, üledék: 1–2 ép és kilúgozott vvt., 25–30 fvs., baktériumok, laphámsejtek. Vérvkép: normális.

Állapota folyamatosan javul, mobilizációja eseménymentes. Haza is mehetne már, de az otthoni feltételek nem megfelelőek, ezért 1955. március 17-én a Gel-lért Fürdőbe utalják további pihenés, kímélés, orvosi felügyelet céljából. A Gel-lért 12-es kórtermében fekszik, egészen július 2-ig, majd privátként még július 16-ig marad.

58

Jelenleg a Gellért Szálló Kórházába vagyok beutalva, de (privát ráfizetéssel) szállodai kis különszobámban; és állandó orvosi felügyelet és kórházi koszt... Gellért Gyógy szálló, 344-es szoba.¹⁰¹

101 Laczkó András: *Szabó Lőrinc három levele*. Somogyi Néplap, 1978. április 9.

cius 17 – július 2-ig a Gellért fürdőben volt további pihenés céljából, miután lakásán a teljes nyugalom és lépcsőjárás kikerülése nem volt biztosítható. A Gellért fürdőben gyógyszeres kezelést és enyhe massage-t kapott. 1955. VII. 2-től ismét megszokott környezetébe, otthonába került. Stenokardiás panaszai elég sűrűn jelentkeztek, melyek nitromintre jól szűntek. Időnként voltak vesekőfájdalmai is, melyek atropin-papaverin után enyhültek.”

Bentfekvése alatt étvágya jó, altatóval alszik, kedélye ingerült, testsúlya: 68 kg. Ismét jelentkeznek ízületi panaszai, a két kéz, két váll, térdek fájdalmasak, különösen mozgáskor, dereka fáj. Kiváló önmegfigyelő képességét jelzi, ahogyan a *Sokízületi gyulladás*¹⁰² című versében erről ír:

Szúró csizmáit, lángoló
keztyűit térdig, könyökig
rám húzta a fájdalom, és
kegyetlen dróthuzalait

csontjaimon átverve úgy
összevarrt, oly förtelmesen,
hogy izzó öltések alatt
üvölt most minden idegem.

ez a sok sajgó dagadás,
ez a sok áradt rém, ezek
a villámló térdek s bokák,
ezek a mennydörgő kezek,

ezek hasogatják agyam
és csak kínjaim tudata
emlékeztet még néha rá,
hogy ember voltam valaha.

A kor politikai elvárásai nem engedik, hogy ilyen „pesszimista-komor” verset publikáljon valamelyik irodalmi folyóirat. „Az említett egyetlen darabot is, amely utóbb *Sokízületi gyulladás* címen vált közismertté, elfektetik a szenvedésre utaló, komoly témája miatt a szerkesztőségben, mint erről még utóbbi, augusztus 10-én, már Igalról a feleségének írt panaszzkodó megjegyzése is szól: »A Csillag-féle Ungvári szerkesztő hogy lapul a Polyarthrititis című vers közlésével! Komikus ez a 'pesszimis-ta' babona!«.”¹⁰³

102 Szabó Lőrinc: *Összes versei*, II. 334.

103 Kabdebó Lóránt: *Az összegezés ideje*, 480.

Ebben a levélben beszámol arról is, hogy az ízületi panaszai még nem szűntek meg:

A komisz időben erősödik a fájdalom a kezemben és a karomban. Bár a jobb kéz mutatóujja nemrég további lohadásba kezdett. De csak kezdett!¹⁰⁴

Az erős fájdalom érzékeltetésére használják azt a kifejezést, hogy „gúzsba köti a fájdalom”. Szabó Lőrinc *Sokízületi gyulladás* című versében kiválóan érzékelteti ezt az állapotot.

Kórlapjában szemléletes rajz mutatja a költő ízületi panaszainak lokalizációját és az ízületi elváltozásokat (lásd a 62. oldalon).

Dr. Baumgartner Sándornak 1955. június 14-én írja:

Valami 160 és egynéhányadik napján lehetek a betegségemnek! Hacsak nagyon nem ravaszkodik a szív, akkor már nem is érzem őt magát; annál jobban azonban a toldalékait és kísérő zenéjét, főképp a sokízületi gyulladásomat (ami egészen bestiális dolog, noha engem most még csak kíméletesen simogat: csupán a négy végtagomban) meg aztán a körömgagygyulladásomat, ami a legfrissebb keletű nyavalyáim közül való. A vesekő nyugszik babérjain, de lehet, hogy a polyarthrit is ő folyománya. Még mindig a Gellértben vagyok, félig szállodai, félig kórházi elhelyezésben, ami persze isteni megoldás, erről már írtam. Csak hát már kifele áll innen a szekerem rúdja, sőt, most már nagyon sokat dolgoztam eddig is: túl sok volt az elmaradt tennivaló, amivel eddig kíméltek, s amit most mégis behajtanak rajtam. Azt hiszem, július 2-án megyek haza innen... Ha nem is azonnal, de úgy július közepe körül útnak indulok vidékre.¹⁰⁵

Fizikális vizsgálatkor hátában diónyi atheromát találnak. Ez egy zsírcsomó, és azért fontos a dokumentációban ennek leírása, mert eloszlatja azt a családban keringő hiedelmet, hogy ennek műtete okozta volna a később kialakult tüdődagymatot! Erről részletesebben a későbbiekben szólok.

Visszatérő húgyúti panaszai miatt urológiai kivizsgálás történik (március 23. és 30. között Urológia Zárójelentése): cystoscopia [*hólyagtükrözés*] nyálkahártya idült hurutos, vizelet: f.: op., p: poz., ül.: 2–3 vvs., 20–80 gennysejt. Veseerőntgen: a bal alsó kelyhekben kőárnyék látható. Mellkasröntgen: cor. [*szív*] balra egy ujjal nagyobb.

104 *Harminchat év*, 2. kötet, 468.

105 Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*, 567.

1955. május 17. Központi Laboratórium: vérvizsgálat: fvs. 5–7000. Vizeletlet: 1-3 fvs. [...], trichomonas.

1955 júniusában dr. Pártos Alice „Mementók”-at ír Szabó Lőrincnek, mely életviteli szabályozásra vonatkozó tanácsokat, valamint a költő által használt gyógyszerekkel kapcsolatos tudnivalókat írja le. Például:

Nitromint: szükség szerint fájdalom jelentkezésekor, nem várni, amíg a fájdalom erősebb és tartósabb lesz.

Phenolphthalein [hashajtó]: szükség szerint, este bevenni ½-1-2 darab. Székelésnél minden erőlködés kerülendő.

Papaverin: szükség szerint pár napon át 3 × 1 darabot, akkor ha akár gyakoribb szív táji nyomás jelentkezik, akár a vesekő okoz kisérgázó esetleg csak enyhe fájdalmakat.

Legatin [nyugtató]: 3 × 2 tabletta naponta rendszeresen. Ez helyettesíthető 3 × 2 Belloiddal, – időnként – 3 × 2 Sevenalettával. Vesekő miatt Sevenalettát rendszeresen ne szedjen.

Somben [altató]: 1 × 1 tabletta este a kívánt alvási idő előtt 1 órával, tehát kb. 10 órakor.

Epivan: 1 × 1 tabletta hajnalban, amennyiben a felébredés 5 óra előtt történik.

Ugyanilyen részletességgel rendelkezik a különböző vitaminokról (Polybé, C-vit. tabletta, E-vit.):

Atriphos+B₁-vitamin: 50mg injekciók. Minden félévben 20 kívánatos. Ez idő alatt Polybét ne vegyen de C és E vitamint igen. *[Atriphos: lassítja a szív ingerületvezetését és a koszorúerek tágításával javítja a szív táplálkozását, megszünteti az angina pectorist]*

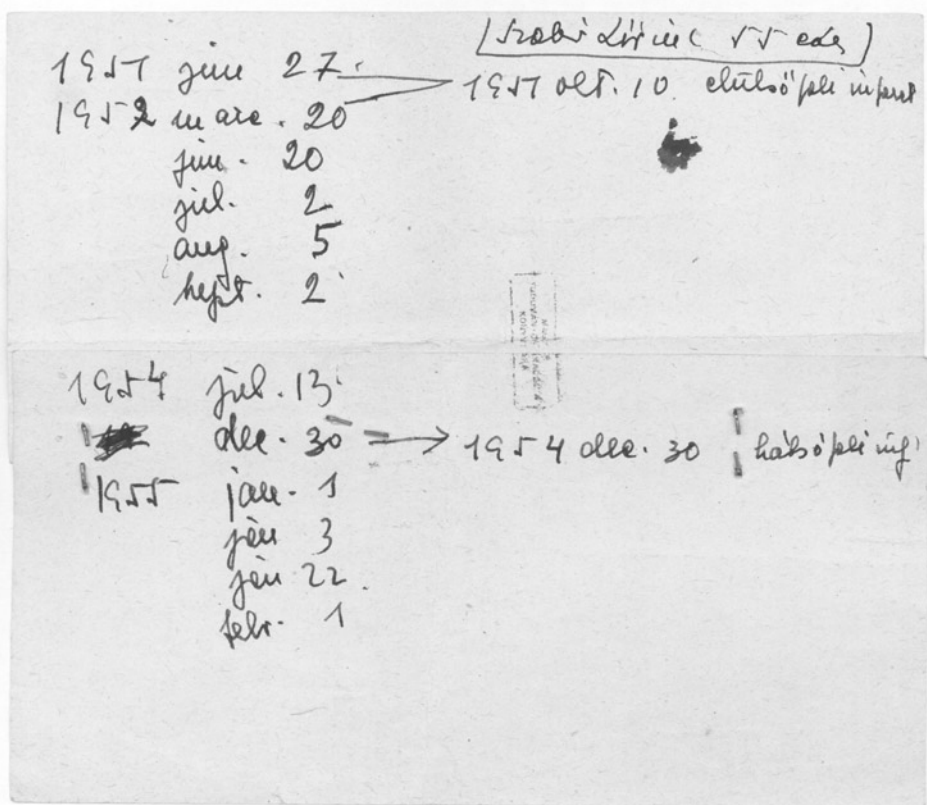
Acitetramin *[baktériumos fertőzés elleni szer]*: 3 × 1 tabletta abban az esetben veendő néhány napon át, ha a húgyutak részéről kifejezettebb gyulladásos tünetek mutatkoznak. Ennek jelei 37-nál magasabb hőmérséklet, több genny a vizeletben vagyis ha az üledékben látóterenként 30.nál több fvs. látható.

Ultraseptyl: 2 × 1 tabletta *[lásd fent]*.

Pantopon, Domatrin *[morfin és ópium helyett alkalmazható fájdalomcsillapításra]*: 1–1 amp. adandó ha vesekő fájdalom jelentkezik, mely Papaveinre nem csillapodik.

Tetracor vagy Cardiasol *[emeli a vérnyomást, javítja a szív vérrellátását]*: cseppek 3 × 1 csepp, ha a vérnyomás 130 alatt.

Rendelkezik arról, hogy a szájon át szedett gyógyszereket mikor és miként kell bevenni, majd néhány fontos tudnivalót is leír:

Dr. Pártos Alice feljegyzése: Szabó Lőrinc (55 éves) betegségeiről

Vérsejtsüllyedés kontroll hetenként.

Fvs. szám kontroll kéthetenként.

EKG: kontroll havonként, később kéthavonként, ezenkívül utasítást ír a sajátvér injekció beadásáról [mint már említettük, a költő körbázi bentfekvése alatt készítették a vakcinát], illetve megemlíti a kóopéráció lehetőségét, amit ha sürgető momentumok nem befolyásolnak, csak késő ősze javasol.

Napirendet állít össze a pihenés és munka, valamint az alvás rendjéről. Részletesen kitér a mindennapi tevékenységre is, például mosdás, borotválkozás mikéntjére. Javasolja a napi hatszori étkezést, és felsorolja a kerülendő ételeket is.

Németh László is értesül betegségéről, és ekképpen reagál rá:

1951. okt. 10-én I. szívinfarktus No 2279/123
 1952. febr. 2-án mellőrejt chg régi elültrifali
 infarktus mutat
 1952/53/54 - ben szaroi stresszardia, fájdalomak
 melyek Nitroglycerin-re szűntek.

1954 dec. 30-án I. szívinfarktus (Skp. mellőrelve
 1955 jan. 1-én infarktusba szállított) Skp. "
 jan. 3-án Skp. "
 jan. 22-én Skp. "
 febr. 1-én Skp. "(Lásd fali
 infarktus)

1954 XII. 30 = RR We. Telerosny
 160/95 22
 XII. 31 115/80

1955 I. 3 130/80 60 4600
 I. 4 130/80 8400
 I. 10 140/80 90 10400
 I. 14 40
 I. 22 145/85 7400
 I. 25 155/95 27
 I. 31 17 12400

Temperatura: jan 10-én normális
 Pulsus: " " 70-84 körüli

1955 jan. 24-én fős pericardialis stresszardia, fájdalomak, mely Nitroglycerin-re szűnt

DR. PÁRTOS ALICE
 AZ ÁLLAMI RHEUMA KÓRHÁZ FŐORVOSA
 V. KLOTILÓ-UTCA 4.
 TELÉFON: 125-924.

RENDEL: KEDDEN ÉS PÉNTEKEN 6-7-IG

Dr. Pártos Alice feljegyzése: Szabó Lőrinc (55 éves) betegségeiről

Kedves Lőrinc. Nem tudom, szabad-e efféle levélkével zaklatni most téged, de gyógyulásodban tán szívesen olvasod, hogy e nehéz napokban nagy rokonérzéssel gondoltam rád. Hisz az üldöztetésben, megaláztatásban, a félelemben, időnként az enyhülés reményében, majd a legutóbbi évben a betegeskedésben is elég párhuzamos volt az életünk. S én biztosra veszem, hogy bár a betegséget előbb kezdted, a halállal is megvársz, s szívós természeted, mely friss trombórist lábon vitt be Tihanyról Füredre, most is megsegít, s évek múlva egy szép verssel viszonzod ezt a néhány prózai sort, megállapítva, hogy igazam volt. Olyan szép az új télkabátod, el kell nyúznod még, Lőrinc. Ölel: Németh László.¹⁰⁶

106 Németh László dátumozás nélküli levelecskéje, az MTA Könyvtára Kézirattárában, Ms 4685/60. Idézi Kabdebó Lóránt, *Az összegezés ideje*, 476.

Barátai aggódó érdeklődése miatt úgy érzi, tartozik tájékoztatni őket, így 1955. július 18-án Bernáth Aurélhoz írt levelében a költő a következőket írja:

Ami engem illet (mert még mindig középpontjában vagyok az itthoni és baráti érdeklődésnek), közlöm, hogy:

1. július 2-től kezdve privát személyként voltam a 344-ben;
2. tőlem telhetően mindenkinek küldtettem valamit;
3. semmi bajom közben nem volt, kivéve a maradék izületi gyulladást, de az is fejlődik vissza (melegvíz, enteros. sal.);
4. július 16-án hazajöttem a Gellértből;
5. a fogsorom elkészült, Dr. Kardos elkezdte a beszerelését, most Dr. Gábor folytatja, elég jó az egész, főleg fotócélokra; ma vagy holnap minden aprósággal elkészülünk;
6. [sic!] Simonyi Attilához „megy a fene” szövegű illetlen felkiáltással most nem megyek el, csak ősszel majd: ő bizonyára megértené csömörömet az orvostudománytól;
7. kardiológus barátunkhoz megbeszélés szerint ma, hétfőn d. u. fél 3-kor állítok be, viszem az előző eredményt s a mairól utólag még hozzáírok egyet-mást ehhez a levélhez.¹⁰⁷

Ebben a levélben nyári útitervéről is tájékoztatja barátait.

Feleségét nyugtalanítja Lőrinc életvitele, Bernáthnének július 21-én ezt írja:

Lőrinc tegnap délben elutazott, hogy hová, azt nem tudom. Ma estére már tudom. Fonyódra megy. Lehetetlen Lőrincet védeni. Le is mondtam az erőlködésről. Csak izgatom vele. Pedig az utolsó napokban már nagyon fáradtnak nézett ki. Izgul, idegeskedik minden apróság miatt. Hát még a nagyobb dolgok miatt?¹⁰⁸

1955-ben dr. Pártos Alice egy összegzést állít össze Szabó Lőrinc betegségeiről.

¹⁰⁷ Szabó Lőrinc *Füzetek* 4., 80.

¹⁰⁸ Idézi Kabdebó Lóránt: *Az összegzés ideje*, 480.

III.

„Búcsuzót gügyög a fülemüle.
Álomná zsongul a tücsökzene.”¹⁰⁹

(Szabó Lőrinc betegségei és halála 1956–57)

„Nekem, ha már élek, és ha már öntudatom van, többek között örökkévalónak is kellene lennem abhoz, hogy jól érezhessem magamat ezen a földön; s persze olyan örökkévalóság kellene, amelyet, ha megkívánom, módomban legyen örök megsemmisülésre változtatni.

Örök élet kéne a halál jogával.

Most »arasznyi« életem van a halál kényszerével.”¹¹⁰

1956-ból orvosi dokumentum nem áll rendelkezésünkre. Egészségéről az általa írt levelekből értesülünk. Például március 12-én Budapestről feleségének így ír:

...azt hiszem, vesekő rohamom volt. Már elmúlt. Még reggel kezdődött, néhány erős nyilallással; mikor befűtöttem újra és szörnyen erősen jelentkezett a tipikus vesefájás... le kellett feküdnöm. Egy dolog nem segített, de kettő igen! Hőemelkedésem nem volt: 36,8 szájjban. Érverés 78.¹¹¹

Az 1957-es év első orvosi dokumentuma egy *Zárójelentés*, mégpedig 1957. március 7–19. közötti (ORFI Zárójelentés): Dg.: arthritis chronica atipica. Cardiosclerosis. St. p. coronaria thrombosis. Nephrolytiasis. Atheroma dorsi operata. [*Idült, atípusos ízületi gyulladás. Szívtrombózis utáni állapot. Vesekő. Megműtött bái zsírcsomó.*] Megállapítás: sokat javult (dr. Pártos). Orvosi javaslat: diagnózis: rheumatoid arthritis, kezelés: salicylátus, fizikoterápia. RR: 175/95 Hgmm, vizelet: negatív. Kezelési lap: fizikoterápia + paraffinos pakolás. RR: 165/80 – 135/80 Hgmm.

1957. március 8-ai adatok az ORFI Elektrokardiográfiai Laboratóriumából: EKG: „A standard és praecordialis elvezetések a régi elülső és hátsó fali infarktus EKG képét mutatják” (dr. Ungváry László); ORFI Labor: vizeletvizsgálat: 10–15 fvs., amorf anyag. Mellkas-átvilágítás: Emphysema. Enyhe jobbra konvex

¹⁰⁹ Szabó Lőrinc: *Összes versei*, II. 223.

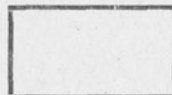
¹¹⁰ *Az öngyilkos*, Novák és Tsa, 103. Steinert, Budapest, 1935, 593–594.

¹¹¹ *Harminchat év*, 2. kötet, 483–484.

ORSZÁGOS REUMA- ÉS FÜRDŐÜGYI INTÉZET
BUDAPEST, IL. FRANKEL LEÓ UTCA 17—19

Beteg neve: Szabó Lőrincz

Beküldő: C. 12.

Vizsgálati eredmény

Mellkas átvilágítás:

Emphysema. Enyhe jobbra convex háti scoliosis. Kiterjedtebb hilusok. Mélyen álló jól mozgó rekesz. Jobbra kissé, balra 1 1/2 ujjal nagyobb nem conf. sziv.

Aorta egyenletesen mérsékelten tág, scleroticus jellegű. Mediastinum szabad.

Összehasonlító kétirányu térd felv:

A térdizületi rések megtartottak. Izfelszínek simák. A tuberositas tibiae kihuzottak.

A jobb patella elülső felső peremén és elülső contourján mérsékelten meszes felrakódás. A tibiák mediális eminentiái megnyúltak. Az izfelszínek mediális peremei kihagyoztak.

Budapest, 195 7 III. 8.

aut dr Szurdoki

laboratóriumvezető főorvos

1957. I. 12000 db. — 693/5 — Zrínyi Nyomda, Budapest (1)

Mellkasi és térd-átvilágítási eredmény, 1957. március 8.

Országos Reuma és Füldőgyógyi Intézet Electracardiographiai Laboratóriuma
Budapest, II., Frankel Leó-út 17—19.

Név: Pesko Lőrincz Osztály: C

Ekg. lelet:

Sinus rythmus. Ahythmia absoluta. bet cytrasystolia.

A szív electromos főtengelye bet devial.

Pitvar-kamrai ingerületvezetés normális, meghosszabbodott (..... sec.).

Intraventricularis ingerületvezetés normális, meghosszabbodott (..... sec.).

S—T szakaszok isoelectromosak, ar T elvezetésekben depressiósak. a 10. ban emelked

T-hullámok normális magasságúak, ar T elvezetésekben alacsonyok, negatívak.

Vélemény: a normálisnak megfelelő görbe, a normálistól eltérő görbe.

Megjegyzés: a standard és pozicionált elvezetések
a régi elvált infarktus helyén
újabb infarktus

Budapest, 1957. június hó 9. napján. Ungváry aláírás

1956. VII. 7500 db — Polóti nyomda — V. — 3527

Az ORFI Elektrokardiográfiai Laboratóriumának eredménye, 1957. március

háti scoliosis. Kiterjedtebb hilusok. Mélyen álló, jól mozgó rekesz. Jobbra kisé, balra 1½ ujjal nagyobb nem conf. szív. Aorta egyenletesen mérsékeltén tág, sclerotikus [*elmeszesedett*] jellegű. Mediastinum szabad. Összehasonlító, kétirányú térd felv: A térdizületi részek megtartottak. Izfelszínek simák. A tuberositas tibiae kihúzottak. A jobb patella elülső peremén és elülső contourján mérsékelt meszes felrakódás. A tibiák mediális eminentiái megnyúltak. Az ízfelsőnek mediális peremei kihegyezettek (dr. Szurdoki).

ORFI Központi Labor: vizelet: üledék (vesekő gyanú): 1–1 ép vvt., 10–15 fvs., helyenként nagyobb csoportokban is.

Március 9-én újabb vizsgálatokra kerül sor, az ORFI Elektrokardiográfiai Laboratóriumának eredményei a következőket mutatják: EKG: lezajlott, első és hátsó fali infarktus képét mutatja [*dr. Ungváry László*].

ORFI Sebészeti: Atheroma dorsi. Eltávolítását javaslom.

Ezt a műtétet végre is hajtják március 26-án, a költő erre így emlékszik vissza:

Tavaszi kórházi kezelésem során dr. Verebely Tibor tanár jelentékeny operációt hajtott végre a hátamon. A dolog összesen nyolc percig tartott. Utána érdekes műtétek következtek, golyva és epe,

úgyhogy kérésemre, fehér orvosi köpenyben jelen lehettem. Mindkét operációt végignéztam. Közben a háborús sebesültekre és az emberi kegyetlenségre, majd minden jónak és rossznak az elmúlására gondoltam...¹¹²

Ebből az élményből táplálkozik a *Műtőben*¹¹³ című verse:

A golyvás nyak, mint dagadt sárga tök,
nyílt a gyors kés s hat gumikéz mögött,
majd – (uj tolókoksi!) – zsíros hasat
metszett néhány mesteri mozdulat
párolgó üregekké. „Ha nagyon
émelyegsz, lépj meg”, súgta doktorom. –
De maradtam. Oly szívdobogató
volt a küzdelem és oly megható
az (egyébként nem becsült) életért,
fogyó kinért, nyerhető percekért,
s oly szép, bár nem értettem, az egész
véres és tiszta együttműködés,
villámtudásé s halk szerszámoké,
hogy húsz perc mulva gördült (kifelé!)
a beteg...

A seb minden komplikáció nélkül gyógyul, s mint előzőkben utaltam rá, a család úgy tartja, hogy ez válhatta ki a későbbi betegségét, a tüdődagánatot. Szakmailag valószínűtlennek tartom, hogy egy zsírcsomót összetéveszthettek volna egy kezdődő melanomával, ami valóban okozhat tüdőáttétet, és ezt, egy olyan szakmailag kimagasló orvos tenné, mint dr. Verebély. Úgy gondolom, hogy elvethetjük ennek még a feltételezését is, még akkor is, ha szövettani eredménnyel nem rendelkezünk.

1957. március 11-én újabb ORFI Központi Laboratóriumi vizsgálatok: vér: vércukor 96 mg%, thrombocyta: 84000, Wassermann: negatív. Másnap szemészeti vizsgálaton vesz részt (ORFI): enyhén sclerotikus erek [*elmeszesedett erek*].

Március 19-én az ORFI-ban a következő vizsgálatokat végzik el: üres vesefelvétel: A kismedencében kb. a bal uréter beszájadzási helye fölött jókora babnyi, fölfele keskenyedő, csepp alakú kőárnyék látható (dr. S.). Urológiai konzíliumot hívnak össze, és a szív állapota miatt minden diagnosztikus és terápiás beavatkozást elvetnek. Vizeletvizsgálatot végeznek március 21-én, szintén az ORFI-ban: vizelettenyésztés: E. coli + 1–1 proteus colonia. Antibiógramm: Streptomycin érzékeny.

112 Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*, 274.

113 Szabó Lőrinc: *Összes versei*, II. 221.

Bentfekvése alatt ritkán szív táji, valamint vesetáji fájdalmai vannak, a reggeli órákban vándorló jellegű ízületi fájdalmakat érez. Ezek azonban a megfelelő kezelés mellett javulnak.

1957. április 8-án ORFI Központi Laboratóriumban vizeletmintát vesznek tőle: ül. 10–15 fvs., amorf anyag; a vizeletből dúsán *E. coli* tenyésztett ki. Ismét antibiotikumot kap a fertőzés leküzdésére.

Az ekkor készült EKG a standard és praecardiális elvezetések a régi elülső és hátsófali infarktusz EKG képét mutatják.

Kardiológiai konzílium során megállapítják, hogy a cardiosclerosisa compensált állapotban van [*szív koszorúér-elmeszesedése egyensúlyban van*]. Javasolják a fizikai és pszichés terheléstől való mentesítést. Ekkor javasolják a Reconsen injekciót, illetve egyebek mellett nyugtatóként Neupont.

Az 1957. április 12-i ORFI Központi Laboratóriumi vizsgálati eredmények szerint: teljes vérkép kérés: lap: diagnózis: Polyarthritisz chr. atyp.

Dr. Pártos Alice orvosi beszámolójában a következőket írja ezekről a napokról: „1957 III. 7.–IV. 19-ig ismét az ORFI C osztályán (főorvos Pártos Alice) volt kezelésben. Diagnózis: Polyarth. chr.atypica, Cardiosclerosis, St.p. coronar thrombosis, Nephrolithiasis, Cystopyelitis [*idiótt, atípusos sokizületi gyulladás, szívvelmeszesedés, koszorúér-trombózis utáni állapot, vesekő, húgyhólyag- és vesemedence-gyulladás*].

Gyógyszeres terápián kívül langyos kénesvíz-ülőfürdőket, massage-t, paraffin-pakolást a kezekre és a nyakra, solluxot a térdre kapott.

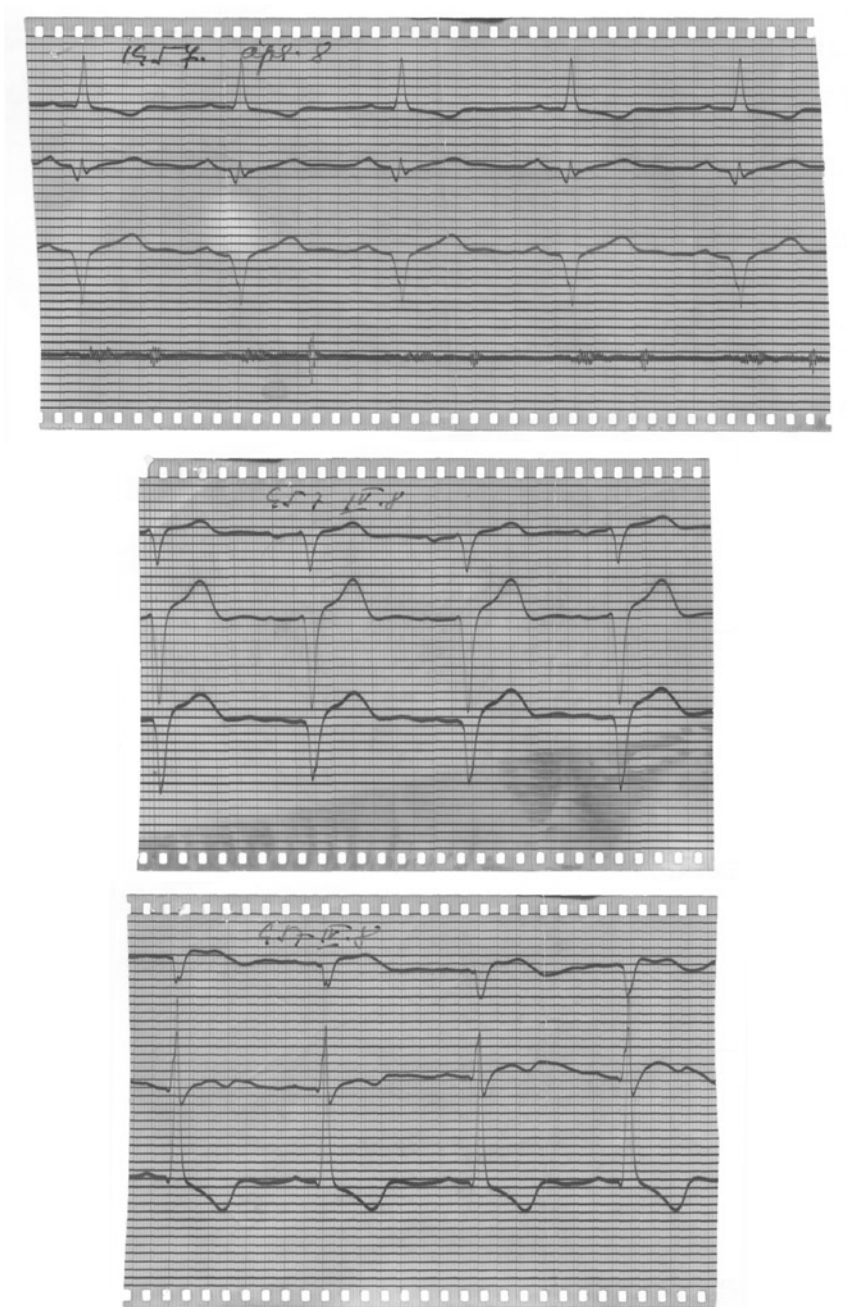
Kardiológiai vélemény március 12-éről: Cardiosclerosis jelenleg compensált állapotban van. Javaslat: fizikai és pszichés terheléstől való mentesítés. Reconsen [*embrionális szív kivonat, mely a csökkent szívizom működését javítja, a pulzus szabályosabbá válik, a panaszok enyhülnek*], Penbrit [*Penbritin, antibiotikum*], Athophan [*antirheumatikus, köszvényellenes szer*] B és C-vitamin + Neupon”.

Az ORFI-ban-létének gyönyörködő verses emléke – ciklusban – a *Tücsökzene* újabb versei között helyeződött el, a látvány ablakából: a Lukács-uszoda képe volt, ezt stilizálta „tőv” a versben:¹¹⁴

Az egész tő

Fehérben napozott. Szélsősédes ujj
száz cirógatta; bártortalanúl,
de tavaszian. Jólesett neki.
A sok arany kör, mely húnyt szemei
alatt imbolygott, mélyre, messzire
befűrödött (egy-két centire)
s úgy feszítette teste rügyeit,
hogy az már virághusnak, s egy kicsit

114 Szabó Lőrinc: *Összes versei*, II. 217–219.

Szabó Lőrinc 1957. április 8-án készült EKG-je

Országos Reuma és Fürdőügyi Intézet

Budapest, II., Frankel Leó-út 17/19.

Elektrokardiographiai lelet

A beteg neve: Szabó Lőrinc

P-Q-R: 0.16 Q-R-S: 0.10 sec. Q-T: 0.40 sec.

P₂) > P₃ P₁ pozitívok P₁ alacsony

P-Q-szakasz mind 3 elv.-ben az isoelektromos vonalban fut le vízszintes

Q () > Q > Q Q2 és Q3 mély

R₁ () > R₂ R₃

S₃ () > S₂ S₁

S₃ () > T₂ T₁ T₁ negatív T₂ és T₃ pozitív, norm. alaku és nagysága

ST-szakasz az I. elv.-ben az isoelektromos vonal alatt fut le ferde

a II. elv.-ben kissé az isoelektromos vonal felett fut le ferde

a III. elv.-ben kissé az isoelektromos vonal felett fut le ferde

A mellkasi elvezetések / V₁, 2, 3, 4, 5, 6 / közül a V₁, V₂, V₃, V₄-ben QS komplexus, a V₅- és V₆-ban negatív T hullám.

Ekg vélemény:

80-as frekvenciájú sinus rhythmus. Normális ingerület-vezetés és tartam. Az R-vektor balra tér el. Az ingerület-visszafejlődése szabálytalan.

A standard és praecordialis elvezetések a régi elülső és hátsófali infarktus Ekg képét mutatják.

PKG: 4L4: Kis amplitudójú I. és II. hang. Zörej nem regisztrálható.

Budapest, 1957. április 8-án.

/dr. Ungváry László/

77741/5 - Vörös Csillag Nyomda, Budapest. (1)

18

Szabó Lőrinc 1957. április 8-án készült EKG-je

liliomszagnak érezte magát.
Talán az is volt. Fogta illatát
körötte tíz félmeztelen fiú:
szemük mohó méh! Örökmámorú
kút okádott mellettük. De neki
sajdultak emberi idegei:
elpirúlt, fölkelte, víz alá bukott.
S én láttam (fentről), négy végtagja hogy
nyílt és csukódott – mit megőrijtett:
az egész tó vele szeretkezett.

Hát még ő!

Hát még ő! Ahogy a víz vele, ő
százszor-úgy játszott a kötekedő
hullámokkal: kék combjaik között
bujkált; engedett; aztán megszökött
a rohamukból; visszalüktetett
lúktetésükre, de csak épp egy-egy
csók-villanásnyit, úgyhogy amelyik
kapta, nem tudta: nem szomszédait
érte-e édes villamos ütés.
Lebegtette a buja lebegés.
S néha kétnemű volt a gyönyöre:
izmok közt siklott, majd azt szívta be,
a sikló halat. Szédült már bele,
úgy váltott a részegítő csere.
Ekkor elmosolyodott. Szemei
alatt tovább fúrt a nap; őneki
eszébe jutott első kedvese...
Telefonált: tízre fölmehet-e.

A merénylő víz

Ahogy látóterembe beuszott
a kőpárkány alól, összesugott
az ámuló víz az egyiptomi
hajsisak körül, s hogy az isteni
test hanyattfordult s úgy siklott tovább,
száz hullámkéz rontott egymáson át,
hogy rátörjön. A két kar s láb nyugodt
ütemben még szét- és összezapott
s a szép uszó még élvezte a nap
becézését a tükrös hab alatt;

de a hűvös kristályt egyszerre át-
pezsdtette az élő karcsuság,
a megnyílt öböl. A lány, a naív,
rémülten látta, hogy nekiesik
a merénylő víz (csordányi Triton),
s menekült, vissza... Aztán? A beton-
párkány nőbe és képbe belenyírt, –
kettévágta, akár egy gijjotit!

A kórházi kezelés utáni időszakról nem találunk orvosi dokumentumokat.

A szokásos nyári balatoni nyaralásra ismét elindul. Augusztus 28-án Bernáth Aurélnak írja: „Azt hiszem, elég jól vagyok”¹¹⁵ – noha a Bernáth Auréliéknál eltöltött időszakról (augusztus 5–8.) későbbi visszaemlékezésében Bernáthné erről másképp ír:

nem tudtuk, nem tudhattuk, hogy ez lesz az utolsó látogatása [...] bizonyos, hogy benne is felmerült a gondolat, hogy élete már nem tarthat soká. Nemcsak abból következtek erre, hogy állandóan feltételes módon beszélt a jövőről, mert ez régebben is így volt nála, de akkoriban már mérhetetlenül fáradt volt – emlékszem egészen ki-
merült, ahogy feljött a házhoz vezető serpentin-úton. Ki se ment azután a kertből egész ittléte alatt, szó sem lehetett sétákról, kirándulásokról, mint az előző években.¹¹⁶

De nemcsak fizikailag fáradt, „szomorúan és ingerülten mesélte, hogy nem tudja megkapni útlevelét. Svájcba akart menni, meghívták” – írja Bernáth Aurélié.¹¹⁷ Mennyire elkészeríti ez, még halála napján is fájdalommal beszél erről!

1957. augusztus 30-án Tihanyból Klárának múló panaszoknak tűnő bajáról számol be: „Kisebb felfázás miatt átmeneti vesefájdalmaink voltak. De csoda módon már 2 aszpirinre megennyibültek; egy nap múlva már nem jelentkeztek.”¹¹⁸

Arra, hogy talán nincs minden rendben a költő egészségével, az 1957. szeptember 7-én Balatonfüreden kelt, feleségéhez írt leveléből következtethetünk: „nagyon fárasztó utazás volt; a vonat ¼ 11-re futott be. Nagyot aludtam az éjjel... Előzetesen megkaptam az első reconsen-injekciót a szani-ban egy ápolónőtől.”¹¹⁹

115 Szabó Lőrinc Füzetek 4., 92.

116 Szabó Lőrinc Füzetek 4., 95.

117 Szabó Lőrinc Füzetek 4., 95.

118 Harminchat év, 2. kötet, 501.

119 Harminchat év, 2. kötet, 503.

Ez az utazás máskor nem jelentett nehézséget a költőnek, most nagyon fárasztónak találta, jogosan, hiszen mint kiderül, ekkor már súlyos, gyógyíthatatlan betegségben szenved.

Hogy mikor és milyen módon kerül a kórházba, pontosan nem tudjuk. Orvosi dokumentum erre vonatkozóan nem áll rendelkezésünkre, csupán következtetni tudunk abból a levélből, amelyet Bernáth Aurélné dr. Pártos Alice ír 1957. szeptember 19-én a költőnek: „végtelenül szomorúan vettem a hírt, hogy Maga megint beteg.”¹²⁰ A levélből kiderül, hogy a költő körülbelül két hete fekszik a balatonfüredi Szívkórházban dr. Debrőczinél. Dr. Debrőczy kérésére, Pártos Alice, a barát és orvos, elküld egy 1957. szeptember 14-én kelt *Körtörténet leírást*:

120 Szabó Lőrinc *Füzetek* 4., 93.

121 Szabó Lőrinc *Füzetek* 4., 93.

1957

C 12

Szabo Lőrinc *decurus.*

- [illegible]

A bejegyzés 1955. III. 17 - VIII. 2 - írás a fellépésről szólóbban már
trófiák, pikérek, céljairól, miniatűr karácsonyi és egyéb, egyáltalán
és leírásokról, címlapokra nem volt birtokunk. A fellépésről
előbbi és későbbi kérték és egyéb megajánlatok.

1955 VII. 2-ko'ni uchun kengaytirilgan o'tqazish
kemi. Serebriya, fomatka va uchi qalindilik, uchi
nabrumbre jst nuchet. Tololeit vofar vevlofajid almas
is, uchi abessie - papaverin ubaenuchet.

1917 III. 7 - IV. 1917 in the BRFI - 5 old birds / 10000
old birds / 10000 birds. 10000 birds: 10000 birds. 10000 birds.
Cardinalis, 10000 birds. 10000 birds. 10000 birds.
Aphelictis.

Signale terapiace kimil laegyn keizviru feliu doloer
managet, paraffin pallolant & leuerre e' uelug uilleer ad a
keitelne k apalt.

Carliolopica véleuet, III. 12: Carliolopica, jél uelap
Comper, et illapollerae uae. Javalat: finitae a, poge, kerhe-
le, val' uelueit's. Recore, Penteit, Alaplan, B. C. n'tauis
Eritauis + Kerpau.

[illegible]

IV. 8 Westgren 18/100; Vielescher 10-15 fr.

Exp: $\vec{r}_i$ clut s' e' h'ab'ofale i'f'actes.

III. 8. Mellika, Rtp: *Emphreus* a. *Eughe* j. convex lake solonch.
Kiterjehko hika, sk. *Melyre* allo, jio ceorpi solonch. *Maba*
line, *Salpa* 1 1/2 upjal uapnol, *Musa* cap. nev. *Acosta* *Cocce*
Chleu, *meisreelle* *Edg*, *sclerobice* *jell* *ep* 1. *Medusimum* *rebi*.
III. 6. *Lakerout* - a *lakerout* - *Venbel*. Rtp elavot *Salpa*. Per p. *Opel*.

III. 26-a Athonuat - a Gakade - Venebeli film el Pavol Tolpa. Per m. 9.5.67.
IV. 19-eu Ribnadjur.

B. details receive

 $9\sqrt{712.14}$

MAUYA
DICKMAN FOR MADEIRA
KONVETARA

Dr. Pártos Alice 1957. szeptember 14-én kelt Kórtörténet-leírása

Noha súlyos az állapota („Úgy gondolom, hogy amint szállítható lesz, Pestre jön, – mentőkocsival persze.”) – áll ugyanebben a levélben¹²¹), még nem tudják betegsége okát, és azt tervezik, hogy Gömöri professzor klinikájára viszik, ahol lehetőség van az összes diagnosztikus és terápiás kérdések tisztázására. Hogy ez végül így is történt, azt a lánya visszaemlékezéséből tudjuk, aki azt is leírja, hogy szeptember utolsó két hetében már nagyon rosszul van a költő, de kórházba kerülése után, amikor már haldoklik, akkor is minden gondolata az alkotás. Bosszankodik, hogy Babits méltatlanul kevés helyet kap a *Válogatott versekben*, és utolsó munkája, az *Örök Barátaink* összesített kiadása is foglalkoztatja, arra kéri a lányát, hogy csak három Heine-vers kerüljön a kötetbe.

Lánya, Gáborjáni Szabó Klára Szabó Lőrinc utolsó napjaira így emlékezik:

Az utolsó héten, tehát szeptember végén és október első három napján, már nagyon-nagyon rosszul volt. Sokat olvastattam fel magának az Odüsszeiából. Velem, anyámmal, öcsémmel. Az ebből való felolvasás a 13. ének végén szakadt meg.

Saját versei közül utoljára a Bajrám ünnepént olvastatta fel anyukával s az utolsó két szakaszt Gláz Edit doktornővel, mert ő nem bírta tovább olvasni a fulladásos halálról szóló, részben előre megsejtet sorokat. – Én még az előbbi napokban a Különbékét, a Háromcsőrű kacsábant olvastam neki. Nehéz volt olyat találni, amiben nincs halál Babitsot is kért. Nagyon felizgatta magát, a Babitshoz méltatlanul kevés anyagot tartalmazó Válogatott verseken.

Október elsejéről másodikára virradó éjszakája rettenetes volt. Erről édesanyám számol be. S az anyu által titokban felírt néhány mondat, amiket öntudatlan állapotban mondott.

Illyés Gyulánéval, Flórával már akkor napok óta akart fontos dolgokat, mint kisgyerekesen mondta „titkokat”, a „nagy titkot” közölni. Ekkor már nem volt ereje, vagy talán csak hitte már, hogy van valami „titok”. – Másodikán du. több mint egy órát volt nála Flóra, mi ezalatt kimentünk a folyosóra. Már alig tudott beszélni, Flórának föléje kellett dőlni s fülét a szája elé tartani. De nem sokra mentek, sőt, majdnem hogy semmire. Öt óra előtt Flórával rohantunk dr. Kellerhez (?) a Vajda-csöppekért. Ott, ahogy konyhanyelven Apu állapotát elmagyaráztuk, a dr. nagyon súlyosnak ítélte meg a helyzetet. De azért átadta a csöppeket. Ajándékba. Én nem bíztam ebben, Flóra szuggerálta, hogy mindent meg kell próbálni. Elváltunk. Én szaladgáltam szemcsőppentő után. Itthon vaksötétség várt. Rövidzárlat. G. Szabó Kálmánné Magda volt nálam, itt is aludt már napok óta, hogy velem legyen ezekben a nehéz napokban. A csöppekből egyet megkóstoltam, hogy vajon nagyon rossz-e az íze s Apu

észreveszi-e, ha beadjuk. Aztán orvosokat hívtam fel baráti tanácskéréssel, hogy beadjam-e az orvosságot. (Haits, stb.)

Ezen a du., hogy azt mondtam Klárának minden hiába Apukának 2-3 napja van. Keveset tévedtem. B. Alice s ő is reménykedtek. Őszintén. Másnap 3-án reggel 9 óra néhány perckor megszólalt a telefon s egy résztvevő, sírós női hang, a kórház irodájának adminisztrátora, X. Mária közölte velem, hogy azonnal menjek, ha még látni akarom, mert vége.

Éppen a fürdőszobába indultam volna s le-föl rángattam magamról a pongyolát. Nem tudtam mit csináljak, csak Magdára kiáltottam Taxit! Gyulát! (Illyést) aztán csak ruhát kaptam Magdára és feltűztem a hajam gépiesen, nehogy megijedjen a szokatlanul rendetlen hajtól, ha még magánál volna. Taxit tíz percre nem tudtak kapni. Rohanni szerettem volna. Magda visszatartott, hiszen értelmetlen a gyalog szaladás, amit tulajdonképpen kívántam volna. Végre eszembe jutott a taxi vállalat titkos száma, amit Szécsiéktől kaptam meg pár napja. S így azonnal kaptam kocsit, mikor közöltem, hogy miről van szó. Közben Mancsi (Kemény Lászlóné) feljött az alsó lakásból s velem jött. A sofőrnek könyörögtem, hogy: amennyire emberileg lehetséges meg is tette. Fél tíz előtt ott voltam. Hármasával a lépcsőn. S nagy lazítás a szoba ajtaja előtt. Mi vár rám?! Akkor még csak azt éreztem, hogy rám. Mert nekem rettenetes, ha Apu már nincs. Akkor még nem gondoltam arra, hogy neki is rettenetes lehet a saját halála. Úgy gondoltam, szívroham viszi el gyorsan egy perc alatt. Hogy neki könnyű lesz, s nekem lesz csak elviselhetetlen a hiány. – Benyitottam. Mereven feküdt félig ülő helyzetben. Az orr citrom színű megéledése, amit már hosszú napok óta láttam, erősödött. A kontúrok, az arc kontúrja éles darab krétával megrajzoltak látszottak. Szemüvege rajta volt. Másodnapos szakáll. De addig minden nap saját maga borotválkozott. Nem volt egészen magánál. Akkor egy furcsa fél-öntudatlanságban volt, ami majdnem percenként váltott a tiszta józanság, az aluszékony bágyadtság és az egy-két zavaros mondat között. Amikor beléptem, azonnal megismert. Féltem, hogy ápolatlan és rendezetlen külsőm megijeszti, de ezt már nem vette észre. S anya, okosan közbeszólt hirtelen, hogy: Kisklára egész nap a Rádióban lesz, s azért jött ilyen korán, mert nem tud később. Bágyadtan bólintott. Megcsókoltam. Félve, mert már úgy éreztem, minden mozdulat, zaj, kezelés fáj neki. Azután leültem az ágya melletti székre. Kérdeztem olvassak-e. „Nem.” – mondta határozottan, keményen. Aztán enyhítőbben: „Most fáraszt. Nem tudnék figyelni.” – Az időt próbáltam magyarázni, hogy milyen szép október van. Süt a nap; kezdődik a vénasszonyok nyara s az neki

milyen jó lesz. Csak jóságnál reagált valami fél mosollyal. Nem érdekelte már. De nyugtázta az igyekezetemet. – Mancsi jött be. Leült anyu ágyára. Kérdezte tőle, hogy Bécsben vagyunk-e vagy Magyarországon. „Nem akarok Magyarországon élni! Miért nem engedtek elutazni?” Aztán megjött Lóci, ő a filmgyárra hivatkozott, a korai és gyanús látogatási idő miatt. Lócit is felismerte. Örült neki, halványan, mert élénk indulatai akkor nem voltak. Mikor Gyula is megjött (Illyés) azt mondta: „Gyanúsak vagytok nekem. Túlságosan aggódtok.” Elterelően magyarázkodtunk. Nem is érdekelte tovább. Gyula az ágy lábánál álldogált, magára erőszakolt nyugalommal, nagyon sápadtan. Ő nem hitte, vagy nem akarta hinni, hogy órák választják el legjobb, legigazabb barátjának, írótságának eloszlásától. (Mert az volt a legigazabb.) Őt is megismerte s újból, nagyon halványan de örült neki. „Gyula, neked valamivel könnyebb a helyzeted, mint nekem” – suttozta. Gyula nem értette. Én megismételtem. Akkor hozzátette, kislány, kicsit huncut mosollyal. „Csak vicceltem.” – Aztán, talán nem volt egészen magánál, vagy nagyon elbágyadt. „Heinéből csak hármat.” Csak mosolygott. Én értettem, mert közel hajoltam. Tudom, azt akarta, hogy az Örök Barátainkban végül is csak 3 Heine legyen. Nem szerette. – Közben én ki-kimentem. Váltottuk egymást, hogy ne legyünk túl sokan egyszerre a szobában. Nem akartuk fogyasztani a levegőt, amiből úgyszólván kevés jutott már neki. – Gyula elment. Flórát küldi majd. Estefelé ő is visszajön. – Megjött (Thury Leventéné) Mara. Farkas Ferkó, Bernáthné Pártos Alice. Percekre mentek csak be hozzá. Alice hosszabban bent maradt. Ő orvos. Megjött Flóra. Én telefonáltam a Rádióba. Nem megyek próbára. (Tóth Árpád: Lélektől lélekig) – Orvosok ki-be. Sűrűn. Gömöri is. Infúzió.

Gáborjáni Szabó Klára utólag egy spirális „kockás” füzet 9 lapján írta le közvetlenül az esemény lezárultával emlékezését. A füzet a Petőfi Irodalmi Múzeum hagyatéki letételében került elő.¹²²

A költő utolsó óráit fia, Lóci örököltette meg, több kiadást megért, klasszikus értékű életrajzi leírásában!¹²³

Az a nap ugyanúgy kezdődött, mint bármely másik. Nem éreztem meg semmit. Előző este fáradt voltam. Éjjel jól, mélyen aludtam.

122 PIM hagyatéki letét. A szöveg a *Szabó Lőrinc Füzetek* következő, 8. kötetében jelenik meg, a Tóth Mariann által sajtó alá rendezett *Szabó Lőrinc környezetének naplói* című kötetben.

123 G. Szabó Lőrinc: *Az utolsó háromszázöt perc... A fiú gondolatai az apa mellett*. Felelős kiadó Kiss Ferenc, Bp., 1993.

Reggel sem voltak vészterhes jelek. Kép nem esett le a falról, sehol egy károgó, fekete madár.

Forgattunk. Asszisztens voltam Keleti filmjében: A fekete szem éjszakájában. Nyolckor a műteremben már felvételre készen állt minden.

Dolgoztunk.

Kora délelőtt volt még, mikor váratlanul telefonhoz hívtak. A klinikáról kerestek. Mária:

– Jó lenne, ha azonnal bejönne!

A sminkszobából éppen akkor lépett ki Gönczöl Jancsi. Neki mondtam el először. Atöleltem, szinte belekapaszkodtam.

A műteremben a régi barát, Gaál Pista sietett elém. De neki egy szót sem kellett mondanom, mindent látott.

Rohanj!

Nagy, fekete autó vitt. Filmgyári. A gyártásvezető, Golda adta.

A klinika kapujában megállított a portás.

Száztizenkilenc! – mondtam. Mehettem. Futottam. Fel a lépcsőn, aztán végig az első emeleti folyosón. A száztizenkilenc a végén volt. Ismerőst keresem, de minden csendes. Bár rémlik, mintha valaki ült volna a padon.

[II]

Mély lélegzet a szobaajtó előtt. Szemtörlés. Halkan benyitok. Kisklára már ott van. Meglep. Már?!... Csend van. Apu felnéz az ajtónyitásra. Bágyadtan, fátyolosan. Megismer, de csak a szemével köszön. Lassan vetem a ballonomat és a fekete-fehérszínőros kalapom. Kicsit felráz, hogy Kisklára még harcol:

– Hogyhogy most délelőtt? – kérdi. – Nem forgattok?

S még néhány szót, mely eltereli a gyanút, hogy valamennyien ott vagyunk ebben a szokatlan időben. Valamit dadogok. Ügyetlen próbálkozás. Azt hiszem, inkább magunknak csináljuk. Óvatosan leülök az ágy mellé, Anyu a végéhez áll. Klára Anyu ágyán ül. Az éjjeliszekrényen Apu órája. Megakad a szemem az öreg, ócska szíjon. Az idő: 9 óra 50.

A negyedperc csöndek is iszonyúak ilyenkor. Apu nehezen és sűrűn veszi a levegőt. Szája egészen félrecsúsza és nyitva. Ma már második napja nem borotválkozott. Ajka cserepes, fehér. Fogai kilátszanak, rajta fekete foltok. Ijesztő látvány. Később tudtam meg, hogy a nehezen bevett carbo medicínálisok nyoma. Az arca tegnap este óta szembetűnően továbbfogyott. Két csontja a szeme alatt medereken előreugrik. Szeme zárva, néha kicsit nyitva, de akkor is csak

fehérség látszik a félig hunyt szemhéjak mögül. Álla alatt is behúzódtott a bőr. Észreveszem és csodálkozom: mi tud onnan lefogyni? A haja, a haja a régi: kócosan kétfelé esik a párnán, jobbra és balra a feje körül. És a szemöldöke. Dús, erős. Ördögi – szokta mondani – és némi büszkeséggel sámsoni erőket vélt benne. Bőre kissé nyirkos, meglep, hogy nem túl meleg.

– Láz? – kérdezem gyorsan Anyut, mert a húszmásodperces csend gyanúsán hosszúnak tűnhet Apunak. Még azt gondolhatja, hogy azért hallgatunk, mert valami baj van. Anyu csak a tekintetével válaszol: Láz? Már az sincs.

Torkomban ismét felbugyborékol a sírás. Jaj, csak visszafogjam! De jó, hogy Kisklára hangosan megszólal. Hozzám beszél, de tulajdonképpen Apunak szólnak a szavak:

– Épp most beszélgettünk (... beszélgettek??! Istenem! ...), hogy milyen szép idő van kint. Milyen kellemes. Hogy jó sétálni.

Szinte sikolt minden betű a szavakból.

– Igen – mondom –, nagyon vidám ma a város.

Nem Apunak beszélek, ugye, hisz ez nem vigasztalás, csak úgy, Klára felé, könnyedén. Szemem vörös, mind jobban ég. Gyorsan felállok, kezet kell mosnom az ablak mellett. A tükörből veszem észre Mancit, Anyu testvérét. Némán ül a másik ágy szélén.

Orvos néz be. Valamit csinál, kimegy. Apu alig mozdul. Az arc, a test teljesen ernyedtt. Két keze mozdulatlan, most a takarón kívül. Erősen zihál a mell.

Kinézek az ablakon. Eszembe jut, hogy tegnapelőtt srácok fociztak itt, lent az utcán! Erősek, fiatalok. Elönt a tehetetlen düh.

– Ne! Nem!!

Lázadni akarok! Öklöt rázni! [...]

Mária nyit be a szobába. Csodálkozik, hogy már ott vagyok. Látom rajta, hogy teljesen megrendült Apu állapotán, noha őt személyesen, s a családot nem ismerte. Csak engem. Mária nem orvos, az irodán dolgozik, mégis szakemberré emeli szememben fehér köpenye. Szeretném megkérdezni tőle, hogy látott-e már haldoklót. S hogy így néztek-e ki, mint Apu. De nem merem. Itt a szobában, természetesen nem is lehet, de kint sem. Mert Mária biztosan látott már. És ő őszinte, nem fog hazudni. Látom rajta, hogy mennyire akar segíteni. De úgy érzem, már csak rajtunk. Józan akar és tud maradni.

Gömöri prof. jön be, néhányan kísérik. Ma már jónéhányadszor. Pulzust néz, fájdalmakat kérdez. Meglepődöm, hogy Apu mennyire magához tér, míg Gömöri vizsgálja. Mindent ért, válaszol.

– Nem, nem fáj semmi és mégis mindenhol fáj.

Komplikált, összetett mondatokkal, hasonlatokkal próbálja, nem magyarázni, hanem átéltetni az orvosokkal, hogy mit érez. De azért lassan beszél, pihenőkkel. Néha, egy-egy pillanatra teljesen eltűnik közülünk, majd ismét kiszakítja magát az őt szinte szemmel láthatóan körülvevő, sűrű, fojtogató ködből. Egy-egy roppant koncentrációval kiemeli önmagát a sötétből és akkor ismét itt van közöttünk. De rettenetesen kimeríti, ez látszik. A vizsgálat néhány perc csupán. Aztán injekciót kap. Mi kimegyünk.

Kint Mária, Manci, Klára, Anyu. Mara is itt van. Mária feketét akar hozni. Végül kérek. Látom rajta: örül, hogy tehet valamit. Kisklára a Vajda-cseppekről beszél. Hogy Flóra mennyire hisz benne. Hogy hogyan és mikor szereztek, s hogy az orvosoknak mi a véleménye róla. S hogy reggel a nagy sietségben otthon hagyta. Később tudtam meg, hogy Mancit Kisklára közben hazaküldte érte. „Laci hozza be – mondta –, ne te.”

Most látom, Klára milyen sápadt, festetlen, rettenetesen néz ki. Apunak ez nem tűnik fel? Szinte legyintek önmagamnak válaszul. A Vajda-cseppekben nem hiszek. Semmit. De nem szólok, mert látom, Klarának milyen fontos. Nyilván ő sem hisz igazán, de úgy érzem, nem tud nem hinni benne. Meg kell nyugtatnia önmagát. Ezt a szót használta: „A csodaszer!...” Aztán: „És pont most, mikor tegnap megszereztük a csodaszert!”... Nekem egy pillanatra a német „csodafegyverek” jutnak eszembe. Anyuék (nyilván Marával) már maszkkészítésről beszélnek és fekete ruhákról. Megdöbbenek. Mi ez? Tudom, hogy kell. Igen. De mégis. Hát már ennyire? Legalább volna valaki, legalább egy, aki bízik. Ha vakon, ha csodában is.

– Van fekete cipőd? – kérdik tőlem.

Nem bírok válaszolni, felállok a padról. Nem akarok ezekre gondolni, nem akarom elismerni magamnak sem, hogy tulajdonképpen már – rettenetes, de! – beletörődtem. Nem, nem, nem akarom! Mégis, miközben lassan végigmegyek a folyosón, precízen végiggondolom, hogy igen, van fekete cipőm, és hogy öreg, és hogy a bal gumisarak leváltak. Bizony már régen beadhattam volna a cipészhez.

Gömöri szobájához érek. Benyitok a titkárságra. Nagyon kedvesen fogadnak, látom a teljes együttérzést és segíteni akarást. Érzem, hogy az egész klinika fel van bolydulva. Szeretettel vesznek körül, s mégis valami rossz érzés tölt el. Idegenül érzem magam ebben a szobában, itt, ahol adminisztrálják a betegségeket és a betegeket. Itt, ebben az irodában, ahol a csengető telefonok, a papírok, írógép, minden annyira a munkát, a folyamatosságot, az életet mutatja, akkor, amikor öt ajtóval arrébb Apu szobája olyan csendes. Ott, ahol nem hallatszik más, csak az ő halk nyögése, az a betegséggel szinte tréfálkozóan

fájdalmas-dallamos hang, melyet az utolsó két hét alatt már annyira megismertünk. Egy hosszabb nyögés mélyebben, majd váratlanul felkapva, néhány hanggal (talán terc) feljebb egy rövidebb. S ez ritmikusan ismételve hosszú-hosszú időig. Hmmm-hm! Hmmm-hm! Mintha kicsit játszana a fájdalmaival s ritmusba fogná őket, mint nagyjából félszázaddal ezelőtt, amikor ritmusba rázta a vonatkattogás a fiatal Szabó Lőrincben megszülető első verssorokat.

Gyorsan kijövök az irodából. Vissza Apuhoz.

Megint az ajtó előtt. Milyen nehéz benyitni! Csend. Csak a család. Keresem Anyu és Kisklára tekintetét. Rettenetes ez a tétlenség, ez a látszólagos történelmektől való távollét. Az, hogy ólomhegy-súllyal görnyeszt, szinte árnyékká lapít a tehetetlenség. Hogy semmit sem tudok csinálni! Hogy itt ülök az ágy mellett, kezem az ölemben – senki egy szót, egy mozdulatot –, és közben Szun Vu Kung százezermérföldes bukfenceivel kavargatja fel a mindenséget valami, hogy valahonnan a fényévmilliókból nyílegyenesen ide, ebbe a szobába csapjon be. Szinte látom a láthatatlan rohanást, dobhártyámon dübörög a csönd, kezem ököbe szorul, de csak önmagam, magam ellen, hogy ilyen nyomorult, ilyen buta, ilyen senki vagyok. Hogy hiába növesztettem neandervölgyi fejemet ezertonnás elektronikus aggyá – most mégis itt ülök lélegzetviesszáfojtva a kétágyas fehér szobában és nem tudok mást csinálni, csak azt, hogy félénken kinyújtom a bal kezem, és lassan, nagyon finoman végigsimítom a barna pléd szélén pihenő bal kezefejét. Nagyon figyelek. Szeretném minden érzékszervemet az ujjaim hegyébe összpontosítani, hogy minél jobban megjegyezzem ezt az érintést.

Mert már megjegyezni akarom! Megjegyezni! Emlékezni akarok rá! Tudjátok, mit jelent az, ha már csak ennyit akarunk?!

A körmei kicsit lenőttek és egészen világosak. Az ujjak nyugodtan fekszenek egymás mellett. A halvány bőr furcsán kisimult, az ujjpercek hajlásairól jóformán eltűntek a ráncok. De az erek a kezefején megmaradtak. Vastag csöveik háta erősen kidudorodik, bonyolult hálójuk szinte külön tárgyként fekszik a húson. A kéz melege normális, a bőr kicsit nyirkos.

– Felolvasnék – szólok, hogy mondjak valamit. Nem várok választ, de Apu szeme mégis mozdul. Nemet int. – Az Odüsszeiát – mondom megint –, a tizennegyedik jön...

Nem, nem kell. És Klára is szól:

– Ne fáraszszuk.

Klárával Anyu ágyára ülünk. Úgy szeretnék valami zenét Apunak. Wagnert. Istenem. Annyi erő van benne. Háttha... Aztán arra gondolok, hogy ez talán teátrális lenne. Nem tudom, mit kell, mit le-

het csinálni. De hát nem volna gyönyörű, ha így..., ha ezt hallaná, amikor...! Jézusom! Majdnem kimondtam. Szóval: ha ezt hallaná, amikor meghal. Irtózatossá mondat. Nem tudom, hogy szégyelljem-e magam. De hát uralkodhatunk a gondolatainkon? Csak akkor fojthatjuk vissza, ha már megszülettek.

Természetesen zenéről szó sincs. Nem kell és nem is lehet megcsinálni.

Anyu mellénk áll. Konyakot kínál. Én nem iszom.

Egyszer csak váratlanul megszólal Apu. Hangja gyenge, de teljesen érthető:

– De nagyon aggódtok értem!

Riadt csend. Most mit mondjunk? Rettenetes. Ki szólal már meg!?!... Anyu.

– Itt vannak a gyerekek! – mondja és zavartan felénk mutat.

Istenem, éppen ezt kellett mondani? De rögtön látom: teljesen mindegy. Fő a beszélgetés. Ez azt jelenti, hogy ismét itt van közöttünk, élők között.

Apu, mintha mély álomból ébredne. Szinte felriad. Felénk fordítja a fejét, hunyorog, először szemüvege fölött néz ránk. Szinte érzem, ahogyan tekintetét élesre állítja, mint fényképész a gépét. Még mindig hunyorog, két szemöldöke fölszalad, majd erősen összehúzza őket s végül meglát minket. Érzem, hogy egy pillanatra tisztán felfog bennünket. Kicsit bólint a fejével, egyik kezét megemeli, int. Aztán ismét lehunyja a szemét, és valahogy mintha elrepülne közöttünk. Csak úgy eltűnik. Észrevétlenül.

Esküdni mernék rá, hogy most, ebben a pillanatban teljesen újak voltunk neki. Mintha akkor jöttünk volna. Mintha napok óta nem találkoztunk volna. Pedig néhány, öt, tíz, esetleg harminc perccel előbb külön-külön mindegyikünk szólt már hozzá, ő válaszolt. És mindig tudta: ez Nagyklára, ez Kicsi, most pedig Lóci ül mellette. És most mégis, megint, mint teljesen újakat üdvözölt minket... Két ébrenlétpillanat közt, biztosra veszem, nagy idők futhatnak végig lázálmos gondolatai expresszén. Napok, hetek talán. Vagy esetleg évek? Egy egész élet? Az övé? Most visszafelé? Azt mondják, a halála pillanatában minden ember, egy másodperc alatt, végigéli az egész életét.

Közben nyugodt az arca. Lélegzetet nehezen vesz, szája nyitva, de a meg-megrezzenő ajkakon kívül semmi sem mozdul. Pedig ott bent, a lehunytt szemhéjak mögött félelmetes film pereghet. De miről? Miről? Az utolsó mozi.

Anyuék kimentek. Egyedül vagyok vele.

Megint a fehér széken ülök. Szemben Apuval, ágya bal oldala mellett. Kicsit rossz érzés és kicsit jó, hogy kettesben maradtunk. Két

térdemre könyökölök, előrehajolva nézem őt. Kimondottan tanulmányozom. Fejemben összevissza keringenek a gondolatok. Hol négyzetmilliméteres pontossággal tapogatom tekintetem Apu arcát, hol azon veszem észre magam, hogy csak nézek rá, mozdulatlan szemekkel, és nem látok semmit a jelenből.

Dalmáciára gondolok. (Mikor is volt? Kilencszázharminchat? Harminchét?) És Dubrovnikban a Stefany panzióra. Ott laktunk. Olcsó hely volt. És hogy a szoba erkélyén felejtettem a tornacipőmet, s az Óvárosban csónakot festettek. És Raab szigetén megnéztük a padot, amelyikbe Anyuval – évekkel előbb – bevésték a nevüket. De a támlát már kicserélték. Aztán (máskor) Zugspitze. Július, hógolyó. Aztán fél délelőtt a Deutsches Museumban. Mintha szuggeráltam volna magam, szinte álmodom. Csak néha tűnik elő a két nagy, fehér párnán teljesen ernyedten pihenő feje. Nyolcvan centire tőlem és mégis olyan messze... És fényképek bukkannak elő, róla, gyermekkorból. És Nagymama, és Mihály bácsi, és képek a Tücsökzenéből; keverednek bennem a saját emlékeim, fényképek, versek leírásai. Peregnék előttem, mint egy naptár lapjai, mind gyorsabban, gyorsabban. Befejezésül az idei nyár, Tihany. De jó, hogy végül elmentem vele a Biológiai Intézetbe. Először nem akartam. Aztán mégis. Hogy örült neki. S végül az utolsó kép bennem: egy fénykép, amit én csináltam. Gyula, Flóra és Apu a malomkő-asztal mellett a kis, kerti házban. Hol a fénykép? – jut eszembe. A múlt héten hoztam neki. Szinte felébredek a gondolattól. Az éjjeliszekrényére nézek. Ott van. A kékkötéses Tücsökzene alól kilátszik a sarka.

Most veszem észre, hogy nagyon melegem van. Persze, hiszen itt izzik a lábamnál a kis, elektromos kályha. Lecsavarom, félerőre. Aztán arra gondolok, hogy már ettől a melegtől rosszul lehet az ember. Talán Apu is ezért olyan bágyadt. Mindenesetre megfogom a kályhát és átteszem Anyu ágya alá.

Állok a szoba közepén. Olyan furcsa. Félek? Valami szorítja a gyomromat. Mennék a szobából és maradni akarok. Beszélni szeretnék. De miről? Úgy csinálnék valamit. Akármit, csak ne legyek ilyen tétlen. Rendet. Vagy rendetlenséget.

Tulajdonképpen most nézek körül először a szobában. Egyszerű, kétágyas kórházi szoba. 3×4 méter lehet. Az ajtó az egyik hosszabbik fal bal sarkánál van. Ahogy belépünk, Aput rögtön szemben látjuk, bal kézre, a rövidebb falon van az ágya. Anyué erre merőlegesen, az ajtóval szembeeső, hosszabbik falon. Az ablak jobb oldalt. Asztal, két szék, fogas, mosdó. Minden fehér. Természetesen. És éjjeliszekrények. Apué olyan zsúfolt, mint otthon az íróasztala. Tele könyvekkel, papírokkal. Orvosságok, limonádé, ceruza, hőmérő,

karóra, mi minden van rajta. És vázában egy félcsokor fehér szegfű. A másik felét tegnap este Anyu nekem adta. Hazavettem. De virág van mindenfelé a szobában. Állványon is és végig az ablak mellett. Vázák, poharak, nővérekétől szerzett befőttesüvegek telis-tele virággal. Szépen mosolyognak. És a nap, hála Istennek, ma egészen szépen kisütött ismét.

De az asztal szomorúan néz ki. Néhány edény, megkezdetlen étel a bal sarkában. A másik felén műszerek. Vérnyomásmérő, ampullák, tűk és különböző csillogó és átlátszó, érthetetlen orvosi szerzőszámok, kisebb-nagyobb üvegcsék, gumicsövek, némelyek üvegdobozban, mások csak úgy a terítőn. Nézegetem az ampullákat: sok koffein, a többi tetracor, combetin, hydrocodin, morfium és mások. Igen, látszik, itt nagy csatára készülnek! Kicsit megborzonek. Tisztelettel mustrálgatom őket. Mindig félttem az injekcióktól. Pedig az igazán ijesztő inkább az a két nagyobb szerkezet az ablak előtt. A kerékeken gurítható másfélméteres oxigénpalack (hosszú, piros cső kígyózza körül) és mellette az a csupasz, magas vasállvány. Nem tudom, mi. Azt hiszem, az infúziót készítették rajta elő. Szemre tulajdonképpen nem is félelmetesek. De borzasztó a jelenlétük. Egy hete az oxigénpalack még az ajtó előtt, kívül állt. Akkor még nekünk is azt mondták: „Csak véletlenül ott maradt.” Három napja már tudtuk: Apunak készítették oda. De ma már semmi takargatás. Itt van, benn a szobában. Kéznél. Mert ma már esetleg rögtön kéznél kell lennie.

Még mindig kettesben. Megint ülök. Istenem, nem akarna valamit mondani? Csak nekem? Hátha. De nincs szívem felrázni. És talán nem is akar beszélni. Kezembe hajtom a fejem. De hiszen tegnap is, mikor Flórával kettesben maradt, akart mondani valamit. „Fontos” – magyarázta –, „el kell mondanom magának a titkokat.” De nem tudta, s aztán feladta a reményt. Arra gondolok, hogy talán ügyetlen volt Flóra, bátortalan lehetett, nem segítette beszélni.

Ekkor Apu váratlanul megszorítja a karomat. Felnézek. Látom, tekintete keresgél a szobában.

– Kimentek a nők? – kérdi.

– Igen – mondom. – Hívjam őket?

Rázza a fejét.

– Nem. A kacsát... a kacsát, légy szíves...

Örülök, de nagyon örülök... [...] Hát hogyne. Hiszen élést jelent ez a mondat. Azt, hogy a test dolgozik, az izmok, idegek, reflexek működnek. És még szemérmes is tud lenni: „Kimentek a nők?”!! Én legalábbis nagy fontosságot tulajdonítok a dolognak. Valami remény gyullad bennem: hátha nem is igaz az egész?! Nem túlozzuk

mi a veszélyt? Szeretném bizonygatni magamnak, hogy csak beleloaltuk magunkat a gondolatba, hogy mi, most, itt az utolsó órák szemtanúi vagyunk. Túlzott izgalom. Talán csak mi izzítottuk fel a légkört Apu körül. Ha hinnénk benne, hogy élni fog – akkor nem következne be... No, lám. Már nem tudok önmagamnak sem hazudni. Illetve önmagamnak a legkevésbé. Hiszen a túlzott aggodást bizonygatom és közben akaratlan is kimondom, hogy „nem következne be”. Vagyis: mégis csak azt hiszem, hogy be fog következni.

Ülök a széken. Csöpgök a vízcsep. Elzárom. Valahol rádió szól. Apu most csendes. Nem zihál annyira. Kezei a takarón kívül. A bal kinyújtva, itt, közel hozzám. Jobbját könyökben hajlítva feltámasztja, neki a sima, fehér olajfestékes falnak. Biztosan hűsíti magát. Néha kissé mozdul. Tenyere felém néz. Az ágy fölött közel hajolok hozzá. Belenézek a sok kusza vonásba. Melyik az életvonal? A magamét is megnézem. De nem ad tanácsot.

Már régóta nézem a tenyerét. Azt hiszem, semmire sem gondoltam közben. Hagyom, hogy körülszűrjön a sok vonal, bepókhálózson. A kéz megnő, nagyra, óriásivá, én meg porszem-kicsiny leszek. Ebben a vonaldzsungelben állok tanácstalanul, gondolat nélkül, vastag s hajszálvékony indák fonódnak körém. Állok, keresni akarok, de nem tudom mit, s csak az dobol bennem, hogy sietnem kell, sietni, mert elkések, lemaradok valamiről. De nem tudok mozdulni.

A derekam elzsibbad. Visszahajolok. Különben is jobb kéz – gondolom. A tenyérjósok a balt olvassák. Marhaság! Nem is hiszek benne.

Rászólok magamra: hogy beszélsz?! Ilyenkor? Itt? Egy ilyen profán szót: „marhaság”. Vitatkozni kezdek magammal: miért ne?! Mert nem illik. Illendőség, konvenció: mit változtat ez a lényegen? Azon, hogy minden porcikám, minden atomom érzi, tudja, hogy mi lesz itt. Meghal. M-e-g-h-a-l! Na! Még egyszer! Mondd csak ki! Bírom már? Gyerünk, gyakorolni kell a gondolatot. Forgatom a fejemben a szót: így, pórén, sallang nélkül. Most röviden, egyszerűen, indulat nélkül. Aztán kérdőn, aztán feltételezve. Most felkiált fejemben a gondolat, ordít, zeng, visszhangzik belül a koponyán, mindent betölt. És ismétlem: meghal! És ismétlem: marhaság! És újból. És megint. És zúg, zúg, zúg valami...

Nézem a tenyerét megint. Nem mozdul. Kicsit csillog. Nyirkos. Mi ez itt, ez a fekete pont!?! Egy légy. Igen, egy légy! Egy légy sétál a tenyeren. Hirtelen felriad bennem az ijedtség! Mi ez? Miért nem hessegeti el? Csak nem?! Pont most, és észre sem vettem? Oldalt nézek. Apu lélegzik. Lassan. Egész lassan. Szeme csukva. Megkönnyebbülök. Ismét figyelem a legyet. Első két lábát dörgöli. Gondosan. Precíz munkát végez. Aztán megemeli a potrohát, szívószá-

ját rátapasztja az egyik tenyérvonalba megszorult izzadság-cseppre. Táplálkozik. Hátha pont ez az életvonal?!

Lassan nyílik az ajtó. A legyet a kis léghuzat elhessegeti. Már távol zümmög.

Ápolónő jön be. Pulzust mér, takarót lazít, aztán az ablaknál az egyik vasállvánnyal kezd dolgozni. Kérdem, mi lesz?

– Infúzió.

Fehér gézzel kötötték az üveget az állványhoz. Mintha egy féllite-res befőttesüveg lógna szájjal lefelé. Piros gumicső fut belőle, melyet egy helyen valami krómozott, csavaros szerkezet szorít szűkebbre. Félúton körte alakú üvegbetét szakítja el a csövet, ott csepeg az átlátszó, fehér folyadék. Pötty... pötty... Tovább, ismét egy méter piros kígyózás. Aztán hosszú csillogó tű. Csak félig látszik: mélyen behasít a vénába.

Apu bal karja kinyújtva, tenyérrel felfelé.

Most Anyu ül a kis, fehér széken az ágy mellett. Mire gondolhat? Csodálom, milyen fegyelmezett.

Megint nagyon feszélyez a hallgatás. Különösen, mert Apu kissé magához tért a nemrég bekötött infúziótól. Szeme ugyan most is lehunyva, de valahogy érezni: ezekben a percekben nincs olyan távol tőlünk.

Kisklára mozdul. Apuhoz hajlik.

– Egyél valamit. Zoliék küldték Miskolcra.

Egy falat mézessütemény, pár csepp tej. Nagyon nehezen, de lemegy. Szörnyen kínlódik vele. Miért nem tud nyelni? Fáj? Mitől?

Akkor még nem tudtuk, hogy ez az utolsó, amit megeszik.

*

Ismét orvosok. Most már félóránként.

– Beöntést kapott?

Nem is hallom a választ. Aztán más kopog az ajtón. A konyháról érdeklődnek, hogy mit kér ebédre a beteg. Apu kicsit magához tér, de csak nemet int:

– Semmit, semmit.

Pedig forszírozzák: bármit, amit akar. Főznek külön, vagy meg-hozatják.

– Semmit, semmit.

Istenem! Tegnap még milyen büszke volt, bujkált szája sarkában a félig-meddig rejtegetni próbált mosoly, a jóérzése: hogy neki külön főznek, ha akarja. Sosem akarta. De a tudat, hogy akarhatná! Mert őt becsülik, szeretik. Tetszett neki a dolog. S ha önmagának nem is, vagy alig, de a látogatóknak, a családnak és főleg nekem mindig rendelt.

– Egyél – mondta –, ne hagyd itt. Ez jár nekem. Ne küldjük vissza. És harcolt ezért az ágyban. Csak ha megettem a maradékot, akkor nyugodott meg. Ha végképp nem voltam éhes, megbántódott. Végül mindig ettem a kedvéért.

De most már ez sincs. Szeretném mondani neki:

– Nézd, eszem, nem vész kárba semmi.

És ő látná és örülne, és talán... és biztosan erősödne ő is minden falattól, amit én megeszem.

Micsoda ötlet!?

Tizenegy múlt pár perccel. Én nem vagyok éhes? Még nem. Elképzelhető egyáltalán, hogy ilyenkor, akár később is, éhséget érezzen az ember? Meglepő kérdés bukkan fel bennem: tényleg, ma már nem eszünk? Ilyenkor nem lehet? Tudnék?

Legyintek gondolatban: mit töröm a fejem, úgysem tudok enni.

Közben Gyula megérkezett.

Sokan vagyunk a szobában. Kimegyek a folyosóra. Rágyújtok.

A folyosó elején fehér köpeny fordul ki egy ajtóból: Mária. Megy valahová. Nem látott meg. Most jobb is így. Beszélgetni kellene, márpedig igazán nehezemre esne.

Anyuék is kijönnek. Ülünk a fehér padon. Kevés szó esik.

Kisklára józanul látja a helyzetet. Nem reménykedik. Noha tulajdonképpen én is így érzem, mégis minden porcikám tiltakozik. Nem akarom tudomásul venni. Megfogalmazódik bennem a gondolat, hogy ez a délelőtt valahogy hasonlít egy olyan futball-meccs izgalamához, melynek végeredményét, a vereséget már tudom, de a később leadott rádióközvetítést mégis végigszurkolom. Nem „ideillő” ez a hasonlat?... Istenem!... Az igazság az, hogy ez jut eszembe.

Anyu sem remél már. Azt hiszem. De ő keveset beszél a jelenről. Inkább az elmúlt napok eseményeit emlegeti. Hogy Aput még ebben az állapotában az elsősorban az irodalom, csak az foglalkoztatta. Hallatlanul izgatta az Örök Barátaink közeli kiadása. Meglesz-e? Mi jöhet közbe?! Büszkélkedett a frissen megjelent Tücsök-kel. Aztán Anyu teljesen belső, személyes apróságokat mesél. Apu szavait idézi, mondatait az utolsó napokon. Egyik éjszaka, egy könnyebb percben így szólt:

– Tudja, én... azt hiszem,... sosem voltam ennyire beteg.

Egy másik este, biztosan őszinte, mély fájdalommal:

– Kedves Klára... higgye el ... úgy szerettem volna magával... még néhány évet... békében leélni.

Aztán, hogy tegnapelőtt még, az egyik német anyanyelvű ápolónőnek valami szójáték-tréfát mondott...

Már nem figyelek a beszélgetésre. A tegnapelőtt este jut eszembe. Igen. Tényleg megdöbbenő (vagy talán nem is, hiszen természetes?) az a lelkiismeretesség, precízesség, mely Apuban – általában minden szempontból –, de legkivált az irodalommal kapcsolatban megvolt. Az alkotás, az írás létszükséglete volt. Ebben élt, ez éltetett, még ekkor is.

Az elmúlt napok folyamatos programja volt az Odüsszeia felolvasása. Egyik nap Kisklára, máskor én voltam a soros. Tegnapelőtt a tizenharmadik fejezet vége felé tartottam. Elég késő volt, a szobában félhomály, csak nekem világított egy kis lámpa. Apu csendesen feküdt, aránylag egyenletesen lélegzett. Azt gondoltam, elaludt, de nem akartam a hirtelen beálló csenddel esetleg felébreszteni, s ezért olvastam tovább. Egyszer csak váratlanul félbeszakított:

– Nem jól olvastad. Menj vissza. Nem lehet, hogy így van.

Megnéztem. Tényleg. Egy szótagot kihagytam.

Folytattam tovább. Nem sokkal később ismét megállított:

– Az a disznó Devecseri! Ezt nem így kellett volna!

És megmondta, hogyan. Kis apróság, nüansz. Talán „disznóidat” helyett „disznaidat” érzett helyesnek, vagy valami ehhez hasonló dolgot mondott.

Nem az volt különleges, amit mondott. Dehogy! Hanem, hogy egyáltalán... Hogy ilyen állapotban is... Hogy ehhez, de mondhatni, csak ehhez: az irodalomhoz milyen erővel kapcsolódott még ekkor is.

Most furcsa gondolat-bakugrással Anyuhoz fordulok:

– Az a pizsamakabát van rajta?

– Igen.

Ez jólesik. Meglepő lehet, hogy ilyenkor egyáltalán jóleshet valami az embernek. De mégis így van. Három napja én hoztam be ezt a világoskék, pirossal szegélyezett pizsamakabátot. Előzőleg én mostam ki otthon és én vasaltam. Akkor elbüszkélkedtem Apunak mosónői teljesítményemmel. Tetszett neki a dolog. Meg is vizsgálta a kabátot, hogy igazán minőségi munkát végeztem-e... Ma, az utolsó reggelen, ezt adta rá Anyu. Ezért esik jól.

Úristen! Tehát elhittem. Ha jólesik, hogy ma, az utolsó reggelen... Úgy ez azt jelenti, hogy már én is az utolsó reggelnek tartom a mait! Nem! Nem akarom! Szinte a gondolat elől ugrok fel a padról és kezdek sétálni a folyosón.

Kicsit messzebb is megyek. Le a földszintre. Aztán vissza. Be-benézek néhány kórterembe. Meglepődöm, hogy mennyien vannak a folyosón. Eddig nem is vettem észre. Nem gondoltam rá kifejezetten, de valahogy úgy éreztem, csak Apu és mi vagyunk a kórházban. Mások is szenvednek? Másoknál is tragédiák játszódnak le ezekben a

percekben?! Nem, nem tudok törődni velük. Csak az én bajom, csak az én fájdalmam, az én veszteségem – csak az érdekel.

Egy kórterem ajtajában betegek. Apu szobája felé néznek. Elmegegyek mellettük, nem vesznek észre. Az egyik:

– Mi van a 119-ben?

A másik közömbös hangon:

– Szintén egy haldokló.

Meg sem rándul az arcom. Igaza van.

Megyek a folyosón. Dél van, valahol harang szól. Talán rádió?

Közben látom, Farkas Feri is itt van. Nagyon megtört. Sápadt. Nekünk nem mondja, de félreérthetetlenül lerí róla a teljes reménytelenség.

Gyulával áll a folyosón. A beszélgetés elejét nem hallom. Gyula Aput idézi, aki valamit mondott az imént Anyuról: valami kedveset, megbecsülőt. Olyat, amivel – most Illyést idézem –: „Lőrinc még egyszer, most utoljára, letette a koszorút a felesége lába elé!”

(Szóval Gyula szerint is: „...még utoljára...”!)

Ferkó is Apuról beszél. Hogy az előbb az ápolónő egy kérdésére azt válaszolta:

– Aki egy félórát tud adni, adja meg...

Mit akarhatott ezzel mondani? Barátait várta, kérte? Érezte, hogy már csak félórakkal mérik az idejét? Vagy orvosságra gondolt, az infúzióra? Vagy bármilyen csodaszerre, ami egy-egy félórát adhat még neki?

Eszembe jut a „csodaszer”. A Vajda-cseppek. Manci rohant haza érte. Még nem jött meg? Úgy látszik, nem. Bár nem tudom, olyan zavart vagyok. Az arcok, emberek, jövés-menés annyira összefolyik előttem. Csak önmagamra emlékszem igazán. Egyre kevésbé működnek az érzékszerveim. Zavaros minden, mintha álmodnék, vagy részeg lennék. Válaszaim, cselekedeteim mind automatikusabbak, reflexszerűek.

Csak egy dobol szüntelen: Apu, Apu! Most is hirtelen, látszólag minden különösebb ok nélkül, fokozódik a nyugtalanságom. Azonnal be kell mennem hozzá.

Éppen az infúziót cserélik. Coffeint tesznek hozzá.

Ismét kettesben. Csendesen fekszik. Mintha aludna. Legfeljebb kicsit gyorsabban szedi a levegőt, mint máskor. Nézem, értetlenül.

Hát így néz ki, aki?... Lehet ez?... Nem. Hiszen nem is látszik olyan végzetesnek. Meggyötört az arca és szürke, beesett és borostás. De hát ettől még javulhat az állapota!? Igaz, a szája ijesztően száraz és vékony. A régi húsos, puha ajka szinte eltűnt, keskeny vonallá vékonyodott. Megrendítő a feje, megrendítő az egész összeroppant

test, de mégsem ez az, ami kétségbeejtő. A borzasztó, a lélekgörnyesztő, az, amitől az ember elveszti a tájékozódását térben és időben – az tulajdonképpen megfoghatatlan. Valahogy a levegőben van és szuperultrarövid hullámokként bújik a bőrünk alá, az idegeinkbe, hogy aztán belülről taglózza le a tudatot, mérgezze meg a még reménykedni akaró idegsejteket.

Ahogy fölemelem a fejem, egész közel kerül hozzám az infúzió kis üvegsepegője. Még jobban odahajolok. Szuggeráltan nézem ezeket a cukorral, sókkal terhelt, szivárványt törő s mégis színtelen, parányi csepp-gömböket. Valamiféle csodatévő erőt vél látni bennük laikus reménykedésem. Mintha a létet, a fennmaradást jelentené monoton folyamatosságuk, mely mint a szív verése, olyan állandó. Cseppennek, összegyűlnek s aztán folytatják sürgős és fontos útjukat Apu felé. Szeretném követni őket. Tágra nyílt képzeletem máris rájuk tapad, velük sodródik. Először a gumicsőben, aztán a vékony tű, már a véna. Ott tovább a szív felé. Majd új utakon, mind szűkebbeken halad, szétágazik, majd újból és még, végül sejteken, molekulákon szűrni át magát. Sejtek milliárdjain, melyek mint egy óriás hangyaboly egyedi dolgozói, önmaguk táplálásával a nagy egészet, a bolyt éltetik. Élhet valaki, ha a sejtjei halottak? És meghalhat, ha a sejtjei élnek?!... Sejtjeink, egyenként, külön-külön, túl tudnak élni bennünket?... S ha ők élnek, mi mért lehetünk mégis halottak?... Nem forogtam tovább a gondolatot. Nem találok a kör kezdetét.

Új csepp indul a kis üveg-csepegőben.

Csend. Csend. Csend. Apu halkan szuszog. Pöttyen az infúzió. A falakon, zárt ablakon át távoli a város moraja. Csak a szívem ver hangosan. És gyorsan. Az infúzió lassabb. Öt szívdobbanásra csak egy csepp esik. [...]

Még mindig kettesben vele. Fogom a pulzusát. Sokáig kerestem. Százharminc? Úgy tűnik, szinte egybefolyik a verés ritmusa. Százharminc? De hát ez rengeteg! És láz? Nem érzek komoly meleget. Nincs magas láz és ilyen gyors a pulzus? Nem értek hozzá, de úgy tudom, ez belső vérzést jelent! Honnan veszem ezt? Honnan is? Valahol hallottam. Olvastam? Nem. Apu mutatott egyszer egy táblázatot. Otthon, könyvei között egy orvosi. (Egy? Egy a sok közül.) Abban volt erről valami s ő mutatta nekem. Magyarázott. Mit jelent az alacsony pulzus és magas láz, mit ez, mit az. Erre emlékszem. Magas pulzus, alacsony hőmérséklet: belső vérzés. De hát miért lenne? Ah! Minek gyöttröm magam. Úgysem értek semmit.

Ahogy kezembe hajtom a fejem, érzem, hogy borostás vagyok. Ejnye! Nem helyes. Ilyenkor mégiscsak rendesen kellene kinéznem. Mit is lehetne?... Apu borotvakészlete itt van, itt a mosdó, a meleg

víz folyik. Miért ne? Apunak biztosan imponálna a tett. Igen, ez racionális lenne. Jó idő-, tehát jó élet-kihasználás. És ráadásul a kórház melegvize ingyen van... Valami izgalmasan bizarr, meghökkenítő az ötlet. Igen! Megborotválkozni az apám halálos ágya mellett!! Óriási!

Gyenge voltam. Nem tudtam megküzdeni az „illik – nem illik”-kel. Ülve maradtam a fehér széken, fejem még mindig a kezembe hajtva. Meg sem mozdultam. A tenyeremről visszanyomódó szőrszálak tovább szúrták az arcbőrömet. Csak akartam lázadni. Mind-egy, akárhol. Ahol lehet. Mert ez a tehetetlenség, ez a legiszonyúbb. Ülni és a kisujjamat sem mozdítani, csak nézni, nézni, hogyan fogy el, hogy tűnik semmivé, hogyan vesz fel egy szinte új halmazállapotot, egy merőben mást (noha mindkettő háromdimenziós): hogyan lesz az élő test holt anyag, hogyan lesz egy tárgy az Apám Egy tárgya! Borzalmas ez a megfogalmazás. Borzalmas az igazsága. Itt ülök és nézem, látom, ahogy percről percre jobban beteljesedik. [...]

Egy óra körül járhat az idő. Bernáthné Alisz megérkezett. Anyu és Kisklára bent yannak a szobában.

– Gyula? – kérdem.

– Elment. Este visszajön.

(Este??!! Hol leszünk már este?!)

Apu kicsit megnyitja a szemét. Felismeri Bernáthnét. Bágyadtan bólint. Így köszönti.

Aliszka állandóan azt bizonygatja, hogy Apu nincs is olyan rossz-
szul. Szerinte nincs vész. Komolyan gondolja? Vagy csak vigasztal-
ni akar?

Nem tudok hinni már. Kétségbeesem.

Most Flóra érkezik. Halkan, csendesen beszél, precízen. Hogy Gyula innen hozzá sietett, a hivatalába. Megkérte, hogy most ő legyen itt Lőrincnél. S hogy Ikával ma este utazik Párizsba. De indulás előtt, estefelé, Gyulával hármasan még bejönnek. Ezt Apu felé, hangosabban is elismétli. Apu valamit reagál. Értette? Nem?

Úgy látom, Flóra is percről percre jobban összeomlik. Már ő is látja, hogy mi közeledik. De próbálja tartani magát. Mint aki bízik még.

– Farkas Feri? – kérdi valaki. Flóra válaszol:

– A folyosón találkoztam vele. Azt hiszem, Manci is ott van.

Nagyon keveset beszélünk. Már nem csináljuk a koradélelőtti színjátékot: a mű-könnyed csevegést, s a csodálkozást egymáson, hogy „véletlenül” így összegyűltünk. Legtöbbször Anyu ágyán ülünk.

Várunk. Meleg van. Apu furcsán szíjja a levegőt. Elaludt. Illetve, mintha egy kicsit nyugodtabb, vagy inkább valahogy természetesebb lenne.

Igen. Egy idegen, ha most belépne, nem látna semmi drámaikat. Néhány látogató, s egy csendesen szundikáló beteg. Ennyi az egész. Mégis valamilyen láthatatlan feszültség vibrál a levegőben. Úgy érzem, mindannyian arra gondolunk: legyünk már túl rajta. Az, ami bennem van, nagyon hasonlít az elutazót kikísérő ember érzéseéhez. Állok a peronon. A mozdony pöfög elöl, már indulásra kész, de még nem mozdul a szerelvény. És senki sem tudja, mikor indul. Nem lehet ilyenkor már búcsúzni. Az agy kiürül, gondolat nincs, csak várja az ember, hogy induljon már. Induljon már, ha muszáj. Hogy mi mindent kellett volna még mondani az elutazónak, az úgyis csak holnap vagy holnapután, még inkább évek múlva jut majd eszünkbe.

Most egyelőre ülünk és várunk.

És ahogy az utolsó pillanathoz közeledünk, úgy mosódik össze bennem egyre jobban minden. Nem tudok már koncentrálni. A későbbi, ami három óra körül következett – az a lelki detonáció szétrombolta a közvetlenül előtte történeteket. Csak villanások maradtak meg.

Vagy az események gyorsultak?

Pedig még száztizenöt perc hátra volt!

*

Apu mozgolódni kezd. Mintha ébredne. Hunyorog, szétnéz. Felkelünk, az ágyához lépünk valamennyien. Látom, hogy a szemüvege rendkívül piszkos, összefogdosott. Tele ujjlenyomatokkal. Én is szemüveges vagyok, tudom, ez nagyon zavaró. Persze. Biztosan ezért hunyorog, ezért olyan bizonytalan. Megtisztítom. Minden apróságba belekapaszkodik az időről időre felébredő reménykedés. Mintha valóban a piszkos szemüveg lenne a legnagyobb gond. Mintha mindennek ez lenne az oka. Rögtön próbálom is ezt lelkesen magyarázni a köröttem lévőeknek.

Ebédet hoznak. Nem kell. Hát akkor együk meg mi – mondják. Anyu rá akar beszélni. De nem bírok egy falatot sem enni.

Kint süt a nap. Kihajolok az ablakon. Jobb felől valamilyen futballmeccs. A fel-felzúduló tízezrek távoli hangnyalábja egyszer-egyszer elcsap idáig a Népstadion felől. Micsoda kontraszt!... Kiszellőzött a szoba. Csukom az ablakot.

Gömöri prof. jön be, most nagy kísérettel.

Apu előtt nézegetik, mutatják a röntgensorozatot. Gömöri azt mondja, hogy egész jó! Ezt először mi is elhisszük. Aztán kint a folyosón Gömöri Alisszal és Flórával beszél:

– Hát, nagyon... Órák, napok... Teljesen reménytelen. A felvétel mindent kimutat, noha a laborlelet még negatív.

– A Vajda-cseppeket lehet? – kérdi Flóra.

A „csodaszer”! Istenem! Persze, közben behozta Mancsi. Igen, azt hiszem ő. Tényleg, mégiscsak meg kellene próbálni.

– Beadhatjuk?

Gömöri egy kézlegyintéssel beleegyezik. Láthatóan inkább a mi megnyugtatóságunk miatt.

A Vajda-cseppeket limonádéba. Lenyeli.

*

Flóra és én kettesben. Apu a harmadik. Flóra az ágy szélén ül, én Apu karját fogom. Félórája ő kért bennünket, hogy legyünk vele kettesben, mert akar valamit. Biztosan el akarja mondani a „titkokat”. Édes Istenem! Milyen titkok lehetnek ilyenkor?... Mindketten próbálkozunk. Nem megy. Nem tud koncentrálni. Néha ránk tekint, mozdul is a szája, kézfeje, ujjai – aztán láthatóan ő maga is beletörődik. Nem megy.

Nem fárasztjuk tovább. Kimegyünk. Kisklára be.

A folyosón Anyu, Flóra, Alisz, Mancsi, Mara és azt hiszem, Farkas Feri. És kíváncsi tekintetek a többi szobák ajtajában. Érdekes, két órája még nem foglalkoztak velünk ennyire a többi betegek. Halottak valamit?

Flóra beszél. Nyugtatni akar bennünket, s talán önmagát is. Ő Gömöri nyilatkozata ellenére sem hiszi – mondja. – Este még látni fogja Lőrincet. Ikával bejönnek, – ismétli. Aztán a Vajda-cseppek eredményeiről beszél. Különböző csodálatos gyógyulások történetét mondja el.

– Ki tud hinni benne? – gondolom. De azért jólesik hallgatni. Minden szalmaszálba belekapaszkodik a reménykedés.

Flóra:

– Mindenesetre enyhít. Csak szívódjon fel valami!

– Ha igaz, Ferkó most búcsúzik el. 14 óra 15.

Aztán Gömöri prof. jön újra. Ilyen sűrűn? Mi van itt? A délutáni vizit. A folyosón maradok.

Ekkor már-már azt hittem, hogy a négyórás szorongás feszültségétől elzsibbadt figyelmem csupán a folyosó mozaiklap burkolatára tud koncentrálni. Csak lábfejemet képes irányítani, ahogy leszegett fejjel fel-alá járok s kerülgetem gondosan a repedéseket. Nem szabad rálépni egyre sem. Ki kell kerülni őket... De nem! Megállok. Valami felriaszt. Visszafojtom a lélegzetem. Agyam láthatatlan ideg-antennái messzire kinyúlnak, reménytelenül tapogatják végig azokat a szuper-ultrarövid jeleket, melyeket érzek – vagy érezni vélek – ma-

gam körül. De hiába próbálják őket megfejteni agytekervényeim labirintusai. Zsibbaszt valami. Mi történt? Képzelműdöm? Csendes a folyosó. De mégis, mintha valami vákuum örvénye húzna... Szél van? Itt? Kezem fejét a homlokomhoz szorítom. Valami elsuhant? Egyre gyorsabb az örvény. S egyáltalán, minden úgy rohanni kezd...

Mi volt ez?

Rázom a fejem. Megütöm háromszor a homlokomat. Bolond vagyok. Tisztára bolond. Mélylégzés. Egyszer, még egyszer. Így. Mint sportoló koromban a pályán, edzés után. Csak nyugodtan. Levezetni. Lazítani. Így. Csak szabályosan, egyenletesen.

Koppannak ismét a lépteim a mozaiklapokon. Szép szabályosan futnak össze a sorok a folyosó távoli végén. Ez jó. Ez helyes. Fő a nyugalom, a rend. Csak óvatosan. A repedések! Nem szabad rálépni egyre sem. Nem szabad rálépni egyre sem. Nem szabad rálépni...

És most hirtelen derékszögben egy fordulat. Új sorra lépek. Ez a szobába vezet.

*

Már megint orvosok jönnek. Megnézik Aput. Gömöri most van itt utoljára. Közben Alisz itatni próbálja Aput. Nem megy. Pedig kellene innia valamit, szinte homokszáraz a szája. Az erőlködéstől kissé magához is tér. Beszél is:

– Fáj!... Alisz, maga nagyon kegyetlen hozzám!

Gömöri még tud kedélyes lenni:

– Ugyan!... Ilyet mond az orvosának?! – Aztán halkán Gláz Edithez, a doktornőhöz: – Újból csapolni kell a beteget.

– Nem bírom tovább. Borzasztóan megsűrűsödött a levegő. Vagy a szívem kalapál ennyire? Nagy nyugtalanság vesz erőt rajtam. Nem tudok a szobában maradni, pedig csak az előbb jöttem be. Apu mocorog ugyan, mozdul, beszél is valamiket, de csak szörnyű erőfeszítések árán. Nagyon rossz benyomást tesz rám. Sokkal rosszabb így látnom őt, mint eddig, míg szürkén, mozdulatlanul feküdt.

Kimegyek. Végigsietek a folyosón. Kergetem magam, mintha sürgős dolgom lenne. El kell intéznem valamit. Mit? Nem tudom, de intéznem kell... Az irodába nyitok. Egy közeli barát kellene. Segítség! A barátom kellene! Öcsit próbálom, Haeffler Öcsit, telefonon. Tárászok. Még. Még. Öcsi!!... Sikerült vele beszélnem? Nem? Nem emlékszem. Már fordulok is vissza. Rohanok. Anyu, Flóra, Mara kint vannak a folyosón. Bent Kisklára és Alisz.

Mi ez?!! Apu félig ül, Alisz itatni akarja. Apu köhög, köhög, fullasztóan köhög. Kezdek pánikba esni. Ijesztő ez a hirtelen felbolydulás az eddig dermedt-csendes szobában.

Rettenetes ez a köhögés, rázkódik az egész teste. Félrehúzódom az ablak közelébe, az oxigénpalack mellé.

Valahogy, egyszer csak ott van a doktornő: Gláz Edith és egy nővérke. Azt hiszem: Stefi nővér. Vagy ők már az előbb is benn voltak? Nem tudom.

Most Gláz Edith injekciót ad. Domopont.

Aztán, egy idő múlva Apu gyanúsan élénk lesz. És erős. Megrettenek. A tarkómra mintha lassan, egyenletesen egy hosszú jégtömböt csúsztatnának. Zsibbad és megy fel az agyba a hideg és le a gerincbe. És mégis tűzforró vagyok. Elönt a verejték. Fejemből a vér kiszalad, vagy nem tudom, talán éppen bele... Égek és mégis ez a dermesztő, jeges lehelet a nyakszirtem fölött... Nyitott szájjal veszem a levegőt, a nyelvem kiszárad, mikor Apu kapkodva, de egész hangosan, rémülten kiált:

– A lábam! Nem érzem a lábam! Mintha nem lenne.

– Már félig ül, dörzsölni akarja a jobb lába fejét.

Alisz és én már ott vagyunk. Mi dörzsöljük. Apu iszonyúan erőlködik. Teljesen fel akar ülni. Kapkodja a levegőt.

Honnan ez az erő?

Ez az a bizonyos „utolsó erőlködés”? – villan át rajtam.

Apunak segíteni akar valaki a felülésben. Ő most egészen hangosan, szinte kiáltva parancsol:

– Lóci... Lóci segítsen. Ő férfi. Ő erős...

Felülés közben nem is törődött a vénájából előmeredő tűvel. Most kirántják a karjából az infúziót.

És ekkor... ekkor kezdődött el a csata. A döntő. Az utolsó.

A Nővér kikiált a folyosóra. Anyu, Flóra be a szobába. Én ismét a lábát dörzsölöm. Apu hánykolódik, félig felült. A Nővérke tartja.

Az ágyát elrántják a faltól. Kell a hely mindkét oldalról. Valami felborul.

– Levegőt!! Levegőt!!!

Gláz Edith a túloldalon, a fal s az ágy közé préseli be magát. Az injekciókat már szinte vakon döfi. Kettőt, hármat, sokat. Látom, már azzal sem törődik, hogy előbb a bőrt benzinnel lemossa. Csak szűr, szűr. Újat, és még, és még... Nincs idő. Rohanás a másodpercek után... Órákon át mozdulatlan nyugalom, s most, most viszont... Nem is látom már, mit csinál. Csak csillogó ezüst tűk, üvegek, fiolák villannak fel a szemem előtt. Párbaj a halállal.

A földön üres ampullákat tapos és csikordít szét a láb.

Anyu az ágy végénél. Most ő dörzsöli a takaró alatt Apu lábát. Ő és Alisz. Tenni akarnak valamit.

Nem bírom nézni! Nem bírom! Az ablakhoz rohanok. Hisztériásan fogom a fejem és szorítom, szorítom a két tenyerem közé.

Gláz Edith kiált:

– Oxigént!

Itt van az ablaknál, mellettem a félelmetes palack. De jó, hogy itt van.

Már az ágy nál. Fogom a kígyózó piros csövet. Valaki kinyitja a csapot. Rettenetes sziszegés fúj ki belőle.

– Szsz-sz-sz-sz...

Hová tartsam a csövet? És hogyan?

És ekkor az utolsó hang az Apámból:

– Jaj, jaj, jaj...

Ettől kezdve némán vergődött. A Nővérke feltámasztja.

Anyu, Klára, Flóra és Alisz az ágy lábánál. Manci hol van? Gláz Edith a túloldalon, ahol a fal volt. Ott a Nővérke is.

Kisklára felől csak ezt hallom. Ötvenedszer ismétli:

– Ugye nem érzi? ... Ugye nem érzi? ...

Rettenetesen sziszeg az oxigén. Szinte mást sem hallok már, csak ezt a mindent elnyomó sziszegést. Iszonyú kísérőzene.

Apu bőre valószerűtlenül hamuszürke, hideg verejték fényezi.

És most ...!

... És most a szája hatalmasra tágul: mint egy ásító barlang... Eddig vergődő, óriásivá nőtt szeme hirtelen megakad. Megakad! Nem elbágyad, mint egy lejáró szerkezet, nem lassan, mint egy fáradó motor – hanem váratlanul, hirtelen, mint mikor egy erős fényű lámpát kikapcsolnak. Vaksötét. Megáll. Szeme, mintha egyetlen pupilává változott volna.

Fagyott tekintete rátapad a mellette álló Nővérke kékfehérruhás mellére.

Ez volt az utolsó, amit látott. Ez a szép kék-fehér.

Azonban a foga még csikorog. Nagyon!

A szeme mozdulatlan, de arca eltorzul, egész teste iszonyatosan kifeszül. Mennyi erő volt még benne! Nem hagyja magát!

Már megint a szemére meredek. Nem tudom elvenni a tekintetem. Az övé: nem rebben, nem szűkül, fagyottan mered a kék-fehérré. A Nővérke még magához emelve tartja Apu fejét.

Foga már ritkábban csikorog. És gyengébben.

Aztán elernyed a szája.

Reflexek.

Csend. Csend van és mégis dübörög a fülem. Szét akar szakadni a fejem. Nem hiszem el! Nem! Nem! Nem!

Csend. De mégis, valami sivít, füttyül...

Az a vörös oxigéncső, itt a kezemben, az még mindig sziszeg. Iszonyú! Borzalmas ez a hang.

Senki sem mozdul.

Apu sem.

A doktornő sem.

Mi sem.

Csak sziszeg, sivít a cső. Senki sem szól. Nem mondják, hogy vegyem el Apu szája elől. Nem mondják, hogy zárjam el. Semmit sem mondanak!

Lassan elhúzom a csövet az arca elől. Hát nem mondják, hogy tegyem vissza?!! Miért nem mondják?

Rémes ez a mozdulatlanság! Mintha órák óta... Egy pillanatra még egyszer az árnyék-remény: lehet, hogy elmúlt a krízis? Most majd minden rendbe jön?

Vagy mégis? Ugye nem?! Nem! Nem akarom elhinni!

Körülnézek. Azt hiszem, a többiek sem tudják biztosan, mi is van most. Mindenki csak áll, mozdulatlanul. A kezek mereven markolják az ágy vasát. Mi lesz? Nincs tovább?

– Szsz-sz-sz-sz...

És ha én most... ha én most elzárnám? Ha meg-szün-tet-ném?! Ha nem adnék több oxigént?!... Igen! Ezt kell tennem. És akkor majd rámkialtanak:

– Mit csinál! Nyissa ki!!

Lassan elzárom a palackot...

...De nem szól senki semmit.

A csend, mint egy koromfekete kupola záródik fölénk és fog össze bennünket, kis csoportot az ágy körül.

A Nővérke még mindig tartja Apu fejét.

Gláz Edith előrehajol. Szívhangot keres.

Visszatartom a lélegzetem.

Alisz a tekintetével kérdez.

A doktornő fejet ráz. Nincs. Nincs már szívhang.

Mit kell ilyenkor csinálni? Senki sem tudja. Zavar.

Megnézem az órát: 2 óra 55 perc.

Mintha lassan valamilyen fullasztó lázálomból ébrednék. A szoba: csatatér. Iszonyú felfordulás. Elhúzott ágy, ledobott takaró, feldőlt szék. A földön szakadt lázlap, ampullák, injekciós tűk, szétszóródott papírok, leletek. Összetaposva.

És – micsoda gondolat! – az első szavam:

– Mint egy filmen!
Igen. Mint egy filmen. Valaki meghal: ezt így kell megcsinálni.
Tökéletesen sikerült.
Mindenki kimegy.
Egy percre ismét kettesben maradunk.
És ekkor átszakad a gát. Dübörögve dől minden. Az utolsó tartás
is összeroppan bennem. Nem gondolkodom. Semmi sem érdekel.
Vége a józanságnak. Felnyüszítetek. Nem, utánakiáltok, mintha utol-
érné őt valahol a hangom:
– Apu!!!

A lélekben, testben sokat szenvedett költő 1957. október 3-án meghal.

nem olyan fontos dolog a halálom.
Semmi se vész el ezen a világon,
egy a lélek és ezer a ruhája
s a valóság csak ez a könnyű pára.
(„Ez vagy te”)¹²⁴

124 Szabó Lőrinc: *Összes versei*, I. 420.

A kórtörténete alapján ez a halálok váratlan, de nem valószínűtlen. Inkább gondolhattunk volna egy újabb infarktusra, mint halálokra, de élete során sorra fellelhetjük azokat a rizikófaktorokat, amelyek a tüdőrák kialakulásához vezethettek: erős dohányzás, állandó stressz, hogy csak néhányat említsünk közülük, és amelyek bizonyítottan a rákos megbetegedés kialakulásához vezethetnek, jelen esetben, annak egy fulmináns formájához, hiszen a márciusi vizsgálatok (mellkasröntgen, vérvizsgálat stb.) még nem utalnak ennek kialakulására.

A 120.H./57. regisztrációs szám alatti Kórbonctani másolatot a III. Belklinikán állították ki. Tartalmazza a költő halálának időpontját: 1957. X. 3. 15 óra, valamint a boncolás időpontját: 1957. X. 4. 12 óra.

A külleírás mellett, a belső vizsgálat részletesen leírja a daganat áttéteinek lokalizációját: peritoneum [*hasbártya*]: számos tumorgöb, mesenterium [*bélfodor*]: számos tumorgöb, b. mellüreg: 2600 ml véres folyadék, b. tüdő összenyomott, felszínén számos borsónyi és kisebb, helyenként gyöngyfüzérszerűen elrendeződő fehér tumorgöb van, pleura [*mellbártya*] – tumor szövet, pericardium [*szívburrok*]: kívülről infiltrálják, de abba nem törnek át.

A szív megnagyobbodott, mindkét kamrája tágult. A bal kamra izomfalában a csúcsnak és kamraseptumnak megfelelően gyerekenyérnyi területen kiterjedt subendocardialis [*szívbelbártya alatt*] hegesedés van, melynek megfelelően a kamrafal izomzata 3–4 mm vastagságban hegszövettel substituált [*belyettesített*]. A bal kamra hátsó falában a sulcus coronarius alatt 5 forintosnyi területen a kamrafal 3–4 mm vastag, és itt kizárólag tömött hegszövet által alkotott. A bal kamra elülső falában a sulcus coronarius alatt 2 forintosnyi heges góc van. A koszorúerek fala erősen megvastagodott, merev, belhártyájuk diffuse atheromás, több szakaszon hegesen obliterált.

A bal tüdő bronchus lumenét [...] tömött-fehér daganatszövet szűkíti mely infiltrálja a bronchusfalat és almányi területen a környező tüdőszövetet a basális segmentumainak állományára is és a basális segmentbronhusok nyálkahártyáját is infiltrálja, lumenüket erősen beszűkíti, a tumortömeg körülöleli a bal arteria pulmonalis alsó lebeny ágát és ezt virtuális réssé szűkíti, a tumor közvetlenül ráterjed a mediastinum oldalán a zsigeri és falopleurára és közvetlenül folytatódik a fali pleuralemezt borító tumortömegbe [...].

A részletes leírásból kiderül, hogy a bal tüdőt átszövi a tumor. Mindkét mellékvese ökölnyi tumorconglomerátummá alakult. A hasnyálmirigy feji és farki részében szintén tumormetastasis [*daganat áttét*] található. A patkóbél és vékonybél teljeszórt metastasisal. Ugyancsak áttétek vannak a májban. Az epehólyagban három mogyorónyi kő található. A vesékben számos subcapsuláris tumormetastasis van.

A koponyaüreg és nyaki szervek boncolásától kegyeleti okból eltekintettek.

A kórbonctani vizsgálatból egyértelműen látszik, hogy az alapbetegség a bal tüdő bronchogén tumora, mely számos áttétet képzett a fent említett szervekben, és a bal alsó lebeny pulmonális arteriáit comprímálta. Ennek következtében a bal tüdő alsó lebenyében haemorrhágiás infarctusok keletkeztek, az infarctusok

M á s o l a t .

120.H./57.

III. Belklinika.

S Z A B O L Ó R I N C 57 é.író.

Meghalt: 1957. X.3. 15 h. Boncolva: 1957. X.4. 12 h.
Klin. dg: Tu. pulm. Pleuritis carcerosa. St.p. infarct.
myocardii.
Boncolta: dr.Szinay

Külsőleírás: Magas, erőteljes termetű idős férfi holtteste. Hullamerevség testszerte fennáll. Háti részeken nagy kiterjedésű süllyedésses hullafoltok.

Világos barna haj, kopaszodó fejtető. Kék szívdarvánnyárgyák. Fül, orr, szájnnyilas tiszta. Látható fogazat ép, gondozott. Széles mellkas, a mellkas szintjében levő has. Bal oldalt a hátón tüszurások nyomai. Izmos végtagok.

Belső vizsgálát: Hasfali zsirszövet 2 cm. vastag. Appendix Ø. A peritoneum lemezein, különösen a fali peritoneumon számos borsónyi és kisebb szürkés-fehér tömött tumorgöb van. A mesenteriumban több helyen mogyórónyi, diónyi, tömött szürkés-fehér szövetből álló tumorgöb van. Rekeszállás bal oldalon a VI. borda alsó szélénél, jobb oldalt a V. borda felső szélénél.

A bal mellüregben 2600 mc. véres folyadék van, melyben vaskos fibrincoafatok usznak. A bal tüdő összenyomott, felszínén számos borsónyi és kisebb helyenként gyöngyfüzérszerűen elrendeződő fehér tumorgöb van. A fali pleura mindent erősen megvastagodott, 4-20 mm. vastag, felszine karfiolszerűen egyenetlen. A megvastagodást tömött fehér tumorszövet okozza. A bal mediastinalis pleura felszine hüvelykujjnyi és valamivel vastagabb polyposusan előemelkedő tumorgöbökkel fedett, melyek a megfelelő pericardium-részletet kívülről infiltrálják, de abba nem törnek át. Pericardialis zsák kissé tágult, pericardium lemezei simák, fénylők, tükrözők. Szív megnagyobbodott, mindkét kamrája tágult. A szívmag kamrának megfelelően 18 mm., a jobb kamrában 5 mm. vastag. A bal kamra izomfalában a csucsok és kamraszeptumnak megfelelően gyerektényérnyi területen kiterjedt subendocardialis hegesedés van, melynek megfelelően a kamrafal izomzata 3-4 mm. vastagságban hegeszövettel substitult. A bal kamra hátsó falában a sulcus coronarius alatt 5 forintosnyi területen a kamrafal 3-4 mm. vastag és itt kizárólag tömött hegeszövet által alkotott. A bal kamra elülső falában a sulcus coronarius alatt 2 forintosnyi heges göb van. Billentyűrendszer ép. A koszorúerek fala erősen megvastagodott, merev, belhártyájuk ugyszólván diffuse atheromas, a bal arteria coronaria elülső leszálló ága az orificiumtól 2 cm.-re 1.5 cm. hosszú szakaszon hegesen obliteralt. A bal arteria coronaria ramus circumflexus 1 cm. hosszú szakaszon hegesen atheromásan obliteralt. Az aorta teljes hosszúságban megvastagodott falu, belhártyája sűrűn egymás mellett elhelyezkedő atheromas plaqueokkal defett, a hasi szakaszon emellett kiterjedt elmeszesedés és számos forintosnyi és kisebb atheromás fekély is van. A peripheriás arteriák merevek, vastagfalúak, atheromásak, de nem szűkültek. A bal t dő felső lebenye légtartó, kp. vérbő, löszörpárna tapintatu, be-

./.

- 2 -

lőle nyomásra kevés habos savó ürül, bronchusai diffuse tágultak, nyálkahártyájuk nyálkával fedett. A bal tüdő bronchus intermediusa a felső lebeny bronchus és a lingula bronchusának szájadéka alatt közvetlenül kezdődően sondányira beszűkült, lumenét tömött-fehér daganatszövet szűkíti, mely infiltrálja a bronchusfalat és alományi területen a környező tüdőszövetet is; a basalis segmentbronchusok mentén gyökérszerűen ráterjed az alsó lebeny basalis segmentumainak állományára is és a basalis segmentbronchusok nyálkahártyáját is infiltrálja, lumenüket erősen beszűkíti; a tumortömeg körülöleli a bal arteria pulmonalis alsó lebeny ágát és ezt virtualis réssé szűkíti; a tumor közvetlenül ráterjed a mediastinum oldalán a zsigeri és fali pleurára és közvetlenül folytatódik a fali peluralemezt borító tumortömegbe. A bal alsó lebeny fibrinlepedékkel fedett, deszkakemény, metszéslapján homogen-feketes-vörös egynemű szövetből áll, melyben egy helyen mogyorónyi, kezdődő, barnás színű fellágyulás is van. A bal oldali paratrachealis nyirokcsomók szilványiak, tumorosak. A jobb tüdő puffadt, tömött szivacs tapintatú, vérbő, metszéslapjáról bőven ürül véres habos savó, bronchusai diffuse tágultak, nyálkahártyájuk kevés nyálkával fedett. A bal tüdő csucsában egy cseresznyéni és két borsónyi, szürkés-fehér tumormetastasis van. A koponyatüreg boncolásától és a nyaki szervek boncolásától kegyeleti okból eltekintettünk.

Lép szokott nagyságu, állománya kissé szívós, vérbő. Mindkét mellékvese ökölnyi szürkés-fehér tumorconglomeratum alakult, melyben csak sejthető a praexistáló mellékvese szövet néhány maradványa. A pancreas szokott nagyságu, mirigyes szerkezetű, állományában a feji és farki részben néhány borsónyi és kisebb tömött-fehér tumormetastasis van. A máj erősen megnagyobbodott, felszíne sima, szélei lekerekítettek, felszíne és metszéslapja szerezendió rajzolatot ad, szederjés-vörös, állományában elszórtan néhány borsónyi és kisebb tömött szürkés-fehér tumormetastasis van. Epeutak szabadok. Epehólyag hig, zöld epe mellett 3 mogyorónyi facettalt vegyeskö van. Gyomor tartalma kevés hig nyákos anyag, gyomor nyálkahártyája ép. A vékonybélben kevés hig pépes bétartalom. A duodenum és jejunum nyálkahártyája borsónyi-barackmagnyi szürkés-fehér, rendszeren centralis kifeléyesedést mutató tumorgöbökkel telezsórt, úgy hogy minden 10 cm. hosszú szakaszon átlag 10-15 tumorgóc van. Az ileum és vastagbél nyálkahártya szabad. A vastagbélket bőséges formált bétartalom tölti ki.

A vesék a halott természetének megfelelő nagyságuak, tokjuk könnyen levonható, kéregállományukban mindkét oldalon számos subcapsularisan ülő borsónyi és kisebb szürkés-fehér tumormetastasis van, egyébként a vesék felszíne és metszéslapja szerderjés vörös állománya kissé tömött. A vese üregrendszere és ureter jobb oldalt eltérést nem mutat, bal oldalt a vesekelyhek, vesemedence és ureter egyaránt némileg tágultak, nyálkahártyájuk megvastagodott. Húghólyag, prostata, herék Ø

Csontrendszer alakilag ép.

Szervsúlyok: Mellékvesék: 130 gr., Szív: 490, Vesék: 355, Tüdők: 1720, Lép: 200, Máj: 2435 gr.

Kórbonctani diagnózis: Carcinoma bronchogenes pulmonis sinistri. Pleuritis carcinomatosa l.sin. Strietura rami inferioris arteriae pulmonalis sin. per tumorem, inde infarcti haemorrhagiei lobi inferioris pulmonis sin. Metastases carcinomatosae lymphoglandularum paratrachealium et hili pulmonis sin., peritonoi, mesenterii apicis pulmonis d. pancreatis, glandularum suprarenalium, hepatis, renum, et mucosae intestini duodeni adque jejuni. Hypertrophia ventriculi sinistri cordis. Dilatatio ventriculorum cordis. Atherosclerosis universalis mai. gr. Obliteratio atherosclerotica rami descendens anterioris et descendens posterioris arteriarum coronariarum. Cicatrissatio post infarctum myocardi. Oedema pulmonis d. Hyperaemia passiva organorum internorum. Cholelithiasis. Pyelitis chr. l.sin.
elen volt: dr. Gláz.

Boncolta: dr. Szinay s.k.

120.H./ 57. Szabó Lőrinc 57 é. Bjkv. folyt.

Kórszövettani vizsg.: Vizsgáltuk a primaer tumort, valamint a nyirokcsomók pleura, bél, máj, vese, mellékvese metastasisokat. A primaer tumorban és metastasisokban egyaránt csak helyenként találunk némileg differentiált, a helyenként lapjám irányu differentiáltságot is mutató területeket, a tumor nagy tömegei azonban a primer tumorban és metastasiáiban egyaránt teljesen dedifferentiált, polymorph terundocellularis sejtburjánzásból állnak, melyekben nagy kiterjedésű nekrosisok is vannak. Lép: Vértó, pangásos pulpa, kp. nagy folliculusok, hyalinus follicularis arteriolák. Szívizom: Igen kiterjedt infarctus utáni cicatrisatio.

Epicrisis: Az alapbetegség bronchogen tüdőcarcinoma volt / bal oldali/. A tumor közvetlenül réterjedve a pleurára carcinosis pleuraet hozott létre, a bal alsó lebeny pulmonalis arteriáit pedig comprimálta. E compressio következtében a bal tüdő alsó lebenyében haemorrhagiás infarctusok keletkeztek, az infarctusokat követő pleuralis reactio minden bizonnyal elősegítette a bal oldali pleuritis carcinomatosának rendkívül gyors kialakulását. A primer tumor rendkívül nagymértékben generalisálódott, ez haematogen úton következett be. Az anamnesisben szereplő szívinfarcusoknak megfelelően a koszorúerek elülső és hátsó leszálló ágában régi teljes elzáródás találtunk, következményes infarctus hegekkel a bal kamra hátsó falában, elülső falában, valamint a szívsínnek és kamrasóvnynek megfelelően.

3

kat követő pleuralis reakció minden bizonnyal elősegítette a bal oldali pleuritis carcinomatosának rendkívül gyors kialakulását. A szívizom elváltozásai a lezajlott infarktusok következményei. A bal oldali vesekelyhek, vesemedence és uréter tágulata nyálkahártyájuk megvastagodása a krónikus vesemedence-gyulladás következménye.

Klinikai dg.: Tu. pulm. Pleuritis cancerosa. St. p. inf. myoc. Pyelitis chr. I sin. Cholelithiasis. Atherosclerosis universalis mai. gr. [*Tüdődaganat, Cancerogén mellhártyagyulladás, Szívinfarktus utáni állapot. Idült bal vesemedence gyulladás. Epekő. Súlyosfokú, általános érzelmesedés.*] Boncolást: dr. Szinay végezte, jelen volt: dr. Gláz.

*

A betegségek, a szenvedés élete részévé váltak, s bár nagyon rosszul tűrte az ágyhoz kötöttséget, és méltánytalanságnak érezte a sorsból, hogy vele ilyesmi előfordulhat, méltósággal viselte. Minden átvészelt betegség után lelkiében meggazdagodva került ki. Ő nemcsak „kibírni” akarta, ahogy Rilke mondja egy helyen, hanem a szenvedésből, betegségéből is maradandót tudott alkotni.

Egyik, Bernáth Aurélnéval folytatott beszélgetése során azon sajnálkozott, hogy az emberi élet legbonyolultabb titkait csak részben lehet papírra bízni, pedig az lenne az igazán jó és érdekes, ha mindent megírhatna.

Nagyfokú érzékenysége, és az a rendkívüli tulajdonsága, hogy a legnagyobb szenvedéseken is felül tudott emelkedni, aprólékos önmegfigyelő-képességgel párosulva lehetővé tette, hogy a fentiekben túllépve is gazdagítsa irodalomunkat.

Szabó Lőrinc nem vitte magával lényét. Jobbik része örökségül maradt az utókorra. A bevezetőben az „útról” és a „visszaútról” beszéltem. Ez az örökség jelen-ti Szabó Lőrincnek a „visszaut”-at:

Ünnepély ma a megbűvölt világ
s nagy némajáték: éjjél s egy között
Árnykúpunk hegye lassan átsöpört
az égi Gömbön s úgy üzent felém,
hogy van a Földön túl is esemény.
De, lám, a csillag újra gyúl s tovább
hinti az űrbe halk álomporát.
Bár meg se moccan, rohan minden út.
Kúszik rólunk is a fekete kúp.
Búcsuzót gügyög a fülemüle.
Álomná zsongul a tücsökhöz.

(*Holdfogyatkozás*)¹²⁵

Felhasznált irodalom

- Szabó Lőrinc: *Összes versei I–II*. A szöveggondozást végezte Kabdebó Lóránt és Lengyel Tóth Krisztina. Javított kiadás. Osiris Kiadó, Bp. 2003.
- Szabó Lőrinc: *Vers és valóság, bizalmas adatok és megjegyzések*. A szöveggondozást és a jegyzetelést irányította Kabdebó Lóránt, a szöveget gondozta Lengyel Tóth Krisztina, a jegyzeteket készítette Kiss Katalin és Lengyel Tóth Krisztina. Osiris Kiadó, Bp. 2001.
- Szabó Lőrinc: *Örök Barátaink. A költő kisebb lírai versfordításai, III*. A szöveggondozást végezte Horányi Károly és Kabdebó Lóránt, utószó Szabó Lőrincné, kísérfő tanulmány Kabdebó Lóránt, Osiris Kiadó, Bp. 2003.
- Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*. Válogatta, sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Kabdebó Lóránt. Szépirodalmi Könyvkiadó (Műhely sorozat), Bp. 1974.
- Harminchat év. Szabó Lőrinc és felesége levelezése*. 1. kötet: 1921–1944, 2. kötet: 1945–1957. Sajtó alá rendezte, bevezette és a jegyzeteket írta Kabdebó Lóránt. Magvető, Bp. 1989, 1993.
- Huszonöt év. Szabó Lőrinc és Vekesné Korzáti Erzsébet levelezése*. Sajtó alá rendezte, a szöveget gondozta, a jegyzeteket írta Kabdebó Lóránt és Lengyel Tóth Krisztina. Magvető, Bp. 2000.
- Szabó Lőrinc *Füzetek* 4. „A megélt költemény”. Szabó Lőrinc levelezése Bernáth Auréllal és családjával 1933–1957. Sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta Horányi Károly, Miskolci Egyetem, 2003.
- Dr. Czeizel Endre: *Költők, gének, titkok. A magyar költőgénuszok családfaelemzése*. Galenus Kiadó, Bp. 2000.
- Dr. Czeizel Endre: *Aki költő akar lenni, pokolra kell annak menni? Magyar költőgénuszok testi és lelki betegségei*. GMR Reklámügynökség, Bp. 2001.
- Dobos Marianne: *Akkor is Karácsony volt (1944)*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002.
- Dobos Marianne: *Akkor is Karácsony volt (Bölcsészek 1956-ról)*. I és É Bt., Miskolc, 2004.
- Dr. Issekutz Béla–Dr. Issekutz Lívia: *Gyógyszerrendelés*, Medicina, Bp. 1979.
- Kabdebó Lóránt: *Az összegezés ideje (1945–1957)*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1980.

A Szabó Lőrinc Füzetek sorozatban eddig megjelent:

1. Kiss Noémi: Ki Carl Rothe?
Szabó Lőrinc és Carl Rothe kapcsolatának irodalmi térképe
2. Kabdebó Lóránt bibliográfia
(Összeállította: Buda Attila)
3. Szabó Lőrinc könyvtára
I. Magyar szerzők művei
(Összeállította: Buda Attila)
4. „A megélt költemény”
Szabó Lőrinc levelezése Bernáth Auréllal és családjával 1933–1957
(Sajtó alá rendezte: Horányi Károly)
5. Szabó Lőrinc németországi utazásai
Fekete-erdő és Ulm
(Sajtó alá rendezte: Pásztor Imre)
6. Szabó Lőrinc könyvtára
II. Külföldi szerzők művei
(Összeállította: Buda Attila)